

Funn i praksis Ny kunnskap om barnehagen

Program

Praksisrettet FoU for barnehage, grunnsopplæring og lærerutdanning – PRAKSISFOU

Om programmet

Praksisrettet FoU for barnehage, grunnsopplæring og lærerutdanning – PRAKSISFOU

Program for praksisrettet FoU for barnehage, grunnsopplæring og lærerutdanning er finansiert av Kunnskapsdepartementet. Forskningsprogrammet har hatt en samling bevilgningsramme på ca 160 mill. kroner.

Programmets mål er å bidra til kunnskapsutvikling som styrker barnehage, grunnsopplæring og lærerutdanning. Programmet vil fremme FoU-arbeidet i lærerutdanningene, bedre sammenhengen mellom yrkesutdanning og yrkesutøvelse og bidra til at forskningsbasert kunnskap tas i bruk.

Om forfatteren

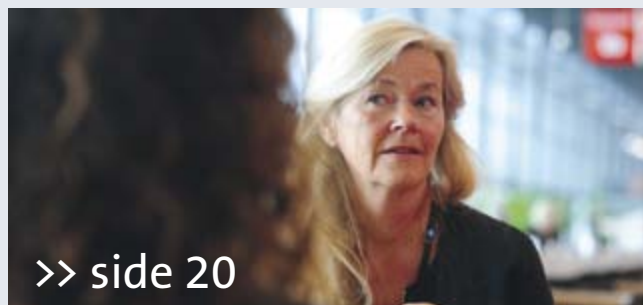
Øystein Gilje er forsker, og har tidligere arbeidet som lærer, fotograf og journalist. Etter avsluttet doktorgrad om unge filmskapere arbeider han nå som post doc ved Universitetet i Oslo i forskningsprosjektet 'Learning Lives'. Gilje har tidligere skrevet rapporten "Funn i praksis – Ny kunnskap for din fremtid", som presenterer resultater fra 19 prosjekter om grunnsopplæring og lærerutdanning i PRAKSISFOU.

Innhold

Del 1: Ny kunnskap fra forskningsprosjekter på barnehagen

Barns medvirkning i det nye barnehagelandskapet
– et forskerperspektiv

Barnehagen – et utfordrende forskningslandskap

Forord	5	Barnehagen – et utfordrende forskningslandskap	
Innledning	6	Intervju med Liv Gjems og Ingunn Størksen	20
Profesjon og organisering	9	Mangfold og flerkulturalitet	24
Formalisering av barnehagen	9	Tre generasjoner førskolelærere	24
Nye profesjonsutfordringer	10	Mangfold i nord	25
Hvem skal gjøre hva i barnehagen	10	Nytt blikk på barns opplevelse av samlivsbrudd	26
Barns medvirkning i det nye barnehagelandskapet – et forskerperspektiv		Inkludering og likeverd	29
Intervju med Berit Bae og Anne-Lise Arnesen	12	Får barna det de har krav på?	29
Samhandling og læring	16	Sosiale relasjoner og forståelse av barn	30
Barns samtaler i et sosiokulturelt perspektiv	16	Å tilrettelegge for hørselhemmede barn	32
Medvirkning gjennom samtale	17	Litteraturliste	34
Måltid og struktur	18		
Dataspill og digital barnehage	18		

Innhold

Del 2: Publikasjonsoversikt fra prosjektene

Del 2 i rapporten gir en oversikt over publikasjoner fra alle prosjektene. En beskrivelse av kriteriene for utvalget av publikasjoner finner du på side 70. Forskningsrådet ønsker å gjøre oppmerksom på at ikke alle prosjektene var helt

avsluttet i det denne rapporten gikk i trykken i slutten av oktober 2012. En fullstendig oversikt over publiseringer vil derfor bli å finne på Forskningsrådet sine nettsider.

Barnehagens arbeid for inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i et profesjonsperspektiv
Prosjektleder: Professor Anne-Lise Arnesen 38

Barn med nedsatt funksjonsevne. Praksis og verdier i barnehagen
Prosjektleder: Professor Randi Dyblie Nilsen 42

Veien inn i skriftspråket for barn med hørselshemming. Muligheter for læring gjennom samhandling i barnehage og skole
Prosjektleder: Professor Eva Simonsen 43

Digitale objekts plass i barns sosiale og språklige danning i barnehagen
Prosjektleder: Professor Knut Steinar Engelsen 45

Barnehagens møte med barn og familier som opplever samlivsbrudd
Prosjektleder: Førsteamanuensis Ingunn Størksen 47

Barnehagen – et inkluderende felleskap
Prosjektleder: Professor Sidsel Germeten 50

Barns medvirkning i et relasjonelt perspektiv – fokus på de yngste i barnehagen
Prosjektleder: Førsteamanuensis Berit Bae 52

Barnehagen i endring. Inkludering i praksis
Prosjektleder: Professor Randi Dyblie Nilsen 55

Samarbeid for barnets helhetlige utbytte: Barnehagebarn med nedsatt funksjonsevne
Prosjektleder: Førsteamanuensis David Lansing Cameron 58

Styringsutfordringer, organisasjon og ledelse i barnehagesektoren
Prosjektleder: Forskningsleder Ingrid Helgøy 60

Barnehagen som kunnskaps og læringsinstitusjon. Barns språk som grunnleggende ferdighet: Barns læring om språk og gjennom språk
Prosjektleder: Førsteamanuensis Liv Gjems 62

Den flerkulturelle barnehagen i rurale strøk
Prosjektleder: Professor Thor Ola Engen 66

Meistring av førskulelærarrolla i eit arbeidsfelt med lekmannspreg
Prosjektleder: Professor Peder Haug 68

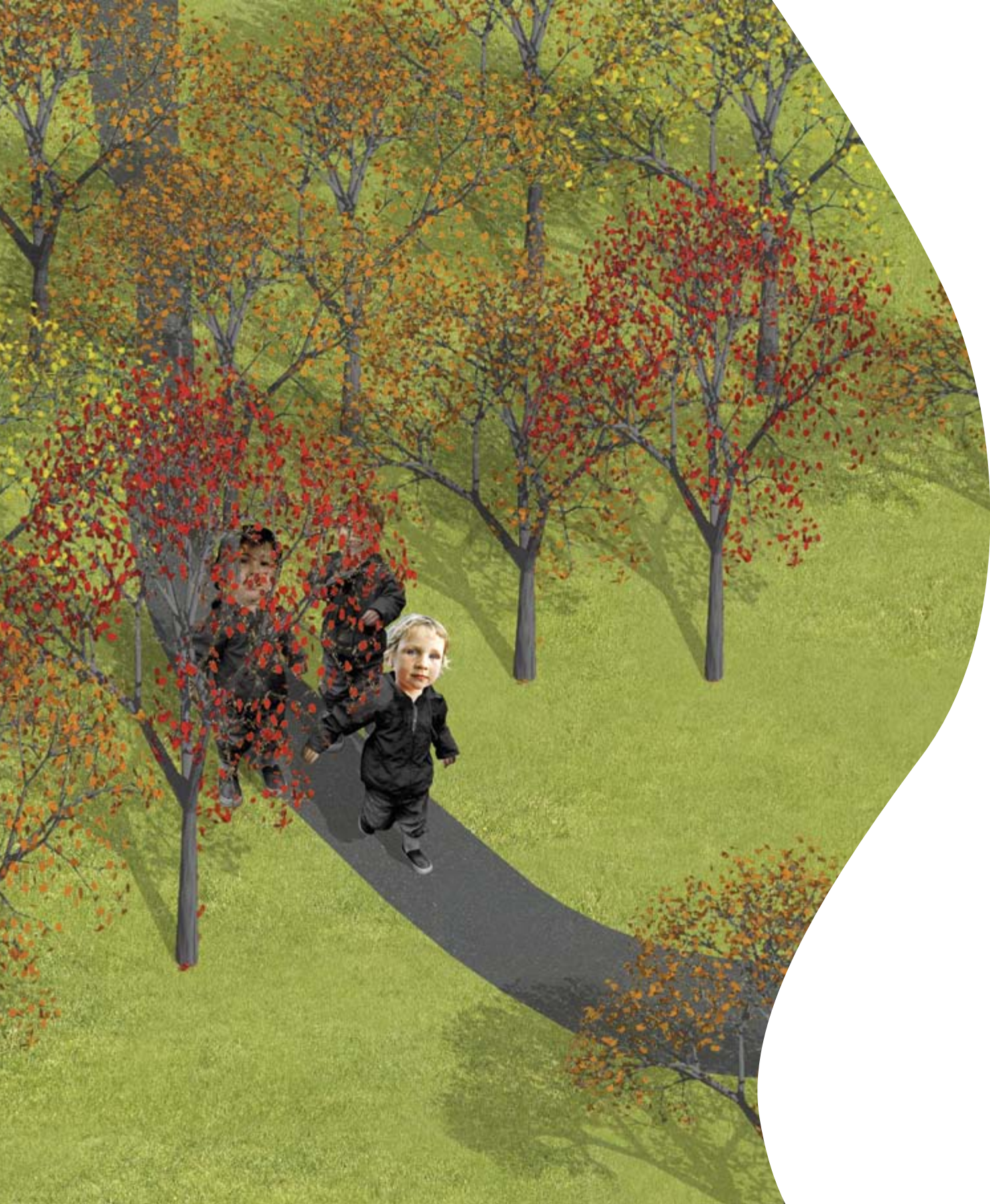
Prosjektoversikt 72

Del 1

Ny kunnskap fra forskningsprosjekter på barnehagen

Forord

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet opprettet Forskningsrådet i 2005 forskningsprogrammet *Praksisrettet FoU for barnehage, grunnopplæring og lærerutdanning* – PRAKSISFOU. En hovedhensikt med programmet har vært å styrke FoU-kompetansen i norske lærerutdanningsinstitusjoner, med forskningsprosjekter som både tematisk og gjennom samarbeidsrelasjoner har praksisnærhet som forutsetning. I løpet av fem års virksomhet har programmet finansiert 32 forskningsprosjekter fordelt på barnehage, grunnopplæring og lærerutdanning, med en samlet budsjett-ramme på ca. 160 mill. kr. Prosjektene er eksempler på aktuell forskning som studenter og lærere ved lærerutdanningene kan ha nytte av i sin yrkesutøvelse. Rapporten *Funn i praksis* for grunnopplæringsdelen av programmet ble utgitt i 2011 og distribuert til alle lærerstudenter i Norge.

Dette er første gang Forskningsrådet har gjennomført en samlet programsatsing på forskning for barnehage og førskolelærerutdanning. Prosjektene avspeiler også Kunnskapsdepartementets ønske om forskning om barneha-gebarn med nedsatt funksjonsevne.

Funn i praksis presenterer resultater fra de 13 barnehage-prosjektene i programmet, og viser hvordan forskning kan være med å utvikle profesjonsutøvelse og praksis. Rapportens siste del gir en oversikt over prosjektenes publikasjoner. Vi håper at *Funn i praksis* kan pirre nysgjerrigheten, inspirere til nye forskningsspørsmål, og ikke minst øke sjansen for at forskningsresultater blir tatt i bruk. Forskningsrådet understreker at dette er en kortfattet presentasjon av funnene, og oppfordrer derfor både studenter og forskere til å gå til primærkildene når det skal refereres til PRAKSISFOU prosjektene.

Programstyret vil takke forsker Øystein Gilje, som har utarbeidet rapporten på oppdrag for Norges forskningsråd. I tillegg til å være forfatter har han også gjort intervjuene i rapporten. Samtlige prosjektledere har hatt mulighet til å kommentere den endelige versjonen av rapporten. Vi vil takke prosjektene for interessante forskningsbidrag, godt samarbeid i programmet og gode innspill i arbeidet med *Funn i praksis*.

Forskningsrådet finansierer nå utdanningsforskning gjennom to handlingsrettede forskningsprogrammer: *Praksisrettet utdanningsforskning* – PRAKUT (2010-2014) som er en videreføring av PRAKSISFOU, og *Forskning om utdanning fram mot 2020* – UTDANNING2020 (2009-2018). Resultater fra forskningsprogrammene vil bli gjort kjent underveis i programperioden. Les mer om forskningsprogrammene PRAKUT og UTDANNING2020 her: www.forskningsradet.no

Så håper vi *Funn i praksis* vil være både nyttig og interessant lesning.

November 2012

Svein Lorentzen,
programstyreleder

Kari Tonhild Aune,
programkoordinator

Innledning

Forskning på barnehagen som lærings- og utdanningsinstitusjon er et relativt ungt forskningsfelt i Norge og Norden (Alvestad, Johansson, Moser, & Søbstad, 2009; Gulbrandsen, 2005; Kampmann et al., 2008). Først og fremst skyldes dette at barnehagesektoren i seg selv har endret seg fra å være et marginalt tilbud for de få, til å bli en viktig del av de aller fleste norske barns og foreldres hverdag (Børhaug & Lotsberg, 2011; Gulbrandsen, 2009; Løvgren & Gulbrandsen, 2012; Winsvold & Gulbrandsen, 2009). Siden myndighetene lovet full barnehagedekning gjennomført i 2007, har det blitt bygget mange tusen nye barnehager, og det er nå om lag 6500 barnehager i Norge (SSB, 2012).

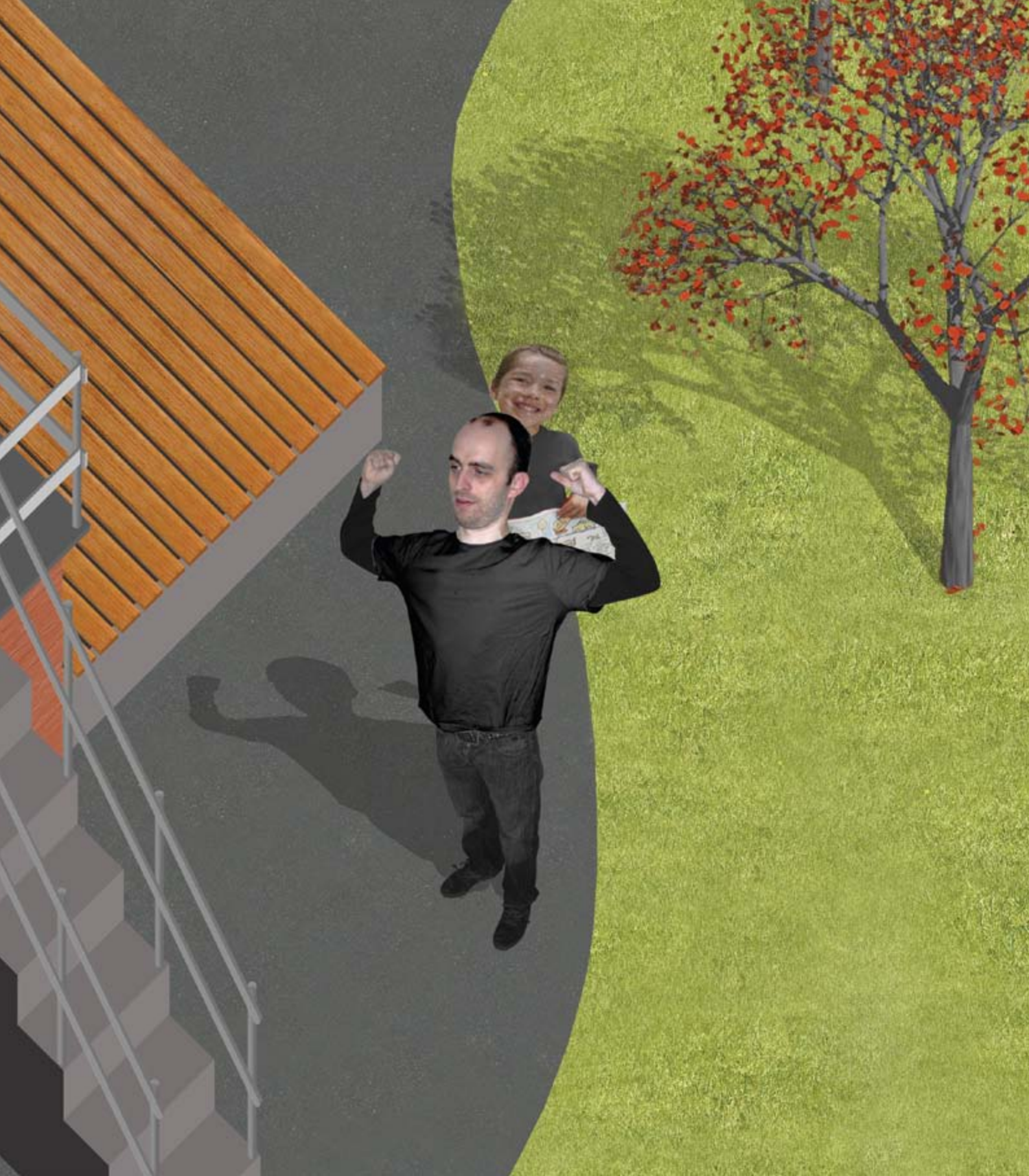
Ved utgangen av 2011 gikk over 282 000 barn i barnehagen her i landet. Det betyr at ni av ti 1-5-åringer nå går i barnehagen. For ti år siden gikk to av tre 1-5-åringer i barnehage. Blant fire- og femåringene er det nå drøye to prosent som ikke går i barnehage. Dekningsgraden på landsbasis er 97,2 prosent for 4- og 5-åringer, ifølge statistikk fra SSB, og godt over 100 tusen 4- og 5-åringer har i Norge et barnehagetilbud på 41 timer eller mer.

For 40 år siden kunne vi snu disse tallene på hodet. Da gikk mindre enn 5 % av alle 3–6-åringer i barnehage (Grude, 1972; Gulbrandsen, 2009; NOU 1972, s. 39). Bare i det tiåret dette PRAKSISFOU-programmet er blitt gjennomført, har det altså skjedd store endringer.

Flere barn i barnehage betyr også flere ansatte. Antall årsverk har nesten blitt fordoblet fra slutten av 1990-tallet og fram til i dag. Ved utgangen av 2011 arbeidet nesten 90 000 personer i barnehage, fordelt på litt over 71 500 årsverk. Svært mange er pedagogisk leder på dispensasjon, uten pedagogisk utdanning. Dette fordi det mangler om lag 6000 førskolelærere her i landet. Det har ikke vært mulig å utdanne nok pedagogiske ledere for å holde følge med det store antall barn som nå har fått barnehageplass. I tillegg slutter mange nyutdannede etter noen år. Myndighetene har derfor i stor grad satset på å verve flere til førskolelærerutdanningen og skape tiltak som motvirker at nyutdannede forlater yrket.¹ Denne rapporten er delt inn i fire deler. Den første delen tar utgangspunkt i de forskningsprosjektene som belyser disse endringene i sektoren.

¹ Kampanjen "Verdens fineste stilling ledig" ble startet våren 2012 og tar sikte på å bidra til økt søkning til førskolelærerutdanningen og økt status for førskolelæerryrket. Kilde: <http://www.verdensfinestestillingledig.no/nb/aktuelt>

Profesjon og organisering

Livet og aktivitetene i barnehagen har det siste tiåret blitt pålagt tydeligere krav og et utvidet mandat i samfunnet. Med tilnærmet full barnehagedekning etterspørres høyere kvalitet, noe som også var hovedtema i den ferskeste stortingsmeldingen om barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2011). Både myndigheter, eiere og brukere av barnehagen er blitt mer opptatt av hva som skjer og hvordan livet i barnehagen blir organisert.

Prosjektet *Styringsutfordringer, organisasjon og ledelse i barnehagen* ser nærmere på barnehagen som organisasjon. To teoretiske perspektiver i organisasjonsteori blir brukt. Begge disse har iboende i seg to kontrasterende diskurser. *Det instrumentelle perspektivet*, som tilbyr to varianter, en hierarkisk og en forhandlingstilnærming, og *det institusjonelle perspektivet* som belyser intern organisasjonskultur på den ene siden og institusjonaliserte omgivelser (diskurser om barnehagen) på den andre siden (Børhaug, K., Helgøy, I., Homme, A., Lotsberg, D.Ø. & Ludvigsen, K., 2011, s.16).

Formalisering av barnehagen

Forskningsprosjektet *Styringsutfordringer, organisering og ledelse i barnehagen* viser hvordan empirisk forskning om barnehagen som organisasjon har vokst fram de siste to tiårene, samtidig som det avdekker hvordan bruk av indirekte styringsvirkemidler har økt. Prosjektet, som er ledet av Ingrid Helgøy, viser hvordan nasjonale strategier og

vektlegging av pedagogiske verktøy formaliserer barnehagen som institusjon. I prosjektet er det både gjort en landsomfattende spørreundersøkelse,² i tillegg til i alt 70 kvalitative intervjuer med pedagogiske ledere i 20 kommunale og private barnehager i fire ulike kommuner.³

Funnene i dette prosjektet er både viktig for å forstå hvordan tiden i barnehagen blir organisert og hvilken profesjonsrolle pedagogen i barnehagen har. Undersøkelsen viser at den omsorgsorienterte, i motsetning til den læringsorienterte pedagogiske tradisjonen, fremdeles står fjellstøtt i barnehagen. Men nye rammeplaner og den nye barnehageloven (Barne- og familiedepartementet, 2005) skaper motsetninger og spenninger i hverdagen for de pedagogiske lederne. Styrerne merker at det foregår en formalisering og standardisering av barnehageaktiviteter og at dette skaper en ny lederrolle: "Det er klar tendens til økt rutinisering

og dokumentasjon av virksomheten" (Børhaug, 2010, 2011). Blant annet blir det stilt mye større krav til dokumentasjon av den aktiviteten som pågår. I spørreundersøkelsen svarer om lag halvparten av styrerne at de nå oppfatter barnehagen som en utdanningsinstitusjon (Børhaug, 2011; Børhaug & Lotsberg, 2011). I denne nye situasjonen svarer en majoritet av lederne i undersøkelsen at en økende konkurranse mellom barnehager er stimulerende. Men disse

² Det landsdekkende spørreskjema ble gjennomført sommeren 2009. Et elektronisk spørreskjema ble sendt til samtlige barnehager i Norge med kjent e-post adresse, i alt 3761 barnehager (ved utgangen av 2008 var det ifølge SSB registrert litt over 6700 barnehager totalt i Norge). 1462 barnehager i undersøkelsen svarte på spørreskjema, noe som gir en svarprosent på om lag 40. Forskerne har indikasjoner på at svarene "er representative ut fra respondentenes kjønn og barnehagens eierskap" (Børhaug m.fl, 2011, s.16).

³ Disse intervjuene ble gjennomført fra september 2008 til august 2009. I tillegg ble det gjennomført en del intervjuer med barnehagens kommunale samarbeidspartnere i tre av kommunene.

>> Styrerne merker at det foregår en formalisering av barnehageaktiviteter og at dette skaper en ny lederrolle: "Det er en klar tendens til økt rutinisering og dokumentasjon av virksomheten".

spenningene mellom læring og skoleaktiviteter på den ene siden, og fri lek på den andre siden, blir også et tema om profesjonsutøvelse.

Nye profesjonsutfordringer

Med den store økningen i antall barn i barnehagen, har det vært vanskelig mange steder å rekruttere "nok" ansatte med formell kompetanse. Funn i prosjektet viser særlig at formell kompetanse ikke er den enerådende relevante kompetanse i barnehagen, og må i noen tilfeller konkurrere med erfaringskompetanse og personlige egenskaper. Det er også en utfordring i disse små arbeidsmiljøene å skape en balanse mellom å være privat og profesjonell i arbeidet med å motivere medarbeidere. Styrerne påpekte at både formelle kriterier for arbeidsdeling, som utdanning og arbeidserfaring og uformelle kriterier som personlig egnethet og individuelle ferdigheter dannet utgangspunkt for hvem som utførte hvilke arbeidsoppgaver i barnehagen.

Nye profesjonsutfordringer i barnehagen blir også tatt opp i *MAFAL-prosjektet*⁴ der man særlig er opptatt av hvordan kvaliteten i barnehagen blir påvirket av et arbeidsfellesskap som har flere

ufaglærte enn faglærte. For å undersøke dette ble både assistenter og pedagoger spurt om hvordan de legger vekt på og utfører ulike oppgaver i hverdagen. I tillegg brukte forskerne svar fra førskolestudenter i StudDatabasen,⁵ og det ble gjort en del intervjuer med pedagoger og assistenter.

Hvem skal gjøre hva i barnehagen

Et viktig utgangspunkt for MAFAL-prosjektet er en modell som illustrerer hvordan kvaliteten på yrkesutøvelsen er en konsekvens av hvem som blir rekruttert inn i utdanningen, av forhold i utdanningen og av forhold i barnehagen (institusjonen) (se også Gilje, 2011, s. 7-9; Steinnes, 2010, s. 117). Dersom vi forenkler tallene over ansatte i barnehagen, kan vi si det slik: I en typisk barnehage er det en styrer, tre avdelingsledere med profesjonsutdanning og to assistenter (årsverk) igjen i hver av disse tre avdelingene. Det betyr at det som regel alltid vil være flere ansatte uten pedagogisk utdanning enn med i en barnehage. På lik linje med prosjektet *Styringsutfordringer, organisasjon og ledelse i barnehagesektoren* ovenfor, setter MAFAL-prosjektet søkelys på relasjonen mellom faglærte og ufaglærte i barnehagen. Generelt viste undersøkelsen at førskolelærere utfører lederoppgaver knyttet til stillingen og er mer aktive i å utføre spesialundervisning, lede skoleforberedende aktiviteter og samlingsstund. I alle de andre oppgavene mener disse

>> Jo lenger man har jobbet, i begge yrkesgrupper, i sterkere grad mener man at fagkunnskap er viktig.

to yrkesgruppene at det ikke spiller noen rolle hvem som gjør disse oppgavene, noe som også avspeiler den vaktordningen som finnes i barnehager. I hovedsak viser undersøkelsene at barnehageansatte er trygge på sin egen yrkesrolle, og de vet hva som blir forventet av dem i deres arbeid (Løvgren, 2012 s. 40-41).

Det finnes likevel noen spenninger i dette feltet. For eksempel kan ufaglærte med lang arbeidserfaring utfordre førskolelærere, særlig de nyutdannede med kortere arbeidserfaring. Likevel påpeker Steinnes, at: "Trass i at den praktiske handlingstvungen kan være sterk den første tida, ser førskulelærere ikke ut til å forkaste teoretisk kunnskap" (Steinnes, 2010, s. 132). Hvordan ser så assistenter og førskolelærere på de sentrale kompetanseområdene i barnehagen? Og hva ser de på som viktigst for selv å gjøre en god jobb? For å begynne med det siste spørsmålet framhever begge yrkesgrupper personlige evner og verdier og holdninger som det viktigste for

⁴ MAFAL står for: "Meistring av førskulelærarrolla i eit arbeidsfelt med lekmannspreg."

⁵ De kvantitative dataene i prosjektet kommer fra to kilder. Den første er en spørreundersøkelse som ble gjennomført våren 2009. Her ble det valgt ut 1000 tilfeldige barnehager. Til sammen kom det inn svar fra 1192 pedagoger og 1357 assistenter. Blant pedagogene er svarprosenten på om lag 60, mens det blant assistentene ikke er kjent fordi lederne for barnehagen distribuerte skjemaet videre til et antall ansatte som ikke kan tallfestes nøyaktig. Pedagogene er overrepresentert i studiet (Løvgren & Gulbrandsen, 2012, s. 4). De kvantitative dataene fra StudDatabasen inneholder data fra førskolelærere ved start og slutt på studiet. De dataene som er brukt i MAFAL-prosjektet er innsamlet våren 2006 og omfatter svar fra førskolelærere som er utdannet i Bergen, Oslo og Volda. Svarprosenten var her på 55 prosent (se Steinnes, 2010, s. 123 for flere detaljer).

å gjøre en god jobb, også viktigere enn praktiske ferdigheter og faglig kunnskap. Begge yrkesgruppene svarer, på spørsmål om kompetanseområde, at de først og fremst legger mest vekt på omsorg og lek, deretter sosial kompetanse og inkluderende fellesskap. Interessant er det å se at dette endrer seg etter hvert som man får erfaring som barnehagelærer. Jo lenger pedagogiske ledere og assistenter har arbeidet i barnehage, jo mer legger de vekt på området læring, språklig kompetanse og kommunikasjon, språk og tekst. Jo lenger man har jobbet, i begge yrkesgrupper, i sterkere grad mener man at fagkunnskap er viktig.

PRAKSISFOU programmet skaper nettverk og nye forskningsmiljøer i det unge forskningsfeltet som barnehageforskningen er. Historisk sett kan man si at fram til århundreskiftet var det helst enkeltforskere som var engasjert i barnehageforskningen. Det siste tiåret har forskningen skutt fart og blitt preget av mer samarbeid, og det er blitt større oversikt samtidig som nye temaer har kommet inn.

Barns medvirkning i det nye barnehagelandskapet – et forskerperspektiv

Barnehageforskning er et ungt felt i Norge. Det er først det siste tiåret at det har fått status som del av den pedagogiske forskningen i Norge. Berit Bae er professor i barnehagepedagogikk ved Høgskolen i Oslo og Akershus, og har arbeidet med barnehagepedagogikk over tre tiår. Hun mener det de siste årene har skjedd mye innenfor dette feltet i Norge. – PRAKSISFOU programmet har vært en viktig brikke i dette, sier hun.

PRAKSISFOU – Et bidrag til barnehageforskningen

Året 2006 representerer et viktig skille i barnehagepolitikken. På dette tidspunktet overtok Kunnskapsdepartementet ansvaret for barnehagesektoren. Tidligere var det som oftest

Barne- og familiedepartementet og Sosialdepartementet som finansierte forskningen på feltet. Anne-Lise Arnesen ble involvert i barnehageforskning etter tre tiår som skoleforsker med særlig interesse for inkluderings- og ekskluderingsprosesser. Hun har fulgt med i de store endringene i utdanningspolitikken generelt, og ser hvordan denne påvirker utviklingen i barnehagen. I og med overføringen av ansvaret for barnehagesektoren til Kunnskapsdepartementet, føres barnehagen inn i kunnskapssamfunnet, hevder hun. – Vi har fått et kunnskapssamfunn der barnehagen har fått en sterkere strategisk betydning som forberedelse til skolegang. I de politiske føringene legges større vekt på læring. De aller fleste

Foto: Øystein Gilje

barn går i barnehage. Forståelse av barnehagens funksjon er i forandring; hva den skal være og hvordan vi ser på barn.
– Vi kan i dag ikke se hvordan dette vil utvikle seg og hvilken betydning det vil ha for de mange ulike barna i barnehagen, påpeker hun.

>> Vi har fått et kunnskapssamfunn der barnehagen har fått en sterkere strategisk betydning som forberedelse til skolegang.

På 15 år har det skjedd store endringer for norske barn. Barn blir skolebarn når de er seks år. Den store satsningen har gitt så å si alle barn mulighet til å gå i barnehage. Det har vært en særlig stor økning i de yngste barnas deltakelse, og denne aldersgruppen har det blitt forsket lite på.

Praksisrettet eller praksisnært?

Både Bae og Arnesen understreker at PRAKSISFOU programmet har vært viktig for å bidra til at enkeltforskere og miljøer nå har begynt å samarbeide på tvers. Ikke minst har det blitt mer formell forskerkompetanse i høgskolemiljøene, og

forskningsprogrammet PRAKSISFOU har bidratt til miljøbygging innenfor barnehageforskningen, mener de.

Men, praksisrettet forskning innebærer utfordringer mener de to. Arnesen påpeker at det ikke er uproblematisk å samarbeide med praksisfeltet. – Vi som forskere går inn og blir partnere med noen som verken får ressurser eller penger på samme måte som forskerne i prosjektet. Bae mener også at begrepsparet praksisnær og praksisrettet forskning må nyanseres. Mange av prosjektene i PRAKSISFOU er praksisrettet, ved at man har sendt spørreskjema for å kartlegge ulike forhold i praksisfeltet (se blant annet på fotnotene, side 9, 10, 19 og 25). Andre prosjekter innebærer at forskerne samarbeider nært med barnehagepersonalet, og dermed utvikler mer nyansert kunnskap om hva som skjer faktisk i hverdagen. Bae påpeker: – Jeg tror det er viktig at vi utvikler god barnehageforskning der forskerne er i feltarbeid over tid i barnehagens hverdag.

Læringens rolle i kunnskapssamfunnet

I den siste tiden har det blitt mye større vekt på formelle læringsprosesser. Tidlig innsats og grunnleggende ferdigheter er også en del av den nye barnehagehverdagen begrunnet med forberedelse til skolen. Arnesen påpeker at læring

egentlig ikke er noe nytt. Det har alltid vært del av det pedagogiske arbeidet i barnehagen. Hun mener at det er formaliseringen og standardiseringen – og didaktiseringen av læring – som kan være uheldig. Bae mener at barnehagepersonalet alltid har vært opptatt av det hele barnet. – Men, det er en fare for at nye rammeplaner blir mer og mer lik skolens rammeplan, og at barnehagens innramming blir skole. Og her er det sterke føringer, ikke minst angående kartlegging. Det er mange som får anvisninger om å se på barn i den daglige aktiviteten ut fra de forhåndsbestemte emnene rammeplanen inneholder, snarere enn ut fra barnas egne initiativ. Det blir innholdet i skjemaer som styrer blikket, mener Bae. Arnesen, nikker og påpeker at: – Det er mye kritikk og motstand mot dette blant personal i barnehagene. Hun mener det ikke er tvil om at det på forvaltningsnivå og politisk nivå er et trykk på mer kartlegging.

– Derfor må vi kjenne til barns rettigheter, blant annet barns rett til medvirkning, fortsetter Bae, og hun understreker at dette også finnes i barnehageloven. Men det er ikke så lett å gjennomføre i praksis, hevder hun: – Teoretisk sett har vi mange spennende tilnærminger som kan være med på å gi barn en ganske sterk posisjon. Men, så har vi igjen det politiske presset på at barna skal inn i disse boksene og kategoriene.

>> Det er en fare for at nye rammeplaner blir mer og mer lik skolens rammeplan, og at barnehagens innramming blir skole.

Bae mener at en del av dem som forsker på barnehage ikke kjenner nok til teoriene som gir barn en sterk posisjon. Dette må derfor integreres i førskolelærerutdanning og i forskning. De som blir utdannet til å arbeide i barnehage må lære å lytte til barn slik at deres stemme kan bli hørt og ikke la dette kun bli noe vi kan skrive oss fram til i teorien, sier Bae.

>> Vi som forskere går inn og blir partnere med noen som verken får ressurser eller penger.

Anne-Lise Arnesen ønsker også å komme med nye perspektiver på forskning i barnehagen. Hun mener problemet ikke bare er knyttet til hva vi ønsker å forske på, men at vi også må spørre oss hva slags nye forutsetninger og ressurser barn nå kommer med inn i barnehagen: – Dagens barn vokser opp med digitale medier rundt seg, og vi ser eksempler på at selv toåringer er blitt fortrolige med datamaskiner og mobiltelefoner. Samfunnsendringen bidrar dermed til å skape barn med andre erfaringer enn før som vil påvirke grunnlag for deres medvirkning, muligheter og interesser, sier hun.

Berit Bae avslutter med å peke på at forskning angående 1-3-åringer i barnehage må styrkes: – Hvordan skal vi forske på disse små barna?, spør hun. Hun mener dette er et helt eget forskningsområde som det norske forskningsmiljøet i liten grad har tatt tak i. En av grunnene til dette er at slik forskning er svært krevende sier hun: – Denne type forskning forutsetter at man på en eller annen måte kan fange opp kroppsspråket. Det krever metodisk eller teoretisk noen andre redskap enn når du forsker på eldre barn. Og ikke minst, legger hun til: – Det krever en annen etisk bevissthet, avslutter Arnesen.

Samhandling og læring

Første del av denne rapporten la vekt på barnehagen som organisasjon og hvordan forholdet mellom faglærte og ufaglærte kan forstås i et profesjonsperspektiv. Det ble særlig lagt vekt på hvordan læring og utvikling er blitt en viktigere del av barnehagens oppgaver. I denne andre delen ser vi nærmere på hvordan barn kan utvikle språk og forståelse gjennom samhandling og interaksjon.

De siste ti årene har det vokst fram krav om at barnehagen skal ha mer skoleforberedende aktiviteter. Politikerne, som i overgangen til 2000-tallet var særlig opptatt av utbygging og finansiering, og skaffe flere barnehageplasser, har de siste årene i mye større grad rettet fokus mot barnehagens innhold med spesiell vekt på læring. Ofte diskuteres det i hvilken grad barnehagen skal ha strukturerte, skoleforberedende læringsaktiviteter, og i forbindelse med PRAKSISFOU har det kommet ut flere viktige bøker som bidrar i denne debatten (Gjems & Løkken, 2011; Glaser, 2011; Otterstad & Rhedding-Jones, 2011). Vi skal her særlig se nærmere på den betydningen barnehagen kan ha som kunnskaps- og læringskontekst. Flere prosjekter i PRAKSISFOU har belyst relasjonen mellom språk, kunnskap og læring i barnehagen. I denne delen får du en oversikt over de viktigste funnene fra disse prosjektene.

Barns samtaler i et sosiokulturelt perspektiv

Hva kjennetegner de samtalene som finner sted i en barnehage? Og hvordan inviteres barna til språklige og menings- skapende aktiviteter i hverdagen? Forskningsprosjektet *Barnehagen som kunnskaps og læringsinstitusjon – barns språk som grunnleggende ferdighet* har seks delprosjekter som alle belyser ulike typer samtaler i og om barnehagen. Disse samtalene er studert ut fra et sosiokulturelt perspektiv på læring (Lave & Wenger, 1991; Vygotsky, 1978; Wertsch, 1991), med særlig vekt på språket som kulturell artefakt slik det brukes i dialoger for å skape mening og konstruere kunnskap i fellesskap (Wells, 2007). På den ene siden har barnas samtaler om litterære tekster og fagtekster blitt studert. I tillegg har fire andre forskere sett nærmere på foreldresamtaler, hvem som har makt i barnehagesamtalene og såkalte prosjektsamtaler. For å analysere disse samtalene har forskerne tatt utgangs-

punkt i ytringer, slik de har blitt gjort tilgjengelige gjennom videodata. En samtale er derfor blitt definert som at minst ett av barna bidrar med to substansielle ytringer til det tema det snakkes om (Ninio & Snow, 1996). For å forstå dette i et sosiokulturelt perspektiv på læring er det avgjørende å kunne studere det i en virkelig setting der barna er i hverdagen. Forskerne var særlig opptatt av hvordan førskolelærere inviterer barna til samtaler, og hvordan samtaler foregår i barnehagens hverdagsliv (Gjems, 2007, 2009). Det er mest hverdagsamtaler i barnehagen. I delprosjektet som særlig så nærmere på denne type samtaler ble det observert i to barnehager over fire måneder.⁶ Analysene viser at førskolelærere og

⁶ Det ble gjort 8,5 timer med videoobservasjoner, totalt 16 samtaler med en varighet mellom fire og 30 minutter. I disse 16 samtalene var det over 2000 ytringer, førskolelærerne presenterte 799 ytringer, mens barna presenterte 1264. Førskolelærernes ytringer var mer ordrike enn barnas, som ofte bare sa ett ord.

andre barnehageansatte snakker mye, og at det blir stilt mange lukkede spørsmål som ofte blir besvart med ja/ nei eller vet ikke (Gjems, 2011a). I de tilfellene det ble stilt mer åpne spørsmål, til barn på fire og fem år, delte barna gjerne erfaringer og opplevelser (Gjems, 2011a). I diskusjon med førskolelærerne påpekte mange at det var vanskelig å få til slike gode hverdags-samtaler, ofte fordi ett barn avbrøt med noe som ikke ble definert som relevant av førskolelærerne. Best erfaring med å få til lengre samtaler hadde førskolelærerne fra felles måltider i barnehagen. I prosjektet ble også studenter på førskolelærerutdanningen involvert.⁷ Det viste seg at studentene prosentvis hadde omtrent like mange lukkede og åpne spørsmål som førskolelærerne. Imidlertid viste analysene av barnas ytringer at barna i studentenes samtaler hadde mange flere lange ytringer og brukte mange ord i hver ytring sammenlignet med datainnsamlingen i de to barnehagene Liv Gjems observerte. Det er derfor grunnlag for å si at studentene lyktes med å la barna komme til orde, de hadde langt flere ettords ytringer der de kom med støttende ord som “ja?”, “og så?”, “oi”. Prosjektleder Liv Gjems mener derfor at disse resultatene er oppmuntrende og kan knyttes til betydningen av å presentere studenter for praksisnær forskning.

Etter dette ble førskolelærerne i studiens første del informert om funnene, og de ansatte samlet selv inn data fra samtaler de mente de hadde lykkes med. Disse samtalene ble så diskutert på fem fagmøter. Etter dette begynte førskolelærerne å planlegge “hverdags-samtaler” og sørge for at alle barn fikk mulighet til å samtale med en voksen

hver dag. I et av delprosjektene ble dette perspektivet utforsket videre ved å studere samtaler om litterære tekster mellom barn, og mellom voksne og barn (Askeland & Maagerø, 2011). Her ble barn videoobservert og det ble gjort lyd-opptak av studenter. Analysene i dette delprosjektet viser hvordan og på hvilken måte barn bruker samtaler som ressurser til å skape sammenheng mellom sin egen livsverden og bøkens. Dette er det grunn til å tro vil styrke deres lesekompetanse seinere i utdanningsløpet. Tilsvarende perspektiver finnes også i delstudien som legger vekt på hvordan barn kan snakke om fag. I tillegg til å observere med video, analyserte forskerne her en del fagbøker for barn. Der identifiserte de hvordan ulike skrivemåter som utgreiing, forklaring og fortelling, og veksling mellom ulike sjangere synes å være “typiske trekk ved tekster skrevet for små barn” (Askeland & Maagerø, 2011, s. 144).

I prosjektet ble det også sett på såkalte prosjektsamtaler og foreldresamtaler. I prosjektsamtalene var man særlig opptatt av hvordan barn kan innta en aktiv innstilling til seg selv og hverandres meninger. I disse samtalene benyttet de ansatte ofte spørsmål for å fange og holde barnas oppmerksomhet, men dette syntes ikke å fremme barns språklige deltakelse (Jansen & Tholin, 2011). I prosjektet om foreldresamtaler deltok foreldre til åtte barn fra to barnehager. Her påpeker forskeren blant annet hvor

>> Førskolelærere er viktige igangsettere av samarbeid med barn om kunnskapskonstruksjoner.

lite pedagogiske ledere bruker fag-termer om språk når han eller hun samtaler med foreldrene om deres barn. Tiden som blir brukt i foreldresamtalen til å snakke om språk er også svært begrenset (Aagre, 2011, s. 196).

De yngste barnas medvirkning

Hvordan forstår vi barns medvirkning i barnehagen? Og hvordan kan denne begrunnes ut fra et menneskerettighetsperspektiv? Det er noen av spørsmålene i prosjektet *Barns medvirkning i et relasjonelt perspektiv*. Dette prosjektet har også seks ulike delprosjekter, der noen av dem bygger på relaterte, tidligere prosjekter (se f.eks. Fennefoss & Jansen, 2008; Johannesen & Sandvik, 2008). Disse prosjektene vektlegger en mer reflekterende, til dels filosofisk, tolkningsramme orientert mot hvordan barn forholder seg til både voksne, andre barn og materielle og fysiske omgivelser. Med et slikt alternativt “blikk” ønsker forskerne, med utgangspunkt i FNs barnekonvensjon, å understreke hvor viktig det er å møte de yngste barna i barnehagen med verdighet. Da er det også mulig for både voksne og barn “å bli overrasket, utfordret og fortryllet av livet” (Sandvik, 2012, s. 119). Blant annet ved å bruke aksjonsforskning og inkludere førskolelærere, har disse og det øvrige barnehagepersonalet blitt utfordret til å

⁷ Alle studentene i førskolelærerutdanningens andre klasse ble inkludert som studentforskere i studien. De hadde fullført studiet i pedagogikk og norsk omkring temaene barns læring om og gjennom språk (Gjems, 2011). Studentene samlet inn egne data ved at de gjorde opptak av seg selv i samtaler med 1–5 barn. Etterpå transkriberte studentene samtalene der de opplevde å ha lykkes. Det kom inn 46 transkriberte samtaler fra studentene (fra totalt 110 studenter). De 46 samtalene hadde 1100 ytringer. 525 av disse ble gitt av studentene og 575 av barna.

reflektere kritisk over egne forståelsesrammer og handlinger.

I delprosjektet *Små barns uttrykk og voksnes forståelser* har man, i lys av filosofen Emmanuel Levinas ideer, nyansert forståelsen av barns uttrykk og medvirkning i pedagogisk praksis. Når førskolelærerne ser barnas uttrykk som verdifulle og utfordrende, bidrar dette til en utviklende forståelse av profesjonsrollen og ikke minst den pedagogiske praksisen (Johannesen, 2012). Lignende temaer har også vært utviklet i et annet delprosjekt (se Fennefoss & Jansen, 2012) som har belyst spennet mellom ”pedagogens autoritet og barns medvirkning”.⁸ Metodisk bygger også dette delprosjektet på aksjonsforskning og aksjonslæring (se også Gilje, 2011, s. 14-20; Postholm & Moen, 2009; Steen-Olsen & Eikeseth, 2009; Tiller, 2004). På bakgrunn av dette har forskerne navngitt tre mønstre som uttrykker de forestillinger som lever i barnehagekulturen og praksis blant ansatte (se Fennefoss & Jansen, 2012, s. 130–141 for detaljer).

Måltid og struktur

Radikal demokratiforståelse er også stikkord i et annet delprosjekt der det er sett nærmere på måltidsfellesskap på en småbarnsavdeling (Grindland, 2011). Med bakgrunn i analyse av sju samtaler med barnehageansatte i etterkant av enkelte observerte måltider har Grindland identifisert to type samtaler, gjerne kalt diskurser. Den ene konstru-

>> Barn bruker samtaler som ressurser til å skape sammenheng mellom sin egen livsverden og bøkens.

>> I måltidet vil måltidsdeltakerne møte hverandre som unike deltakere som er ’fremmede’ for hverandre.

erer måltidsfellesskap på småbarnsavdeling som et ordnet og strukturert fellesskap der det er lite rom for endring av måltidsstrukturene. En annen type samtale gir mulighet for et pluralistisk måltidsfellesskap som tåler å være preget av en viss orden og en ordnet uorden: ”I dette fellesskapet vil måltidsdeltakerne møte hverandre som unike deltakere som er ’fremmede’ for hverandre, og som gjennom å få tale med sin unike stemme vil kunne være med og skape et uferdig måltidsfellesskap” (Grindland, 2012, s. 75). Små barns medvirkning er også stikkord i et annet delprosjekt der to forskere har samarbeidet med barnehager i Tromsø for å se nærmere på hvordan ansatte bekrefter barns deltakelse gjennom kroppslige og lydlige uttrykk (se også Liset, Myrstad, & Sverdrup, 2011). Ved hjelp av om lag 30 utvalgte videoopptak fra småbarnsavdelinger har forskerne sammen med de ansatte drøftet hvordan barn i ett- og to-årsalderen kommuniserer, og slik har aksjonsforskningsprosjektet bidratt til å gi de ansatte en ”education of attention” (Ingold, 2000) til den medvirkning og kunnskapen som finnes hos små barn. Særlig viser forskerne fram enkelte valgsituasjoner i lekende samspill, valg som ofte er initiert av barna selv og ikke styrt av de voksne. I disse valgene kommer barnas kompetanse til syne. Dette synet på barnet står i kontrast til valg som er styrt og kontrollert av de voksne. Prosjektet bidrar i særlig grad til å synliggjøre hvordan barn kan medvirke aktivt i barne-

hagens hverdagsliv (se Bae, 2012), særlig gjennom bruk av humor og lekende ytringer som en form for motstand mot voksnes forventninger og reguleringer. Forskerne vil derfor ha mer debatt om dette lekende samspillet, som et uttrykk for en motstand. De mener det er undervurdert og lite verdsatt i mer overordnede demokratiske diskurser om barnehagens innhold og kvalitet.

Dataspill og digital barnehage

De siste årene har det også blitt mer oppmerksomhet omkring bruk av digitale gjenstander i barnehagen (se også intervju med Berit Bae og Anne-Lise Arnesen, side 12-14). Flere forskningsprosjekter har belyst hvordan både små og store barn leker og utforsker digitale fotografier og ulike datamaskiner og lesebrett (Bølgan, 2009b; Jernes, Alvestad, & Sinnerud, 2010; Knudsen & Eriksen Ødegaard, 2011). Politisk er det et sterkt press på å bruke slike digitale verktøy i større grad i barnehagen, og det arbeides med å kartlegge både bruk og tilgjengelighet (Bølgan, 2009b).

DIGOB-prosjektet⁹ ser nærmere på barns aktivitet med datamaskiner ut fra to delstudier. Det første viser hvordan pedagogen håndterer et kommersielt utviklet dataspill i barnehagen, delstudie 2 ser nærmere på førskolelæreres oppfatninger av roller ved bruk av digital teknologi i tre ulike kategorier: Viten, prosess og visjon (se Jernes et al., 2010). Barns inkludering og ekskludering

⁸ Gjennom et 12 uker langt feltarbeid i to barnehager over tre år har forskerne videofilmet 60 timer med medvirkningsprosesser i planlagte læringsaktiviteter.

⁹ DIGOB står for: ”Digitale objekts plass i barns sosiale og språklege dannelse i barnehagen.”

av andre foran skjermen er også studert. Dette er gjort ved observasjon av barna i tillegg til intervjuer med pedagogene i barnehagen (Jernes & Engelsen, i trykk). I tillegg er det gjennomført en nasjonal spørreundersøkelse blant styrere i norske barnehager, til bruk som bakgrunnsinformasjon for de to delstudiene.¹⁰ Undersøkelsen viste at nær sagt alle barnehager bruker IKT i dag som en del av det pedagogiske arbeidet. Holdningene blant styrerne er gjennomgående positive, samtidig som de har en sunn skepsis til IKT som del av den pedagogiske aktiviteten. De mener at barns bruk av datamaskin i barnehagen er mer sosial enn individuell, og at den er viktig å styre og regulere (Engelsen, Jerne, Kvinge, Vangnes, & Økland, 2012).

Derfor representerer også spillene en didaktisk utfordring for de pedagogiske lederne i barnehagen. I delprosjektet 1, som ser nærmere på spillet *Josefine og Sofus i Gulrotparken*, ble det tydelig at det kommersielle spillets innebygde didaktikk i liten grad inviterte barna til å ta den rollen som førskolelærerne ønsket. Deres bruk av spillet inkluderte at de selv tok en rolle som pedagog, og dette passet dårlig med den instruksjonen, bygget på et behavioristisk læringssyn, som allerede ligger i spillet. For barna ble derfor spillet en slags lek med ulike alternativer gjennom

interaktivitet som gjerne framsto som litt tilfeldig. De brukte derfor spillet på en tredje måte, som verken spillets struktur tilsa eller som fulgte den didaktikk som pedagogen la opp til.

Dette skaper derfor en konflikt, en 'didaktisk dissonans' som ikke er uvanlig når kommersielle spill blir inkludert i barnehagen (Vangnes, Gram Økland, & Krumsvik, 2012). Samlet viser disse delprosjektene at det er stort behov for en kompetanseheving i barnehage-sektoren og for førskolelærerutdanningen på dette området. Dette har også andre forskere innen feltet påpekt (Plowman & Stephen, 2007).

¹⁰ Den nettbaserte, nasjonale spørreundersøkelsen med 41 spørsmål om tilgang, bruk og holdninger til digital teknologi ble sendt til et tilfeldig utvalg på 2700 barnehagestyrere i Norge, og fikk en respons på 40 % (N=1080).

>> Det ble tydelig at det kommersielle spillets innebygde didaktikk i liten grad inviterte barna til å ta den rollen som førskolelærerne ønsket.

Barnehagen er en viktig læringsarena for alle barn. De siste ti årene har det vokst fram krav om at barnehagen skal ha mer læring som en forberedelse til skolens læringsaktiviteter. Men barns utvikling- og læringsprosess handler om mye mer enn skoleforberedende aktiviteter. Og i barnehagen foregår språklæring, der barn får utløp for sin forståelse av verden, gjennom ustrukturerte samtaler og aktiviteter. To prosjekter i PRAKSISFOU har med ulike metoder gitt bedre innsikt i hvordan disse samtalene foregår – eller kan skapes.

Barnehagen – et utfordrende forskningslandskap

Læring og kontekst er dypt vevet sammen i barnas hverdag. For førskolebarn er barnehagen en viktig arena for utvikling og læring. Likevel er utvikling og læring begreper som litt for ofte ikke fremheves som sentrale i førskolelærerutdanningene. Det mener førsteamanuensis Liv Gjems ved Høgskolen i Vestfold. Hun har i forskningsprosjektet *Barns læring om språk og gjennom språk* studert samtaler mellom barn og voksne, og mellom barn i barnehagen. I prosjektet har de vært opptatt av å vise hvor viktige slike samtaler er for å lære om omverden og om eget språk. Hun mener det ofte er for lite bevissthet om slike samtaler: – Læring i barnehage har i stor grad vært ensbetydende med skoleforberedende aktiviteter, sier Gjems og fortsetter: – Det har for eksempel vært mye mer fokus på dokumentasjon enn på barns læring gjennom hverdagsaktiviteter, men jeg håper at dette er i ferd med å endre seg slik at vi blir mer opptatt av at læring er noe barn gjør hele tiden. Ingunn

Størksen, førsteamanuensis ved Senter for Atferdsforskning (SAF) i Stavanger nikker enig. – Barns nysgjerrighet er viktig, den må være drivkraften bak all læring. Vi må ikke glemme at barn lærer hele tiden, hjernen deres fungerer nesten som en svamp hvor de tar inn læring hele tiden, sier Størksen.

>> Det er mye mer fokus på dokumentasjon enn på barns læring gjennom hverdagsaktiviteter.

I BAMBI-prosjektet som hun har ledet, har de blant annet vært opptatt av hvordan barn som opplever samlivsbrudd takler hverdagen. Her brukte de en forskningsmetode som

Foto: Øystein Gilje

kalles Q-metodologi som går ut på at informantene skal sortere bildekort som viser hva de føler. Størksen synes det å prøve ut en slik metode var utfordrende av to grunner, både at barna var små, og at de temaene de skulle snakke om var vanskelige. – Vi hadde mange samtaler om etikk på forhånd og skrev også en artikkel om etikk i denne studien i etterkant, sier hun. Prosjektet ble både meldt inn til NSD og REK (regionaletisk komité for medisinsk forskning). – I nesten et år diskuterte vi fram og tilbake med REK ulike etiske problemstillinger knyttet til denne delstudien, sier Størksen og påpeker: – Samtidig var det metodisk spennende som forsker å dele en nysgjerrighet for slike bildekort forskerne og barna sammen skapte en samtale rundt, sier hun, og utdyper dette poenget: – Jeg tror den autentiske nysgjerrigheten du finner i barnehagen er noe det er mulig å finne igjen blant forskere. Det er et slags kontaktpunkt. Jeg var nysgjerrig på bildekortene og hvordan man kunne bruke dem. Det var barna også og i flere barnehager merket vi at det var veldig ”populært” blant barna å delta i studien.

Barns rolle i et forskningsprosjekt

Selv om nysgjerrigheten til forskere og barn har noen likhetstrekk, er det også en stor ubalanse i relasjonen. Til forskjell fra å forske på større barn, ungdommer og voksne,

slik det ofte blir gjort i pedagogisk forskning, så har små barn lite forståelse for hva et forskningsprosjekt egentlig innebærer. Både Gjems og Størksen har i stor grad i sine prosjekter diskutert mange sider ved den rollen barn har eller kan ha i forskningsprosjekter.

>> Jeg tror den autentiske nysgjerrigheten du finner i barnehagen er noe det er mulig å finne igjen blant forskere.

Bare for å ta et eksempel, begynner Størksen, dette med informert samtykke. Vi fikk anbefaling om å innhente muntlig samtykke fra barna i denne alderen. Men, kan vi kalle dette et informert samtykke? spør hun. – Vi hadde jo allerede snakket med foreldrene om dette, og de ansatte i barnehagen. De hadde sagt at det var greit at barnet var med i prosjektet. Og så kommer jeg som forsker, og har en agenda. Har barnet egentlig noen mulighet til å si noe annet enn ja? spør Størksen. Slike etiske dilemmaer gjør at man må skjerpe seg ytterligere i gjennomføringen av studien, sier hun. Gjems er enig selv om hun har hatt en litt annen rolle i sitt prosjekt om

samtaler i barnehagen: – For meg var det viktig å være mest mulig usynlig! Hun mener det er viktig å være tydelig for barna og introduserte gjerne seg selv som forsker som skulle se hvordan barna hadde det. Hennes erfaring var at barna nesten glemte henne med en gang der hun satt med sitt videokamera: – Som forsker på denne måten kan jeg jo ikke hele tiden minne dem om at jeg er der, og i stor grad var det få barn som tok notis av meg. Bortsett fra en liten gutt som veslevoksant sa: ”Nå håper jeg du får med deg alt!”

>> Det var viktig å være mest mulig usynlig!

Barnehagen som forskningskontekst

De to forskningsprosjektene representerer to ulike tilnærminger til hvordan man lærer mer om barn og deres livsverden. I BAMBI-prosjektet snakket forskere med hvert enkelt barn i om lag en time på et eget rom i barnehagen, mens i det etnografisk orienterte prosjektet til Liv Gjems la forskerne i mye større grad vekt på å studere den samtalekulturen som var i barnehagen. Disse to tilnærmingene viser også den variasjonen vi kan finne i studier av barn i denne alderen, og tilnærmingene gir barna noen ulike roller eller stemmer i forskjellige prosjekter. Liv Gjems påpeker at hennes funn i stor grad er knyttet til en slutning de kan trekke basert på samtalemønstre i barnehagen som de kan se over tid. – Slik kunne vi se hvordan de ansatte på ulik måte ga barna en posisjon der de enten bare kunne avkrefte eller bekrefte noe de ble spurt om, eller de fikk en rolle der de kunne utforske et tema sammen med andre barn og førskolelærerne. Hun påpeker at hun som forsker hadde en tilbaketrasket rolle: – Jeg kom inn i barns rolle i verden gjennom observasjon som metode, sier Gjems og legger til at det var en utfordring noen ganger at førskolelærerne skulle forstå at hun ikke var ute etter å ta dem på noen måte. I Størksen sitt prosjekt, som følger Q-metode, ble de veldig opptatt av at det barn formidlet i en time var et slags øyeblikksbilde. – Vi så på kunnskapen om barnets livsverden som noe barnet formidlet der og da. Et Snapshot. Det ga et innblikk i barns opplevelsesverden der og da, basert på det barna formidlet til oss, avslutter Størksen.

Mangfold og flerkulturalitet

Med over fem millioner innbyggere i Norge og stor innvandring fra både europeiske og andre land er den norske befolkningen i stor endring. Særlig i de store byene, men også i rurale strøk har de fleste barnehager minst ett barn eller to, som er født i Norge, med mor og/eller far med innvandrerbakgrunn. Barnehagens personale må derfor i større grad forholde seg til et større mangfold enn det som var vanlig for bare 10–15 år siden. I 2006 var det i alt 15 700 minoritetsspråklige barn i norske barnehager. Minoritetsspråklige barn i barnehage er antall barn med annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk eller engelsk. I 2008 hadde det steget til 25 100 (SSB 2010).

Det pågår viktige diskusjoner om mangfold, flerkulturalitet og integrering i samfunnet. Her blir mangfold i større grad nærmest synonymt med ordene innholdsrikt, variert eller sammensatt. Begrepet har blitt et uttrykk for den nye sammensatte befolkningen i Norge, noe som også ble markert med et mangfoldså i 2008. Det er viktig å merke seg at mangfold også er knyttet til den etnisk norske befolkningen som sees på som mer variert og forskjellig enn tidligere. Dette på grunn av nye og ulike familieformer, og ikke minst at barn med funksjonshemninger er blitt integrert i mye større grad i barnehagen.

Tilnærmingen til mangfold i barnehage kan være enten problemorientert eller ressursorientert, og valg av tilnærming får konsekvenser for hvordan mangfold blir

forstått og tatt vare på i barnehagen (Hauge, 2004; Nygård & Korsvold, 2009, s. 29). En ressursorientert tilnærming vil ta utgangspunkt i at ulikhet og mangfold danner grunnlag for vekst og ikke er et utgangspunkt for å definere problemer (Fasting, Hausstätter & Turmo, 2011, se også nedenfor).

I stor grad er mangfold blitt et begrep med en normativ kulturell verdi som oppleves som positiv, med et ønske om å oppvurdere forskjeller (Korsvold, 2011a, s. 17-18). Flere forskningsprosjekter i PRAKSISFOU har belyst disse problemstillingene, både gjennom studier av flerkulturalitet og integrering, og i studier av nye familiekulturer og barns oppfatning av samlivsbrudd.

Tre generasjoner førskolelærere
Prosjektet *Barnehagen i endring, inkludering i praksis* består av tre

delprosjekter og ett av disse problematiserer likheter og forskjeller i et historisk perspektiv. Dette er gjort ved å gjøre nye intervjuer og tolke tidligere intervjuer og tekster fra tre generasjoner med førskolelærere.¹¹ Slik kan man forstå historisk hvilke barn som til ulike tider har blitt oppfattet å være forskjellige fra et "vi". I femtiårene ble slike ulikheter i hovedsak knyttet til klasse, på 70-tallet til barn i "nybyggerfeltet" og de siste to tiårene forstås "barn fra andre kulturer" som forskjellige fra andre barn (Korsvold, 2011b). Denne

¹¹ Det ble gjennomført dybdeintervjuer av 11 førskolelærere med over 15 år praksis i barnehagen. Dette intervjuematerialet er analysert sammen med intervjuer fra tidligere prosjekter, og en historisk analyse av tre generasjoner førskolelærere (40 informanter) i perioden 1945-2008 er blitt gjennomført.

siste forståelsen av barn fra andre kulturer er utgangspunktet for en rekke ulike prosjekter og delprosjekter i PRAKSISFOU.

Med utgangspunkt i en ressursorientert og en problemorientert tilnærming i pedagogisk praksis har forskere sett på flere ulike praksiser i barnehagen. I delprosjektet *Barnehagen og kulturell identitet* har to studier i henholdsvis rurale og urbane strøk blitt gjennomført ved å gjøre observasjoner og intervjuer av personalet. Norske barnehager vektlegger i stor grad en likhetstankegang, og dette prosjektet viser at denne norske likhetstankegangen ofte er basert på majoritetens sine normer. En analyse av det å gå på ski, kan illustrere dette: Å gå på ski er innrammet av en positiv og selvfølgelig kulturell verdi, og derfor er ski en av de private tingene barn gjerne kan ha med om vinteren i barnehagen. Ved å se nærmere på en urban barnehage, som definerte seg som et fargerikt fellesskap, har man fått innsikt i prosesser av kulturell (re)produksjon og sosialisering. Majoritetskulturelle praksiser (her: skiturer) har en selvsagt legitimitet og legger premissene for hverdagslivet og hva som verdsettes. Analysen illustrerer at alle voksne, på tvers av majoritets- og minoritetskategorien, deltar aktivt i barnas strev med å mestre skiene.

Delprosjektet *Barnehagen – en integrerende samfunnsinstitusjon?* retter søket mot barn med nedsatt funksjons- evne. I en nasjonal kartleggingsstudie har ansatte i barnehagene og foreldre til barn med tydelige funksjonsnedsettelse besvart et omfattende spørreskjema. Undersøkelsen viser at barnehagene lever godt opp til den politiske mål-

settingen om fysisk integrering. Et overveldende flertall (86 %) av barn med tydelige funksjonsnedsettelse går i ordinær barnehage og oppholder seg derved på samme arena som barn flest.

Mangfold i nord

I prosjektet *Barnehagen – et inkluderende fellesskap* så flere forskere sammen på hvordan førskolelærere håndterer både flerspråklighet og mangfold i barnehagene i Finnmark. Både urfolk (samer i Finnmark) og nasjonale minoriteter (kvener) har historisk og i dag en stor betydning for sammensetningen av barn i barnehagen. De siste to tiårene er det også mange innvandrere fra Russland i tillegg til innvandrere fra afrikanske og asiatiske land. Hver femte innvandrere i Finnmark kommer fra Russland. De største språkgruppene i barnehager i Finnmark er, foruten norsk, samisk, russisk og kvensk. Forskerne var derfor opptatt av innholdet barnehagen formidlet fra disse ulike kulturene.

Utgangspunktet var et kulturpsykologisk perspektiv (Thorsen & Toverud, 2002) som gir rom for å forstå kultur som noe sosialt konstruert (Eriksen, 2001) der ofte enkeltpersoner kan oppfatte en splittethet og ambivalens (Gullestad, 2002).¹² I prosjektets første del ble det sendt et spørreskjema til styrerne i alle barnehager der man kartla både ansatte og sammensetningen av barnegruppen.¹³ Et viktig mål var å kartlegge hvordan styrerne i barnehagene forsto barnehagens rolle som kulturformidler. Svarene her kategoriserte forskerne i fire deler: 1) barnehagen i spennet mellom sentral og lokal kultur; 2) barnehagen som viderefører av en bestemt kultur; 3) barnehagen som formidler av Finnmarkskultur og

>> Styrers utdanningsbakgrunn i flerkulturell pedagogikk har betydning for den pedagogiske praksisen.

4) barnehagen som kulturformidler knyttet til institusjonalisert kunst og kultur (Germeten & Nilsen, 2012, s. 73–74).

I et delprosjekt ble åtte russiske mødre og fem pedagoger intervjuet. I tillegg ble det samlet dokumentasjon og observert i to barnehager. Her ble det blant annet tydelig at de russiske mødrene ønsket mer skoleorienterte aktiviteter og mer formell læring i barnehagen etter et planmessig program. Et annet delprosjekt i *Barnehagen – et inkluderende fellesskap* belyser hvordan barnehagen fungerer som læringsarena for barn som snakker kvensk. Feltarbeidet ble utført i Børselv, og inkluderer intervjuer med foreldre og ansatte i barnehagen.

I et annet delprosjekt har stipendiat Carola Kleemann sett på hvordan norske og samiske barn i samme barnehage bruker begge språk i sin lek med hverandre. Foreløpige analyser tyder på at barna snakker samisk i regytringer og norsk, gjerne østlandsdialekt, i rolletringer. Det kan derfor

¹² For lignende perspektiver, se også (Fangen, Alghasi, & Frønes, 2006; Prieur, 2004).

¹³ Den elektroniske spørreundersøkelsen ble sendt til samtlige styrere i Finnmark via e-post (Questback). Mange av de 73 spørsmålene var formulert som åpne spørsmål og svarene var derfor i stor grad lengre avsnitt med tekst. Svarprosenten var på under 40 prosent.

virke som om barnegruppa som helhet har tre språk: norsk, samisk og ”gruppe-språket” der det er tillatt å veksle mellom språkene. Slik får barna kjennskap til hvordan man kan skifte mellom ulike språk i veldig ung alder.

I prosjektet *Den flerkulturelle barnehagen i rurale strøk* er det gjort en stor landsomfattende undersøkelse.¹⁴ I tillegg er det et kvalitativt delprosjekt som omhandler samarbeid hjem-barnehage, og to PhD-prosjekter som tar for seg henholdsvis leken som kulturell møteplass og det formelle språkarbeidet i barnehagen.

Utgangspunktet for prosjektet var å få mer kunnskap om hvilke kjennetegn den flerkulturelle barnehagen har i rurale strøk, og man la særlig vekt på å kartlegge profesjonsutøverens arbeid med minoritetsspråklige barn og deres familier. Spørreundersøkelsen viser at nesten alle barnehager i rurale strøk har barn som snakker et annet språk enn norsk, samisk, svensk, dansk og engelsk, og som har en eller begge foreldre med innvandrerbakgrunn. Svarene viser også at de fleste profesjonsutøvere i barnehage mener det trengs spesielle kunnskaper for å arbeide i en flerkulturell barnehage (Andersen, 2010, s. 62-63). Likevel finnes det svært få ansatte med formell kompetanse i flerkulturell pedagogikk eller tilsvarende fagområder. Det ser ut til at styrers utdanningsbakgrunn i flerkulturell pedagogikk har betydning for den pedagogiske praksisen barn og foreldre møter i disse barnehagene. Samtidig viser svarene at foreldre med en annen etnisk bakgrunn enn norsk i liten grad brukes som ressurs og kilde til kunnskap for å øke språklig og kulturelt mangfold i barnehagen. I den daglige kontakten

>> Metoden bidrar til et økt fokus på barn som subjekter, og ikke som objekter, i forskningen.

som personalet oftest bruker for å få tilbakemeldinger og synspunkter, er det i liten grad diskusjon om den pedagogiske virksomheten. I hovedsak snakkes det om praktiske ting som mat, klær, åpningstider og dugnader. Og i mange av disse samtalen er foreldrenes manglende ferdigheter i norsk språk den største utfordringen.

Nytt blikk på barns opplevelse av samlivsbrudd

Der vi i de to første prosjektene særlig har sett på hvordan ulike barn og kulturer blir håndtert i barnehagen, skal vi med utgangspunkt i prosjektet *Barnehagens møte med barn og familier som opplever samlivsbrudd* se nærmere på hvordan barnehageansatte håndterer slike utfordringer. Prosjektet har derfor en annen tematikk enn de to foregående. Likevel sier det noe om det mangfoldet av samlivsformer som både barn og ansatte i barnehagen må forholde seg til i Norge i dag. Det skiller seg også metodisk både fra de foregående prosjektene og de andre i PRAKSIS-FOU-programmet. Det metodiske skal derfor få litt ekstra plass her fordi det i dette prosjektet for første gang er blitt gitt ut en bok om såkalt Q-metode i Norge (Thorsen, Allgood, Brown, & Berner, 2009).

Forskningslitteraturen har ulike forskningsstradisjoner og retninger med tanke på barns tilpasning etter foreldrebrudd. På den ene siden finnes det litteratur som framhever de negative konsekvensene av et brudd, på den

andre siden er det også forskning som vektlegger barns tilpasningsevne og at det går bra for de fleste barn.

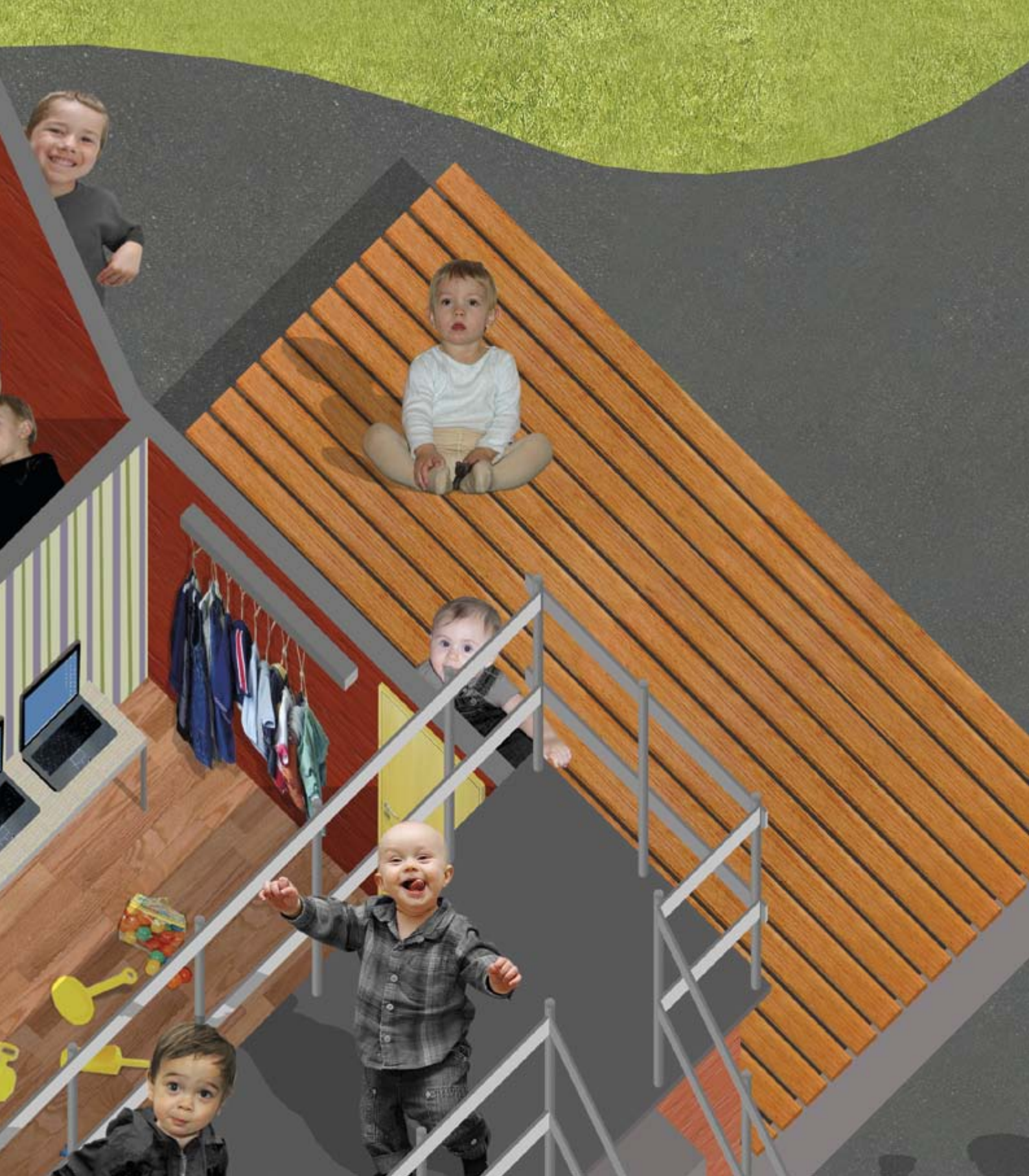
I prosjektet *Barnehagens møte med barn og familier som opplever samlivsbrudd* (BAMBI) deltok 37 fem år gamle barn, der om lag halvparten av disse hadde opplevd at foreldrene gikk fra hverandre. På landsbasis viser statistikken at hvert fjerde ekteskap ender i skilsmisse innen ti år, om lag 5000 par går fra hverandre (årene 2001-2010, SSB). Det er mao mange småbarn som opplever en skilsmisse. Målet med BAMBI-prosjektet var å se hvordan barnehagen best mulig kunne legge til rette for å ivareta behov hos barn og familier som opplever samlivsbrudd. Det er forsket mindre på hvordan små barn opplever en skilsmisse, sammenlignet med hvordan større barn opplever samlivsbrudd (Leon, 2003). Noe av årsaken til dette er de metodologiske utfordringene det ligger i å få et lite barn til å beskrive hvordan slike samlivsbrudd oppleves. Et viktig mål med prosjektet var derfor å videreutvikle en metode (Q-metodologi) innen dette forskningsfeltet som et alternativ til de metodene som tradisjonelt brukes innen utviklingspsykologi (Greene, 2006; Størksen, Thorsen, Øverland, & Brown, 2011). Q-metoden har internasjonalt fått en viss utbredelse de siste 20 årene, men den har også en lengre historie innenfor et snevrere forskningsfelt (se Ellingsen et al., 2010; Thorsen & Allgood, 2010 for oversikt). Metodologien baserer seg på elementer fra både kvalitative og kvantitative tradisjoner og kan derfor være vanskelig å plassere i en bestemt kategori. I korthet går metoden ut på at man presenterer ulike subjektive

¹⁴ I spørreskjemaundersøkelsen er det sendt ut spørreskjema som 525 pedagogiske ledere og 288 styreledere i alle kommuner i sju fylker svarte på.

utsagn trykt på individuelle kort for respondentene (Wolf, 2004, 2010). Respondentene i studien sorterer så kortene i henhold til en gitt matrise og en bestemt instruksjonsbetingelse (Q-sortering). Metoden bidrar til et økt fokus på barn som subjekter, og ikke som objekter, i forskningen (Ellingsen, Størksen, & Stephens, 2010, s. 404; Greene & Hogan, 2005). Forskerne påpeker at det kan være en skånsom måte å samle inn sensitive data på slik som i forskningen på barns opplevelse av samlivsbrudd (Ellingsen et al., 2010). Det spesielle i BAMBI-prosjektet er å utprøve denne metoden på fem år gamle barn. Tidligere studier har konkludert med at barn i tre–fire-årsalderen er i stand til å delta i slike studier (Størksen & Thorsen, 2010, s. 85).

Et hovedfunn i studiet er at historiene eller opplevelsene som formidles om samlivsbruddet kan være ganske forskjellige innad i familien. Forskerne ser at barnets historie i stor grad samsvarer med den historien som ble formidlet av mor – altså den forelderen som barnet ofte tilbrakte mest tid i sammen med. Forskerne påpeker at mor får en type definisjonsmakt i "sannheten" om samlivsbruddet. For små barn kan dette være vanskelig å forstå, fordi de ut fra sin kognitive utvikling har en tendens til å tro at det kun finnes "en sannhet". Flere familierapeuter framhever at det kan være viktig at foreldre som går fra hverandre kan evne å komme fram til en felles historie rundt bruddet, og at denne bør formidles til barna på en aldersadekvat måte. Forskerne i dette prosjektet mener derfor, basert både på egen og andres forskning, at det er viktig at foreldrene blir enig om hvilken informasjon som skal formidles til barnet etter et samlivsbrudd.

Inkludering og likeverd

Interessen og den voksende mengde med faglitteratur om barnehagen har både nasjonalt og internasjonalt ulike begrunnelser (se f.eks Vislie, 2003). På den ene siden er disse knyttet til barnehagen som lærings- og utdanningsinstitusjon med samfunnsøkonomisk betydning. På den annen side har oppmerksomheten vært rettet mot barnehagen som et velferdsgode og et område med muligheter for forebygging av vansker og utjevning av sosiale forskjeller. På dette siste området har man i stor grad vært opptatt av å fange opp og skreddersy tiltak for barn i risikogrupper, samt å gi et tilbud til barn med nedsatt funksjonsevne.

Fra 2000 til 2009 gikk andelen barn som fikk spesialpedagogisk hjelp opp fra 0,7 % (2573 barn) til 2,1 % (5861 barn).¹⁵ Dette kan skape utfordringer for den fellesskapstradisjonen som framheves som særegen i barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2009, 2011). I forskning på inkludering i barnehage og skole har man i stor grad vært opptatt av et makro- og et mikroperspektiv. Peder Haug mener disse to perspektivene, som inkluderer de politiske føringene og lærernes praksis, ikke fanger opp "kvaliteten i inkluderingen, forstått som graden av barnas deltakelse i samspill og læringsfellesskap" (Haug, 2010; Simonsen, 2012, s. 216).¹⁶

I et makroperspektiv har det å gi et barn med nedsatt funksjonsevne tilpasset hjelp med spesialpedagogiske tiltak vært drøftet i over 40 år, helt siden Blom-utvalget kom med sin innstilling

om nye lovregler for spesialundervisning (Solli, 2010). I perioden 1976-1998 har fire egne stortingsmeldinger omhandlet spesialundervisning, før det på 2000-tallet ble drøftet i "kvalitetsutvalget" og Midtlyng-utvalget (Midtlyng, 2009). I denne rapporten blir det lagt vekt på at barnehagen skal være en arena som kan forebygge vansker i skole og arbeidsliv (Solli, 2010, s. 29). Slik fanger barnehagen i større grad enn tidligere opp barn som omfattes av institusjonelle tiltak og individuelle opplæringsplaner (Arnesen, 2012). I forskningsprosjektene her presenteres inkludering og likeverd mer som prosesser i barnehagens hverdagsliv, enn mål i seg selv. Slik utvikler de på ulike måter et blikk på den kvaliteten på inkludering som tidligere til en viss grad har blitt oversett i forskningen (Haug, 2010).

Får barna det de har krav på?

Det er viktig her å være klar over at det tradisjonelt har vært forsket mer på inkludering i skolen enn i barnehagen. Den forskningen som finnes, viser til at barnehagen har et inkluderende potensial for alle barn, og avhenger av hvordan barnehagen fungerer som pedagogisk fellesskap og tilrettelegging for samspill på alle plan (Solli, 2012). I prosjektet *Barnehagens arbeid for inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i et profesjonsperspektiv*

¹⁵ Tallene er hentet fra NOU 2009, slik de er referert av Anne-Lise Arnesen i boken *Inkludering – perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (Simonsen, 2012, s. 70-72). Forfatteren påpeker at tallene er noe usikre på grunn av mangelfull rapportering i GSI.

¹⁶ Også andre forskere er kritiske til en inndeling i et makro- og mikroperspektiv (Arnesen, 2012), men framstillingen her er forenklet, og derfor presenteres følgende avsnitt ut fra et slikt perspektiv.

ønsker man å studere fundamentet for barnehagens inkluderingsarbeid. Inkludering sees på som et mangetydig og komplekst fenomen og tar utgangspunkt i det vanlige barnehagemiljøet (Arnesen, 2012, s. 15). I prosjektet ønsker man å se hvordan personalet oppfatter og utøver inkludering og likeverd i barnehagens hverdagsliv i lys av samfunnsendringer på barnehageområdet (Arnesen, 2012). For å få kunnskap om dette ble det gjennomført dokumentanalyser, samt en spørreundersøkelse, og senere observasjoner og intervju av personalet i fire ulike barnehager i to kommuner. På bakgrunn av disse undersøkelsene dokumenterer forskerne at det arbeides aktivt med å skape en inkluderende barnehage der alle kan delta ut fra sine forutsetninger. Viktigst i dette arbeidet er personalets holdninger i det lange løp. Forskerne påpeker at vilkårene for å skape et inkluderende fellesskap skapes av de ansatte, og deres holdning til spesialpedagogiske tilnærminger. Et slikt inkluderende fellesskap karakteriseres ved at barn med ulik interesse, kompetanse og utviklingsnivå kan ta del i barnehagens hverdagsliv. I et slikt fellesskap er spesialpedagogiske tiltak innlemmet i barnehagens hverdag på en naturlig måte (Solli, 2010, s. 41-42). Det innebærer også at man må forstå at gruppen med barn med nedsatt funksjonsevne representerer et like stort mangfold som funksjonsfriske barn.

Undersøkelsen viser også at personalet i barnehagen forbinder begrepet inkludering med vennskap, tilhørighet, gode relasjoner og deltakelse. Samtidig gis det et mer komplekst bilde når personalet skal beskrive hva de faktisk gjør. Mange oppgir at det er barn som ikke får den hjelp som de mener barna

>> Styreverne har en viktig rolle i barnehagene for å “sy sammen tilbudet” til de med særlige behov.

har krav på. Plassmangel, for lite faglige ressurser og utilstrekkelig økonomisk støtte, blir nevnt (Solli & Andresen, 2012). Over halvparten av styrerne er enige i at enkelte barn kan bli isolert fra samværet med andre barn. De gruppene som nevnes oftest er barn som lett kommer i konflikt og ikke får til å delta i lek med de andre barna, og barn med omfattende funksjonshemninger. En oppfølgingsstudie har særlig vist hvilken viktig rolle styrerne i barnehagene har for å “sy sammen tilbudet” til de med særlige behov (Kolle, 2012). Det er styrerne som skaper forbindelser til hjelpeapparatet, organiserer tilbudet internt, støtter personalet og legger til rette for kompetanseutvikling. Forsker Tonje Kolle påpeker at det kan være et skritt i riktig retning å forskyve ansvaret slik at det blir mer lokalt, og lagt på styreren. Da “reduseres behovet for å vente på at andre skal komme og ta kontroll” (Kolle, 2012, s. 210). Ved å overføre opplæringslovens paragraf 5-7 til barnehageloven vil styrerne i større grad gjøres profesjonelt ansvarlige.

En av delstudiene viser betydningen av pedagogisk dokumentasjon. Denne kan ta utgangspunkt i arbeid med prosjekter, loggbøker og praksisfortellinger eller tekster og artefakter (Kolle, Larsen, & Ulla, 2010, s. 95–115). Ved at de ansatte mer systematisk tar utgangspunkt i konkrete situasjoner, gjenstander eller skriver logger, som i sin tur blir gjenlest og reflektert over, åpnes det for at personalet oppdager

nye ting om situasjonen og seg selv og sine reaksjoner i møte med ulike barn (Larsen, 2010). I løpet av de siste par årene er det skjedd endringer i synet på barnehagens rolle i samfunnet med en sterkere vektlegging på læring og tidlig innsats (Arnesen, 2012). Dette har fått virkning på barnehagenes arbeid med inkludering. Flere barn blir definert som hjelpetrengende. Det stilles i økende grad forventninger til kartlegging og standardisert dokumentasjon. Denne utviklingen ble aktualisert i en delstudie i en av de studerte barnehagene (Andresen, 2012), som viste en overgang fra pedagogisk til en skjema-basert dokumentasjon; fra å lære noe om barna gjennom deres aktiviteter og oppdage noe nytt i samhandlingen med dem, til å lære noe om barna ved å innpasse deres aktiviteter i skjema som korresponderte med ferdighetsmål innenfor delemnene i fagområdene (Andresen, 2012, s. 117-118).¹⁷

En annen delstudie har blant annet belyst hvordan personalet med sin tilstedeværelse bruker blikk, berøring og bevegelse i inkluderingsprosesser. Ved å bli mer observant på håndens, øyets og ryggens bevegelser i profesjonsutøvelse kan man forstå inkludering selv som de minste bevegelser, blikk som veksles og trykk på talen når et navn nevnes (Ulla, 2012, s. 146).

Sosiale relasjoner og forståelse av barn

I prosjektet *Barn med nedsatt funksjonsevne – praksis og verdier i barnehagen* er forskerne opptatt av hvordan ansatte i barnehagen håndterer barn med ikke-tydelige og diskutabile funksjons-

¹⁷ For et kritisk perspektiv på dette se: Pettersvold & Østrem, 2012.

nedsettelse.¹⁸ Prosjektet tar utgangspunkt i at det er et grenseland mellom hva som betraktes som 'normalt', 'annerledes' og 'avvikende'. I fire barnehager ble det gjort kortere feltarbeid, og intervjuer med 16 ansatte, halvparten fra småbarn- og halvparten fra storbarn-avdelinger. Forskerne er særlig opptatt av å få innsikt i hvilke forhold og erfaringer som personalet synes er bekymringsfullt med barna; om det utydelige, diskutabile, det som befinner seg i et grenseland, og som kan være kontekststøt. Dermed er man ute etter å gripe den kategoriseringsprosessen som skjer fram mot at barn eventuelt plasseres inn i gruppen 'Barn med nedsatt funksjonsevne'. En slik tilnærming til prosessene står i kontrast til vurderinger som gjøres med ulike kartleggingsverktøy (som for eksempel TRAS).¹⁹ I dette forskningsprosjektet ønsket man å vise hvordan sosiale relasjoner og kontekstuelle forhold er en del av de ansatte sin forståelse av barna. Forskerne mener måten barna ble beskrevet og vurdert på i hverdagslige og uformelle intervju står i sterk kontrast til vurderinger som uttrykkes via kartleggingsverktøy. Prosjektet ønsker derfor å kritisk vise fram hvordan standardiserte verktøy kan gi et redusert og forenklet bilde på hva som er normalt eller avvikende. Analysene legger derfor et grunnlag for

>> Forskerne ønsker en kritisk diskusjon av hvor fruktbare kartleggingsverktøy er i personalets arbeid med å vurdere barns kompetanse og væremåte.

en kritisk diskusjon av hvor fruktbare kartleggingsverktøy er i personalets arbeid med å vurdere barns kompetanse og væremåte. Ved å ha et slikt perspektiv blir det mulig å diskutere også de forventningene som rettes mot barn, at de skal være kompetente, nysgjerrige, sosiale, aktive og selvstendige. Analysene viser at det som gir økt bekymring blant de ansatte ofte ikke er særskilte handlinger eller uttrykk, men like gjerne graden eller utførelsen av såkalt ordinær og forventet adferd.

Et slikt helhetlig blikk blir også brukt i prosjektet *Samarbeid for barnets helhetlige utbytte – barnehagebarn med nedsatt funksjonsevne*. I dette prosjektet er man spesielt interessert i hvordan støtteapparatet i samarbeid med foreldre deler og kommuniserer kunnskapen om barn med individuell opplæringsplan i overgangen mellom barnehage og skole. For å få kunnskap om dette har man intervjuet foreldre til seks barn med en individuell opplæringsplan (IOP) og de personer som er involvert i barnets utvikling i hverdagen og i støtteapparatet (se Eklund Nilsen & Jensen, 2011, s. 3 for detaljer). I Norge finnes det på nasjonalt plan ingen standard for hvordan IOP skal utformes. I tillegg er det til nå lite forskning på arbeid med slike planer i (Cameron & Tveit, 2011, s. 13; Eklund Nilsen & Jensen, 2011).

Med bakgrunn i dette materialet identifiserte forskerne viktige forutsetninger for godt samarbeid. Det er tverrfaglig koordinering ved overgang til skole basert på et samarbeid som er bygget på trygghet, tillit og felles forståelse. Særlig legger forskerne vekt på at støtteapparatet må ha en felles forståelse av IOP som et viktig dokument i denne overgangsfasen (Cameron

>> Ved å bli mer observant på håndens, øyets og ryggens bevegelser i profesjonsutøvelse kan man forstå inkludering selv som de minste bevegelser.

& Tveit, 2011). En case-studie viste særlig at det er rom for forbedringer i dette samarbeidet, fordi foreldre noen ganger 'gir opp' framfor å konfrontere et støtteapparat de ikke synes fungerer tilfredsstillende (Cameron & Tveit, 2011, s. 21). På bakgrunn av disse casene kan man påstå at det er viktig at den individuelle planen fungerer for å kunne sikre kontinuitet og tilgang på tjenester, men at dette imidlertid ikke var utnyttet. Utover disse formelle rammene, blir det påpekt at informasjons- og kunnskapsutveksling på uformelle arenaer er viktig og at særlig denne kunnskapsutvekslingen er avhengig av personlige relasjoner mellom engasjerte kollegaer i støtteapparatet. Det er kombinasjonen av kjennskap til barnet og faglig kunnskap som gjør rollen til de ansatte i barnehagen unik, og forskerne anbefaler derfor at denne kunnskapen i tilknytningen til IOP blir gjort synlig med eksplisitte mål, framfor visjoner og 'drømmer' (Cameron & Tveit, 2011, s. 21). I dette arbeidet bør barnehageansattes

¹⁸ Prosjektet er relatert til annet forskningsprosjekt som er finansiert av PRAKSISFOU: *Barnehagen i endring*. Inkludering i praksis (se del 3).

¹⁹ TRAS er et kartleggingsverktøy som består av et registrerings skjema med spørsmål og veiledningsbok. Registreringsarket er delt i ulike språkområder som representerer innhold, form og bruk. Verktøyet brukes til å kartlegge disse ulike sidene ved språkutviklingen til 2-5-åringer.

faglig funderte kunnskap betones sterkere og arbeides med for å spisse målsetninger i individuelle planer.

Å tilrettelegge for hørselhemmede barn

De fleste hørselshemmede barn får i dag tilbud om opplæring i sin lokale barnehage eller skole, i motsetning til tidligere da dette ble gitt i egne barnehager, skoler eller klasser (Arnesen & Simonsen, 2011, s. 115). Hørselshemmede barn er avhengig av visuell tilrettelegging av læringsmiljøet, og mange av barna vil alltid, eller i noen sammenhenger, være tegnspråkbrukere eller ha behov for visuell støtte gjennom tegn til tale. (Ohna m.fl., 2003). Dette gjør disse barna sårbare i sosiale sammenhenger og lærings situasjoner med hørende, både i barnehage og skole. I Norge eksisterer det ingen nyere studier av barnehagens tilrettelegging for hørselshemmede barn, men studier av læringsmiljøet for hørselshemmede elever i norsk grunnskole viser at det ofte er behov for bedre tilrettelegging av læringsmiljøet for disse elevene (Hjulstad, Kristoffersen, & Simonsen, 2002; Ohna, 2003; Simonsen, Kristoffersen, & Hjulstad, 2009).

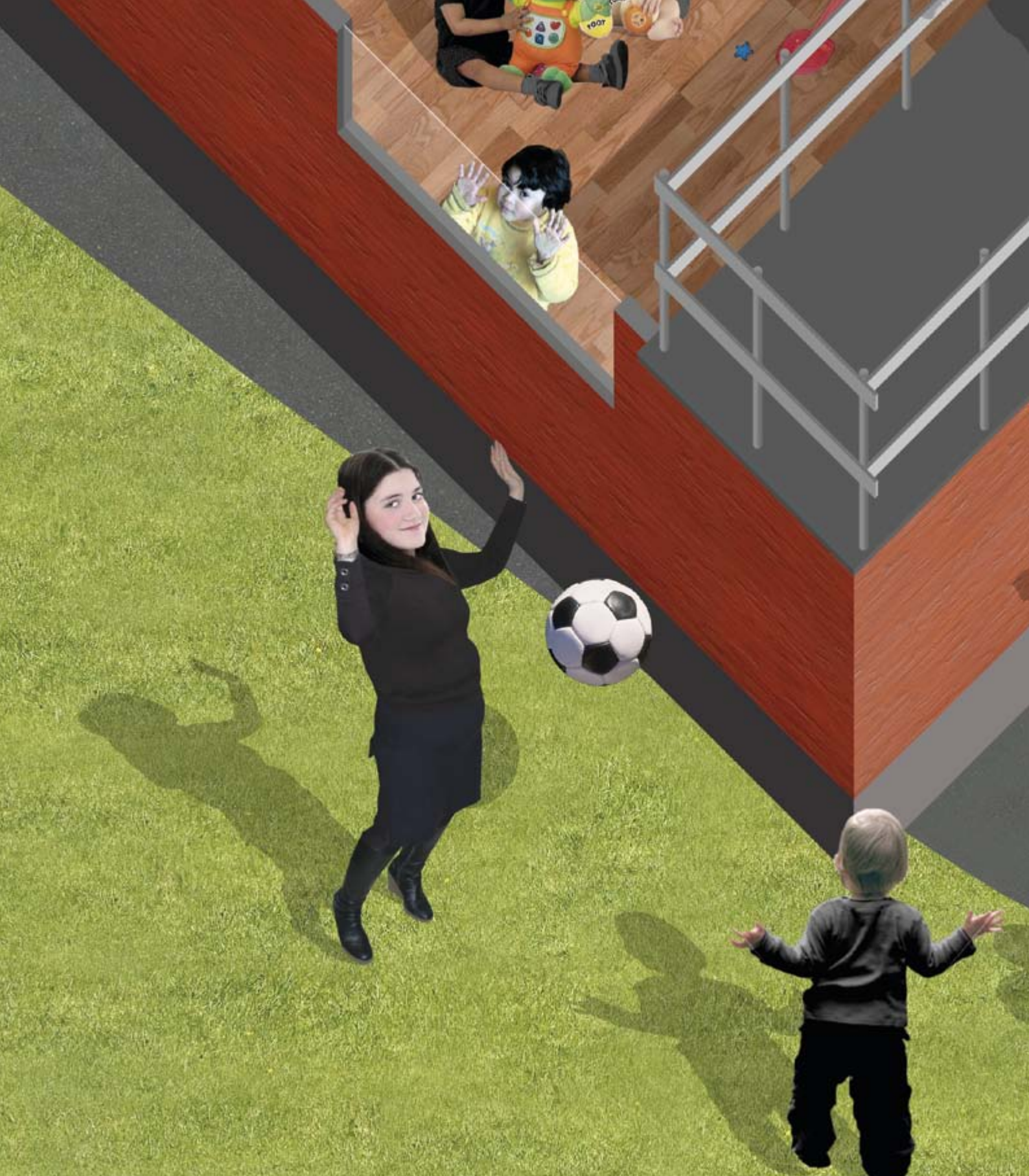
I prosjektet *Veien inn i skriftspråket for barn med hørselshemming* er forskerne opptatt av hvordan barn med hørselshemming får opplæring i vanlige barnehager. Særlig er de opptatt av interaksjonen mellom barnehageansatte og barn, både hørende og hørselshemmede. Hørselstapet hos de hørselshemmede barna varierte fra lettere til moderat og alvorlig hørselstap til døvhet. Noen av barna hadde cochlea-implantat mens andre hadde ordinære høreapparater. Forskerne har ikke samlet inn audiogram som viser det enkelte barns hørselstap. Fordi formålet med

studien var å utvikle kunnskap om kommunikasjonspraksiser, var ikke individuelle audiogram for det enkelte barn sentralt. Utgangspunktet har vært at hørselstap er en 'communication disability' som må forstås som et sosiokulturelt fenomen og studeres som et spørsmål om deltakelse i autentisk kommunikasjon. Ved å studere såkalte litterasitetshendelser, der tekst direkte eller indirekte spiller en viktig rolle har forskerne belyst hva som kjennetegner disse og hvordan litterasitetshendelser åpner for samhandling mellom hørselshemmede og de hørende barna.

I de fem barnehagene som inngår i studien er det gjennom intervjuer, observasjoner og videoopptak studert hvordan det alle steder blir arbeidet med innlæring av bokstaver på ulikt vis. Selve organiseringen av denne innlæringen er ikke påvirket av at det er hørselshemmede barn i barnehagen. I noen tilfeller skyldes det at de ansatte har lite kjennskap til pedagogisk tilrettelegging i barnegrupper hvor hørselshemmede deltar. Forskerne konsentrerte seg blant annet om analyser av litterasitetshendelser der nye begreper ble introdusert, og som i sin form åpnet for barnas selvstendige utforskning i samhandling med andre. Langt på vei fikk de bekreftet sine antakelser om at disse sentrale

>> Forskerne mener at slike samlingsstunder bedre kan legges til rette for at de hørselshemmede barna kan samhandle bedre med de hørende.

litterasitetshendelsene ikke var like tilgjengelige for de hørselshemmede barna som for de hørende. Dette så ut til å ha sammenheng med at de hørselshemmede barnas behov for visuell tilrettelegging, både i form av tegnspråk, tegn til tale eller andre visuelle holdepunkter ikke alltid ble systematisk ivaretatt. Dette er en utfordring som gjenkjennes i andre studier om hørselshemmede barns deltakelse i barnehagen og i klasserommet (Hjulstad et al., 2002; Ohna, 2003; Simonsen et al., 2009). For eksempel viste studien at samlingsstunden er helt sentral for interaksjon med tekster som tema. Samlingsstunden 'utgjør en del av barnehagens karakter' og tilhører barnehagens tradisjon (Eide, Os, & Pramling Samuelsson, 2012, s 1). Forskerne mener at slike samlingsstunder bedre kan legges til rette for at de hørselshemmede barna kan samhandle bedre med de hørende. Studien viser at de mer rutinepregede aktivitetene, med forutsigbart innhold, begrepsbruk og vokabular ga de hørselshemmede barna mulighet til å delta. Det er en stor forskjell i den kompetansen som finnes om tegnspråk og barnets språkutvikling. Det er derfor en reell fare for at intensjonene om et rikt tospråklig miljø med både norsk språk og tegnspråk ikke blir realisert (Simonsen, 2012).

Litteraturliste

- Aagre, W. (2011).** Hva slags innsikt om barnets språk formidles i foreldresamtaler? *Barns læring om språk og gjennom språk: samtaler i barnehagen* (s. 176-201). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Alvestad, M., Johansson, J.E., Moser, T., & Søbstad, F. (2009).** Status og utfordringer i norsk barnehageforskning. *Nordisk Barnehageforskning*, 2(1), 39-55.
- Andersen, C.E. (2010).** Profesjonsutøvelse og ledelse i barnehagen *Ledelse og profesjonsutøvelse i barnehage og skole* (s. 51-65). Oslo: Universitetsforlaget.
- Andresen, R. (2012).** Ideologiske spenninger mellom offentlig inkluderingspolitikk og barnehagens inkluderende praksis, i Arnesen, A.L. (2012)(red.) *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser*, (s. 101-125), Oslo: Universitetsforlaget.
- Arnesen, A.-L. (2012).** *Inkludering: perspektiver i barnehagefaglige praksiser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Arnesen, A.-L., & Simonsen, E. (2011).** Spesialpedagogikk – merkevere i epistemisk drift? Refleksjoner i et barnehageperspektiv. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 95(2), 115-128.
- Askeland, N., & Maagerø, E. (2011).** Fagspråk i barnehagen: fra riddere til gravemaskiner *Barns læring om språk og gjennom språk: samtaler i barnehagen* (s.119-147). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bae, B. (2012).** Barnehagens medvirkning. I B. Bae (red.), *Medvirkning i barnehagen - potensialer i det uforutsette* (s. 13-32). Bergen: Fagbokforlaget.
- Bølgan, N. (2009a).** *Barnehagens digitale tilstand: nasjonal kartlegging av utstyr, tilgjengelighet og bruk av digitale verktøy i barnehagen*. Rapport. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Bølgan, N. (2009b).** *Du gjør bare sånn!: bruk av digitale verktøy sammen med barna*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Børhaug, K. (2010).** Medverknad for born i barnehagen – meir påverknad? *Tidskriftet FoU i praksis*, 4(2), 9-21.
- Børhaug, K. (2011).** Barnehageorganisasjonen – autonomi eller standardisering? *Tidskriftet FoU i praksis*, 5(2), 49-65.
- Børhaug, K., Helgøy, I., Homme, A., Lotsberg, D.Ø. & Ludvigsen, K. (2011).** *Styring, organisering og ledelse i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Cameron, D.L., & Tveit, A.D. (2011).** The Policy Implementation challenges of individual plans for preschool children with disabilities. *International Journal about Parents in Education*, 5(1), 12-23.
- Eide, B.J., Os, E., & Pramling Samuelsson, I. (2012).** Små barns medvirkning i samlingsstunder. *Nordisk Barnehageforskning*, 5(1).
- Eklund Nilsen, A.C., & Jensen, H. C. (2011).** Cooperation and coordination around children with individual plans. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 14(1), 1-14.
- Ellingsen, I.T., Størksen, I., & Stephens, P. (2010).** Q methodology in social work research. *International Journal of Social Research Methodology*, 13(5), 395-409.
- Engelsen, K.S., Jernes, M., Kvinge, L.M., Vangsnes, V., & Økland, N.T.(2012).** Bruk av dataspill i norske barnehager - utbredelse og holdninger blant personalet. I H.Jæger & J. K. Torgersen (red.) *Medialisert barndom. Digital kultur i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Eriksen, T.H. (2001).** *Flerkulturell forståelse* (2 ed.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Espenakk, U., Frost, J., Færevaa, M.K., Horn, E., Løge, I.K., Solheim, R.G., & Wagner, Å.K.H. (2011).** *TRAS: observasjon av språk i daglig samspill*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning, Universitetet i Stavanger.
- Fangen, K., Alghasi, S., & Frønes, I. (2006).** *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fasting, R., Hausstätter, R.S., & Turmo, A. (2011).** Inkludering og tilpasset opplæring for de utvalgte? *Norsk pedagogisk tidsskrift* 95 (2), 85-89.
- Fennefoss, A.T., & Jansen, K.E. (2008).** *Småbarns-pedagogikk og praksisfortellinger: pedagogisk dokumentasjon gjennom tolkning og analyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fennefoss, A.T., & Jansen, K. E. (2012).** Dynamikk og vilkår. In B. Bae & A. T. Fennefoss (Red.), *Medvirkning i barnehagen: potensialer i det uforutsette* (s. 123-145). Bergen: Fagbokforlaget.
- Germeten, S., & Nilsen, H.K. (2012).** Flerkulturelle barnehager i nord: Ledelse og profesjonskunnskap. I B. Aamotsbakken (Red.), *Ledelse og profesjonsutøvelse i barnehage og skole* (s. 197). Oslo: Universitetsforlaget.
- Gilje, Ø. (2011).** *Funn i praksis – Ny kunnskap for din fremtid*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Gjems, L. (2007).** *Hva lærer barn når de forteller?: Barns læringsprosesser gjennom narrativ praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gjems, L. (2009).** *Å samtale seg til kunnskap: sosiokulturelle teorier om barns læring om språk og gjennom språk*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Gjems, L. (2011a).** Hverdagssamtalene – barnehagens glemte læringsarena? *Barns læring om språk og gjennom språk: samtaler i barnehagen* (s. 43-67). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Gjems, L. (2011b).** Læring i samtaler og samhandling mellom voksne og barn i barnehagen *Barnehagens grunnsteiner: formålet med barnehagen* (s. 71-82). Oslo: Universitetsforlaget.
- Gjems, L. (2011).** Why explanations matter: a study of co-construction of explanations between teachers and children in everyday conversations in kindergarten. *European Early Childhood Education Research Journal*, 19(4), 501-513.
- Gjems, L., & Løkken, G. (red.) (2011).** *Barns læring om språk og gjennom språk: samtaler i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Glaser, V. (2011).** *Barnehagens grunnsteiner: formålet med barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Greene, S. (2006).** Child psychology: Taking account of children at last. *Irish Journal of Psychology*, 27 (1/2), s. 8.
- Greene, S., & Hogan, D. (2005).** *Researching children's experience: methods and approaches*. Sage Publications Ltd.
- Grindland, B. (2011).** Uenighet som demokratisk praksis i måltidsfellesskapet på småbarnsavdeling. *Nordisk Barnehageforskning*, 4 (2), s. 75-90.
- Grindland, B. (2012).** *På kanten av kaos. Medvirkning i barnehagen: potensialer i det uforutsette* (s. 57-78). Bergen: Fagbokforlaget.
- Grude, T. (1972).** Den historiske bakgrunn for førskolen i Norge. *Vedlegg til NOU*, 39, 112-133.
- Gulbrandsen, L. (2005).** *Data og statistikk i barnehagesektoren*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Gulbrandsen, L. (2009).** *Førskolelærere og barnehageansatte* (Vol. 4/2009). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Gullestad, M. (2002).** *Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haug, P. (2010).** Approaches to empirical research on inclusive education. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 12 (3), 199-209.
- Hauge, A.-M. (2004).** *Den felleskulturelle skolen: pedagogisk arbeid med språklig og kulturelt mangfold*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hjulstad, O., Kristoffersen, A.E., & Simonsen, E. (2002).** *Kommunikative praksiser i barnehagen* (vol. no. 17). Oslo: The Research and Development Unit, Skådalen Resource Centre.
- Ingold, T. (2000).** *The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Jansen, T.T., & Tholin, K.R. (2011).** *Førskolelærernes handlinger og barns språklige deltakelse i prosjektsamtaler. Barns læring om språk og gjennom språk: samtaler i barnehagen* (s. 148-175). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Jernes, M., Alvestad, M., & Sinnerud, M. (2010).** "Er det bra, eller?" Pedagogiske spenningsfelt i møte med digitale verktøy i norske barnehager. *Nordisk Barnehageforskning*, 3(3).
- Jernes, M. & Engelsen, K.S. (i trykk).** Stille kamp om makten. En studie av barns interaksjon i digital kontekst i barnehagen. *Nordic Studies in Education*.
- Johannesen, N. (2012).** *Å se det unike i små barns uttrykk: med Levinas som linse. Medvirkning i barnehagen: potensialer i det uforutsette* (s. 79-99). Bergen: Fagbokforlaget.
- Johannesen, N., & Sandvik, N. (2008).** *Små barn og medvirkning: noen perspektiver*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Kampmann, J., Jensen, B., Johansson, I., Larsen, M.S., Moser, T., Nordenbo, S.E., & Ploug, N. (2008).** *Forskningsskottlægning og forskervurdering af skandinavisk forskning i året 2006 i institutioner for de 0-6 årige (førskolen)*: Dansk Clearinghouse for uddannelsesforskning, DPU, Aarhus Universitet København.
- Knudsen, I.M., & Eriksen Ødegaard, E. (2011).** Fotofloker: Vilkår for barns deltakelse når digitale bilder tas i bruk i barnehagen. *Nordisk Barnehageforskning*, 4 (2), 115-128.
- Kolle, T. (2012).** Å retene styrernes betydning i samarbeid om inkludering. I A.-L. Arnesen (red.), *Inkludering: perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 191-213). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kolle, T., Larsen, A.S., & Ulla, B. (2010).** *Pedagogisk dokumentasjon: inspirasjoner til bevegelige praksiser*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Korsvold, T. (2011a).** Barndom – barnehage – inkludering. I T. Korsvold (red.), *Barndom – barnehage – inkludering* (s. 9-31). Bergen: Fagbokforlaget.
- Korsvold, T. (2011b).** Likhet og forskjell i barnehagen: Tre generasjoner førskolelærere forteller. I T. Korsvold (Red.), *Barndom – barnehage – inkludering* (s. 33-54). Bergen: Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2009).** *Kvalitet i barnehagen* (vol. nr. 41 (2008-2009)). Oslo.
- Kunnskapsdepartementet. (2011).** *Læring og fellesskap: Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov* (vol. nr. 18 (2010-2011)). Oslo.
- Larsen, A.S. (2010).** Dokumentasjonens kraft til å skape bevegelse og oppmerksomhet *Læring og medvirkning* (s. 153-165). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991).** *Situated learning: legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leon, K. (2003).** Risk and protective factors in young children's adjustment to parental divorce: A review of the research. *Family Relations*, 52 (3), 258-270.
- Liset, M.S., Myrstad, A., & Sverdrup, T. (2011).** *Møter i bevegelse: å improvisere med de yngste barna*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Løvgren, M., & Gulbrandsen, L. (2012).** How early and how long? *Nordisk Barnehageforskning*, 5(7), 1-9.
- Midtlyng, J. (2009).** *Rett til læring: utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 29.juni 2007 : avgitt til Kunnskapsdepartementet 2.juli 2009* (vol. NOU 2009:18). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Ninio, A., & Snow, C.E. (1996).** *Pragmatic development*. Oxford: Westview Press.
- Nygård, M., & Korsvold, T. (2009).** Barnehagen – en inkluderende fellesarena? Om minoritets-språklige barn i barnehagen. *Tidskriftet FoU i praksis*, 3(2), 25-43.
- Ny lov om barnehager (2005).** Barne- og familiedepartementet.

- Ohna, S.E. (2003). *På vei mot en ny grunnskoleopplæring for døve elever: en evalueringsstudie etter Reform 97* (vol. no. 20). Oslo: The Research and Development Unit, Skådalen Resource Centre.
- Om lov om barnehager (barnehageloven), nr 72 (2004-05) C.F.R. (2005).
- Otterstad, A.M., & Rhedding-Jones, J. (2011). *Barnehagepedagogiske diskurser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pettersvold, M. & Østrem, S. (2012). *Mestrer – mestrer ikke. Jakten på det normale barnet*. Oslo: Res Publica.
- Plowman, L. & Stephen, C. (2007). Guided interaction in pre-school settings. *Journal of Computer Assisted Learning*, 23(1), 14-26.
- Postholm, M.B., & Moen, T. (2009). *Forsknings- og utviklingsarbeid i skolen: metodebok for lærere, studenter og forskere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere: betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax.
- Sandvik, N. (2012). Medvirkning i et immanent perspektiv: Sykkel til begjær. I B. Bae (red.), *Medvirkning i barnehagen: potensialer i det uforutsette* (s. 101-121). Bergen: Fagbokforlaget.
- Simonsen, E. (2012). Spesialpedagogiske profesjonsutøvelse i barnehagen. I A.-L. Arnesen (red.), *Inkludering: perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 214-227). Oslo: Universitetsforlaget.
- Simonsen, E., Kristoffersen, A.-E., & Hjulstad, O. (2009). *Hva skjer i klasserommet?: rapport fra prosjektet Inkluderende opplæring av barn med cochleaimplantat : en oppfølgingsstudie* (vol. no. 28). Oslo: The Research and Development Unit, Skådalen Resource Centre.
- Solli, K.A. (2010). Inkludering og spesialpedagogiske tiltak. *Tidsskriftet FoU i praksis*, 4 (1), 27-45.
- Solli, K.A. (2012). Inkludering i barnehagen i lys av forskning, i Arnesen, A.L. (Red.) *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser*, (34-55), Oslo: Universitetsforlaget.
- Steen-Olsen, T., & Eikeseth, A.G. (2009). Aksjonsforskning og aksjonslæring – Læringssamspill i et læringsfellesskap. I T. Steen-Olsen & M.B. Postholm (red.), *Å utvikle en lærende skole: aksjonsforskning og aksjonslæring i praksis* (s. 17-36). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Steinnes, G.S. (2010). Frå utdanning til yrke. Førskulelæreren som profesjonell aktør? *Ny som lærer: sjansespill og samspill* (s. 115-135). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Størksen, I., & Thorsen, A. (2010). Små barns deltakelse i en Q-studie med visuelle kort. *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 83-103). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Størksen, I., Thorsen, A.A., Øverland, K., & Brown, S.R. (2011). Experiences of daycare children of divorce. *Early Child Development and Care*, iFirst Article, 1-19.
- Thorsen, A., & Allgood, E. (2010). Introduksjon til Q-boken og begrepsavklaring *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 15-22). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Thorsen, A., Allgood, E., Brown, S.R., & Berner, K. (2009, cop. 2010). *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet*. Paper presented at the Nasjonal forskningskonferanse i Q-metode, Trondheim.
- Thorsen, K., & Toverud, S.U. (2002). *Kulturpsykologi: bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tiller, T. (2004). *Aksjonsforskning i skole og utdanning*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Ulla, B. (2012). Kroppens kraft. I A.-L. Arnesen (red.), *Inkludering: perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 126-148). Oslo: Universitetsforlaget.
- Vangsnes, V., Gram Økland, N.T., & Krumsvik, R. (2012). Computer games in pre-school settings: Didactical challenges when commercial educational computer games are implemented in kindergartens. *Computers Education*, 58 (4), 1138-1148.
- Vislie, L. (2003). From integration to inclusion: focusing global trends and changes in the western European societies. *European journal of special needs education*, 18(1), 17-35.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society: the development of higher psychological processes*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Wells, G. (2007). Semiotic mediation, dialogue and the construction of knowledge. *Human Development*, 50 (5), 244-274.
- Wertsch, J.V. (1991). *Voices of the mind: a sociocultural approach to mediated action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Winsvold, A., & Gulbrandsen, L. (2009). *Kvalitet og kvantitet: kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst* (vol. 2/2009). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Wolf, A. (2004). The bones of a concourse. *Operant Subjectivity*, 27 (3), 145-165.
- Wolf, A. (2010). Subjektivitet i Q-metodologi (A. Thorsen & E. Allgood, Trans.). I A. Thorsen & E. Allgood (Eds.), *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 23-38). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Del 2

Publikasjonsoversikt fra prosjektene

+

2

Barnehagens arbeid for inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i et profesjonsperspektiv

PROSJEKTLEDER: Anne-Lise Arnesen

PROSJEKTPERIODE: 1.8.2008-1.6.2012

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Arnesen, A.L. & Simonsen, E. (2011). Spesialpedagogikk – merkevare i epistemisk drift? Refleksjoner i et barnehageperspektiv. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 95, (2), 115–128.

Arnesen, A.L. (2011). International politics and national reforms: The dynamics between “competence” and the “inclusive school” in Norwegian education policies. *Education Inquiry*, 2 (2), 193-206.

Arnesen, A.L., Lahelma, E., Lundahl, L. & Öhrn, E. (2010). Introduction. Agency in a Changing Educational Context: negotiations, collective actions and resistance. *European Educational Research Journal*, 9 (2), 159-163.

Solli, K.-A. (2010). Inkludering og spesialpedagogiske tiltak – motsetninger eller to sider av samme sak? *Tidsskriftet FOU i praksis* nr. 1/2010, 27-45.

Bøker og kapitler

Andresen, R. (2010). Pedagogisk dokumentasjon og barns medvirkning. I: B. Aamotsbakken (red.), *Læring og medvirkning* (s. 139-151). Oslo: Universitetsforlaget.

Andresen, R. (2012). Ideologiske spenninger mellom offentlig inkluderingspolitikk og barnehagens inkluderende praksis. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 101-125). Oslo: Universitetsforlaget.

Arnesen, A.L. (2012). Gaze in the classroom: marginalization with a focus on objectification and reciprocity In Kurki, T., Palmu, T., Lappalainen, S. & Talonen, T. (eds.) *Cultural practices and transitions in education*, (s.14-27) London: Tufnell Press.

Arnesen, A.L. (2012). Inkludering i det utdanningspolitiske barnehagelandskapet. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 56-78). Oslo: Universitetsforlaget.

Arnesen, A.L. (2012). Inkludering i barnehagen i dynamikken mellom det politiske, institusjonelle, relasjonelle og etiske. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering. Perspektiver i barnehagefaglige praksiser – en innledning* (s. 13-33). Oslo: Universitetsforlaget.

Arnesen, A.L. (2012). Den komplekse inkluderingen og pedagogisk nærvær. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 247-271). Oslo: Universitetsforlaget.

Arnesen, A.L. & Lundahl, L. (2010). Standardized Individualisation. Text-mediated relations of governance in two Nordic welfare institutions. In: Kvam, S., Knutsen, K. & P. Langmeyer (eds.) *Textsorten und kulturelle Kompetenzen: Interdisziplinäre Beiträge zur Textwissenschaft* / [Genre and Cultural Competence: An Interdisciplinary Approach to the Study of Text.] Münster: Waxmann Verlag.

Arnesen, A.L., Kolle, T. og Solli, K.A. (2012). De problematiske kategoriene i institusjonelle sammenhenger. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 79–100). Oslo: Universitetsforlaget.

Kolle, T. (2012). Å retenke styrers betydning i samarbeid om inkludering. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 191-213). Oslo: Universitetsforlaget.

Kolle, T., Larsen, A.S., Ulla, B. (2010). *Pedagogisk dokumentasjon – inspirasjoner til bevegelige praksiser*. Bergen: Fagbokforlaget.

Larsen, A.S. (2010). Dokumentasjonens kraft til å skape bevegelse og oppmerksomhet. I: B. Aamotsbakken (red.), *Læring og medvirkning* (s. 153-165). Oslo: Universitetsforlaget.

Larsen, A.S. (2011). Å lytte til det uforutsette, det ukjente og det uforutsigbare. I: T.J. Karlsen (red.), *Veiledning under nye vilkår – skapende prosesser i møte mellom veileder og veisøker* (s. 50-67). Oslo: Gyldendal Akademisk forlag.

Larsen, A.S. (2012). Hvordan stoppe skapte nye vilkår for praksis. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 149-169). Oslo: Universitetsforlaget.

Larsen, A.S. (2012). Dwelling, hesitating, but still acting – The aporia of pedagogical work. In Strand, T. & Roos, M. (eds.) *Education for social justice, equity and diversity. An Honorary Volume for Professor Anne-Lise Arnesen* (s. 221-242). Münster: Lit Verlag.

Solli, K.A. (2012). Inkludering i barnehagen i lys av forskning. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 34-55). Oslo: Universitetsforlaget.

Solli, K.A. og Andresen, R. (2012). Alle skal bli sett og hørt. Barnehagepersonalets synspunkter på inkludering. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 170-190). Oslo: Universitetsforlaget.

Ulla, B. (2011). Omsorgens omfattende områder – kritiske refleksjoner om omsorg i barnehagen. I: A. M. Otterstad og J. Rhedding-Jones (red.), *Barnehagefaglige diskurser* (s. 70-83). Oslo: Universitetsforlaget.

Ulla, B. (2012). Kroppens kraft – Kropp som del av inkludering og profesjonsutøvelse i barnehagen. I: A.L. Arnesen (red.), *Inkludering – Perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (s. 126-148). Oslo: Universitetsforlaget.

Papers og konferanserapporter

Andresen, R. (2010). *Visions of what inclusive education can be – guided by Fromm's concepts of 'to be' and 'to have'*. Research paper presented at European Early Childhood Education Research Association, Birmingham: University of Birmingham 8.-11. September.

Andresen, R. (2010). Feltarbeid i barnehagen – noen metodiske refleksjoner om forskning mellom forsker og informanter. I: A.L. Arnesen & L. Lundahl (2010). *Metoder i forsknings- og utviklingsarbeid i utdanning og lærerutdanning*. Rapport fra en konferanse mellom Høgskolen i Østfold og Universitetet i Umeå, Rapport: 2010: 11.

Andresen, R. (2012). *I need more hands but what I need most is someone to talk to.* Paper-presentasjon NERA-konferansen, København, 8.-11. mars.

Arnesen, A.L. og Kolle, T. (2012). *The complex of inclusion in early childhood education and care (ECEC) in a time of societal change*. Paper-presentasjon ved NERA-konferansen, København, 8.-11. mars.

Arnesen, A.L. & Lundahl, L. (red.)(2010). *Metoder i forsknings- og utviklingsarbeid i utdanning og lærerutdanning*. Rapport fra en konferanse mellom Høgskolen i Østfold og Universitetet i Umeå, Rapport: 2010: 11, Halden: Høgskolen i Østfold.

Arnesen, A.L. og Simonsen, E. (2011). *Allmennpedagogikk for majoriteten – spesialpedagogikk for minoriteten.* To adskilte kunnskapsregimer i den “nye” barnehagen? Presentasjon minikonferanse, NOSEB, Trondheim, 3. mars.

Arnesen, A.L. (2009). *Diversity - a complex concept in everyday use and research.* Presentation at international seminar, NTNU, Centre for Research on Children, Kringler, 18.-19. november.

Arnesen, A.L. (2009). *Reforms in early childhood education – implications for inclusion/exclusion of children with disabilities.* ATEE conference. Palma de Mallorca, 27. Aug. – 2. Sep.

Arnesen, A.L., Kolle, T. & Solli, K.A. (2009). *Early intervention – a basis for early differentiation? Kindergarten as a field of tension with implications for inclusion/exclusion of children with disabilities.* ECER conference, Vienna 27.-30. Sept.

Arnesen, A.L., Kolle, T. & Solli, K.A. (2010). *Lost in transition – Kindergarten changes in Norway and implications for inclusion/exclusion for children with disabilities.* Paper presentation at EERA conference, Helsinki.

Kolle, T. (2010). *How is Cooperation Regarding the Inclusion of Children with Special Needs Perceived and Practiced from the Perspective of Heads of Kindergartens?* NORDCRIT conference (Nordic Research Network: Critical Perspectives on Young People, Welfare and Education), Umeå 14.-15. juni.

Kolle, T. (2008). *The importance of challenging the globalized developmental psychology in early childhood education.* European Early Childhood Education Research Association (EECERA) Stavanger 3.-6. september.

Kolle, T. (2009). *The construction of Children with disability in different texts.* The conference Diversity in Early childhood, European Early Childhood Education Research Association (EECERA). Strasbourg, 26.-29. august.

Kolle, T. (2011). *Transgressive practices through sharing knowledge.* 19th International Reconceptualizing Early Childhood Education Conference. Politics of Care: Sharing Knowledges, Love and Solidarity. London, 25.-29. august.

Larsen, A.S. (2011). *Working Against Dominant Conceptual Modes.* Paper for PhD course workshop with Prof. Dorothy E. Smith (Canada) and Prof. Karin Widerberg, October 2011, at Department of Sociology and Human Geography, University of Oslo.

Larsen, A.S. (2011). *Hesitation and moments of uncertainty: conductive to ethical actions.* Paperpresentasjon ved The 19th international Reconceptualizing Early Childhood Education Conference, RECE, London, UK 25.-29. Okt.

Larsen, A.S. (2010). *How do pre-school teachers understands and describes professional practice focused on diversity and inclusion?* Konferansepresentasjon ved Nordic Research Network on Critical Perspectives on Children, Young People, Welfare and Education (NordCrit). Umeå Universitet, 14.-15. June.

Larsen, A.S. & Ulla, B. (2009). *Inclusion and Diversity in a Net of Regulations in Norwegian Contemporary Day Care Centers. Regulations intersecting preschool teacher's professional knowledge.* International conference The Modern Child and the flexible labour Market: Exploring early childhood education and care, Norwegian Center for Child Research, NTNU, Trondheim, 29-30 April.

Ulla, B. (2010). *Inclusion in Early Childhood Education – profession perspectives.* Conference: NORDCRIT (Nordic Research Network on Critical Perspectives on Children, Young People, Welfare and Education), Umeå University, 14.-15. June.

Ulla, B. (2011). *Entangling ambivalence as a step-stone to re-discover complexities of children's life in pedagogical settings.* 19th international Reconceptualizing Early Childhood Education Conference: *Politics of Care: Sharing Knowledges, Love and Solidarity*, London, 25.-29. august.

Ulla, B. (2011). *Questioning observation and representation.* Paper presentert ved konferansen "Variation and comparison. The Art of Comparison in Humanistic and Social Science", Høgskolen i Østfold, 11.-12. april.

Ulla, B. (2008). *Reconsidering Care; empowering the possibilities for Postmodern Care in Early Childhood Care and Education.* Conference: "Reconsidering the Basics in Early Childhood Education". The 18th EECERA annual conference, Stavanger, Norway 3-6 September 2008.

Ulla, B. (2011). *Å arbeide med pedagogisk dokumentasjon for å synliggjøre kroppens kraft.* Paper presentert ved småbarnskonferansen "Klart vi kan", 7. desember.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Andresen, R. (2010). Å lytte i stedet for å planlegge. *Første Steg*, 4/2010.

Arnesen, A.L. og Solli, K.A. (2009). Spesialpedagogisk hjelp i lys av barnehagens arbeid med inkludering. *Første steg*, 3/2009, 36-38.

Kolle, T. (2011). *I barnehagen er danning det "nye" viktige ordet.* Kronikk i *Fredrikstad Blad* 4. mai 2011.

Kolle, T. (2011). Danning er det "nye ordet" – men hva åpner det for? *Barnehagefolk*, 1/2011, 44–49.

Kolle, T. (2011). Inspirasjoner fra Reggio Emilia. *Første Steg*, 3/2011.

Kolle, T., Nyhus, M. & Røe, M. (2010). Barns språkferdigheter. *Kronikk i Fredrikstad blad* 1. feb 2010.

Kolle, T., Nyhus, M. Røe, & Sandvik, N. (2010) Kartlegging av barns språklige ferdigheter. *Barnehagefolk*, 1/2010, 80-81.

Kolle, T., Sandvik, N. Larsen, A.S. og Ulla, B. (2008). Konfrontasjoner om profesjon. *Første steg*, 1/2008.

Larsen, A.S., Sandvik, N. og Ulla, B. (2009). Demokrati, medvirkning og dokumentasjon. *Første Steg*, 4/2009, 40-41.

Solli, K.A. (2010). Kunnskapsstatus som metodisk tilnærming i forskning om inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen – refleksjoner om oppsummering av kunnskap. I: A.L. Arnesen & L. Lundahl (2010). *Metoder i forsknings- og utviklingsarbeid i utdanning og lærerutdanning.* Rapport fra en konferanse mellom Høgskolen i Østfold og Universitetet i Umeå, Rapport: 2010: 11, Halden Høgskolen i Østfold.

Ulla, B. (2010). Provoserende protester. *Barnehagefolk*, 2.

Ulla, B. (2010). Å studere spenningar mellom interesser og verdiar i barnehagens arbeid med kartlegging av barns dugleik. I: A.L. Arnesen & L. Lundahl (2010). *Metoder i forsknings- og utviklingsarbeid i utdanning og lærerutdanning.* Rapport fra en konferanse mellom Høgskolen i Østfold og Universitetet i Umeå, Rapport: 2010: 11, Halden Høgskolen i Østfold.

Barn med nedsatt funksjonsevne. Praksis og verdier i barnehagen

PROSJEKTLEDER: Randi Dyblie Nilsen

PROSJEKTPERIODE: 1.9.2008-31.12.2012

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Franck, K. (Submitted). Discursive Practices of Day-Care Staff Members when Describing and Evaluating Children. *Scandinavian Journal of Educational Research*.

Papers og konferanserapporter

Franck, K. (2011). *Children with (dis)abilities' – practice and values in day-care centers*. Paper. 10th Conference of the European Sociological Association (ESA), Geneva, 7.-10. September.

Franck, K. (2009). *Nedsatt funksjonsevne som begrep*. Paper presentert på Begrepsseminar, nasjonalt nettverksseminar, Skådalen kompetansesenter, Oslo 3. februar.

Franck, K. (2009). *Understanding the construction process regarding 'children with disabilities' as a cultural category in Norwegian day-care centres. Methodological challenges*. Paper presentert på internasjonal konferanse *The Modern child and the Flexible Labour Market: Exploring early childhood education and care*, Trondheim 29.-30. april.

Franck, K. (2012). *The (in)competent child in day-care institutions*. Paper. 4th International Conference: Celebrating Childhood Diversity. Sheffield, 9.-11. juli.

Nilsen, R.D. (2009). *Introduction of the research project 'Children with impairment' – practices and values in 'barnehagen'* ['Barn med nedsatt funksjonsevne' – praksis og verdier i barnehagen]. Paper presentert på International Network Seminar, Kringler hotell, Nannestad, 17.-19. november.

Wilhelmsen, T. (2012). *Parent-practioner Collaboration in Norwegian Day-care Institutions*. Perspectives from parents with and without children 'with special needs'. Master thesis, Mphil in Childhood Studies. NTNU, Norsk senter for barneforskning.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Intervju med Randi Dyblie Nilsen (2009). *Når betraktes barn som "annerledes"?* PRAKSISFOU programmets nettsider, publisert 24. mars.

Intervju med Randi Dyblie Nilsen (2008). *Normalitetsbegrepet under lupen*. PRAKSISFOU programmets nettsider, publisert 9. mai.

Nilsen, R.D. (2010). *Hvor går grensen mellom 'normalitet' og 'annerledeshet' i barnehagen?* En problematisering med skråblikk på normalitetsbegrepet. Konferansen *Sammen om barna*. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og RBUP Midt-Norge 14. oktober.

Veien inn i skriftspråket for barn med hørselshemming. Muligheter for læring gjennom samhandling i barnehage og skole

PROSJEKTLEDER: Eva Simonsen

PROSJEKTPERIODE: 15.1.2008-1.10.2012

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Arnesen, A.L. og E. Simonsen (2011). Spesialpedagogikk – merkevere i epistemisk drift? Refleksjoner i et barnehageperspektiv. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 95 (2).

Kristoffersen, A.-E., og Simonsen, E. (2012). *Teacher-assigned Literacy Events in a Bimodal, Bilingual Preschool with Deaf and Hearing Children.* *Journal of Early Childhood Literacy.* Online 24 Aug.

Bøker og kapitler

Garm, N. (2009). Døve elevers utfordringer i møte med fagtekstene. Har tospråklighets-forskningen noe å bidra med? I: Knudsen, Skjelbred og Aamotsbakken (red.), *Lys på lesing* (s. 235-250). Oslo: Novus forlag.

Simonsen, E. (2012). Spesialpedagogisk profesjonsutøvelse i barnehagen. I: Arnesen, A-L. (red.), *Inkludering. Perspektiv i barnehagefaglige praksiser* (s. 192-203). Oslo: Universitetsforlaget.

Papers og konferanserapporter

Arnesen, A.L. og Simonsen, E. (2011). *Allmennpedagogikk for majoriteten – spesialpedagogikk for minoriteten. To atskilte kunnskapsregimer i den 'nye' barnehagen?* Konferanse NOSEB; NTNU 4. mars.

Garm, N. (2007). *Hørselshemmede elever og skolen tilrettelegging for utviklingen av gode lese-skriveferdigheter.* Innlegg på Skriveforskningskonferansen i Trondheim, 28. november.

Garm, N. (2008). *Veien inn i skriftspråket. Skolens tilrettelegging for elever med hørselshemming.* Paper presentasjon NERA, Trondheim 5.-7. mars.

Garm, N. (2010). *The impact of classroom structure: The deaf child and literacy development in mainstream settings.* NERA.

Garm, N. (2012): *Literacy work in the mainstream classroom. how the teaching adapted to the needs of the deaf child?* Paper presented at DEED at University of Porto, May 18th.

Kristoffersen, L. (2009). Literacy practices in bimodal, bilingual preschools. NERA Trondheim 5.-7. mars.

Kristoffersen, L. (2009). *Literacy practices in preschools.* Seminar PRAKSISFOU 2.-3. februar.

Kristoffersen, A.-E. (2010). *Veien inn i skriftspråket for barn med hørselshemming*. 16. Nordiske symposium for børnesprøgdutvikling. Professionshøgskolen, København.

Kristoffersen, A.-E. (2010). *Literacy practices in bimodal bilingual preschools*. 21. Congress on the education of the deaf, Vancouver, Canada.

Kristoffersen, A.-E. (2011). *Literacy learning in a co-enrollment setting composed for both deaf and hearing children. Challenges for participation and learning in these educational settings*. NERA, Jyväskylä Finland 10.-12. mars.

Kristoffersen, A.-E. (2011). *Samlingsstund med hørende og døve barn. Ulike samtaler, ulike utfordringer*. NEFHO: Stockholm 28.-29. april.

Simonsen, E. (2009). *En begrephistorie med fremtidsperspektiv*. Seminar PRAKSISFOU 2.-3. februar.

Simonsen, E. og Kristoffersen, A.L. (2011). *Inkludering gjennom co-enrollment – perspektiver på minoritet og majoritet i en barnehage med hørselshemmede og hørende barn og voksne*. Konferanse NOSEB; NTNU 3. mars.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Kristoffersen, A.-E., Garm, N. og Simonsen, E. (2008). Å føre hørselshemmede barn inn i skriftspråket. *Første steg*, 3.

Kristoffersen, A.-E., Garm, N. og Simonsen, E. (2008). *Send meg mikrofonen*. Statped magasinet.

Kristoffersen, A.-E., Garm, N. og Simonsen, E. (2009). ABCD EFG... – Veien inn i skriftspråket for hørselshemmede elever. *Spesialpedagogikk*, no. 7.

Garm, N. (2009). Tospråklighetsforskningens relevans for forståelsen av hørselshemmede elevers skolefaglige utfordringer. *Nordisk tidskrift for hørsel- og dövundervisning*, nr. 2, s. 8-13.

Garm, N. (2009). Er tospråklighetsforskningen relevant for forstå døve elevers skolefaglige utfordringer? I: Aa. Hansen, L., N. Garm og E. Hjelmervik (red.) (2009), *Hørsel – språk og kommunikasjon* (s. 64-71). Statped skriftserie nr. 70.

Digitale objekts plass i barns sosiale og språklige dannings i barnehagen

PROSJEKTLEDER: Knut Steinar Engelsen

PROSJEKTPERIODE: 1.3.2008-31.3.2011

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Jernes, M., Alvestad, M., & Sinnerud, M. (2010). Er det bra, eller? Pedagogiske spenningsfelt i møte med digitale verktøy i norske barnehager. *Nordisk barnehageforskning*, 3(3), 115-131.

Jernes, M. og Engelsen, K.S. (2012). Stille kamp om makten. En studie av barns interaksjon i digital kontekst i barnehagen. *Nordic studies in Education*.

Vangsnes, V. (2009). A dramaturgic perspective: seeing digital role-plays as drama and theatre. What are the epistemological and pedagogical consequences? *Digital kompetanse. Nordic Journal of Digital Literacy*, (1), 20-34.

Vangsnes, V., Økland, N. T., & Krumsvik, R. J. (2012). Computer games in pre-school settings. What kind of didactical challenges occur when commercial educational computer games are implemented in kindergarten? *Computers & Education*, 58(4), 1138-1158.

Bøker og kapitler

Engelsen, K.S., Jerne, M., Kvinge, L.M., Vangsnes, V., & Økland, N.T. (2012). Bruk av PC-spill i norske barnehager – utbredelse og holdninger blant personalet. I: H. Jæger (red.), *Medieprodusent og mediekonsument. Digital kultur i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Engelsen, K.S., Jerne, M., Kvinge, L.M., Vangsnes, V., & Økland, N.T. (2012). Digitale verktøy og dataspel i barnehagen – didaktiske utfordringer. I: B. Aamotsbakken (red.), *Ledelse og profesjonsutøvelse*. (s.21-35) Oslo: Universitetsforlaget.

Papers og konferanserapporter

Engelsen, K.S., Jerne, M., Vangsnes, V. & Økland, N.T. (2008). The function of digital objects in children's social and linguistic growth and education in kindergarten settings. *The 18th conference of European Early Childhood Education Research Association (EECERA). Symposium VI/17*.

Gåsland, A. (2011). *Kunnskap, ferdigheter, holdninger: Digital kompetanse og bildebruk i barnehagen*. Masteravhandling IKT i læring, Høgskolen Stord/Haugesund.

Jernes, M. (2011). "Take the wrong one!" A study about humour, joy and learning in the digital context in Norwegian kindergartens. Paper presentert på EECERA-2011 – Geneva and Lausanne 14th - 17th September.

Jernes, M. (2011). *Quiet struggle for superiority. Some elements regarding children's interaction in a digital context in kindergarten*. Paper presentert på EECERA-2011 – Geneva and Lausanne 14th - 17th September.

Jernes, M. (2010). *Children in interaction in a digital context.* Paper presentert på EECERA-2010, Birmingham.

Jernes, M. & Alvestad, M. og Sinnerud, M. (2009). *Practitioners' experiences and perspectives on digital technology in everyday life in Norwegian kindergarten.* Paper presentert på The 19th conference of European Early Childhood Education Research Association (EECERA) – Strasbourg. Symposium IV/9.

Jernes, M., Sinnerud, M. (2009). *Digitale objekt i barnehagen.* Parallellsesjon på konferansen FoU i praksis i Verdal. 23. april.

Jernes, M. & Alvestad, M. og Sinnerud, M. (2009). *Digital objects in kindergarten.* Paper presented at The 19th conference of European Early Childhood Education Research Association (EECERA) – Strasbourg.

Jernes, M. & Økland, N.T. (2008). *The position of digital objects in children's social and linguistic education in kindergarten.* Paper presentert på FoU i praksis.

Vangsnes, V. (2008). *From narratology and ludology to dramaturgy; a theoretical analysis of digital role-plays as means of narratives, as games or as means of a theatrical practice for preschool children.* Paper presentert på EECERA – Stavanger.

Vangsnes, V. og Økland, N.T. (2008). *How does the use of digital games in kindergartens challenge established roles, patterns of interaction, and the pre-school teacher's pedagogical intentions?* Paper presentert på EECERA-2010, Birmingham.

Vangsnes, V. (2008). *From narratology and ludology to dramaturgy; a theoretical analysis of digital role-plays.* Paper presentert på ITU-konferanse – Oslo.

Vangsnes, V. og Økland, N.T. (2008). *How does the use of digital games in kindergartens challenge established roles, patterns of interaction, and the pre-school teacher's pedagogical intentions?* Paper presentert på EECERA-2010, Birmingham.

Vangsnes, V., Økland, N.T. og Krumsvik, R. (2011). *Computer games in pre-school settings. What kind of didactical challenges occur when commercial educational computer games are implemented in kindergarten?* Paper presentert på EARLI-2011, Exeter.

Vangsnes, V. (2011). *Digital Games in Pedagogical Contexts; Critics, Criteria and Quality.* Paper presentert på EARLI-2011, Exeter.

Vangsnes, V. (2011). *Didactical dilemmas when computer games are implemented in kindergartens.* Paper presentert på EECERA- 2011 – Geneva and Lausanne 14th - 17th September.

Barnehagens møte med barn og familier som opplever samlivsbrudd

PROSJEKTLEDER: Ingunn Størksen

PROSJEKTPERIODE: 1.1.2008-1.5.2012

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Ellingsen, I. T., Størksen, I., & Stephens, P. (2010). *Q methodology in social work research. International Journal of Social Research Methodology, 13*(5), 396-409.

Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2011). Young children's participation in a Q study with visual images. Some comments on reliability and validity. *Operant Subjectivity: The International Journal of Q-methodology, 43* (3), 146-171.

Størksen, I. (2008). Hva kan barnehagen bidra med til barn som har opplevd samlivsbrudd? *Spesialpedagogikk forskningsutgave, 2*, 44-50.

Størksen, I., Thorsen, A.A., & Berner, K.L. (2008). Family Narratives through the Eyes of an Adult Child of Divorce. *Journal of Human Subjectivity, 6*(2), 25-44.

Størksen, I., Thorsen, A.A., Øverland, K., & Brown, S.R. (2012). Experiences of daycare children of divorce. *Early Child Development and Care, 182*(7), 807-825.

Størksen, I. (2012). Hva er Q-metode og hvordan kan den brukes i psykologien? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 49*, 566 - 570.

Thorsen, A.A. & Størksen, I. (2010). Ethical, methodological and practical reflections when using Q methodology in research with young children. *Operant Subjectivity: The International Journal of Q-methodology, 33* (1/2), 3-25.

Tveit, H.S. & Størksen, I. (2012). *Små barn og samlivsbrudd – symptomer og tiltak. Spesialpedagogikk, 3*(12), 26-36.

Øverland, K., Størksen, I., & Thorsen, A.A. (2012). Daycare children of divorce and their helpers. *International Journal of Early Childhood*. DOI 10.1007/s13158-012-0065-y

Øverland, K., Thorsen, A.A., & Størksen, I. (2012). The beliefs of daycare staff and teachers regarding children of divorce: A Q methodological study. *Teaching and Teacher education, 28*(3), 312-323..

Øverland, K., Størksen, I., Bru, E., & Thorsen, A.A. (Accepted). Daycare Staff Emotions and Coping Related to Children of Divorce: A Q Methodological Study. *Scandinavian Journal of Education*.

Bøker og kapitler

Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2010). *Små barns deltagelse i en Q-studie med visuelle kort*. I: A.A. Thorsen & E. Allgood(red.), *Q-metodologi – en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 83-103). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2011). Barnehagens møte med barn som er utsatt for sosiale belastninger. I: Midthassel, Bru, Ertesvåg & Roland (red.), *Sosiale og emosjonelle vansker: Barnehagens og skolens møte med sårbare barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Thorsen, A.A. & Allgood, E. (Red.) (2010) *Q-metodologi – en velegnet måte å utforske subjektivitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Thorsen, A.A. & Allgood, E. (2010). Introduksjon til Q-boken og begrepsavklaring. I: A.A. Thorsen & E. Allgood (red.), *Q-metodologi - en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 15-22). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Øverland, K. (2010). Barnehageansatte sine følelser og opplevelser i forbindelse med samlivsbrudd i barnehagen, studert ved hjelp av Q-metodologi. I: A.A. Thorsen & E. Allgood (red.), *Q-metodologi - en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 155-170). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Papers og konferanserapporter

Anda, T. (2011). *Metaforisk barnelitteratur – relevans og bruk i barnehagen.* Masteroppgave i spesialpedagogikk, UiS.

Hansen, M.W. (2009). *SMÅ BARN OG SAMLIVSBRUDD – En kvalitativ studie av aktive tiltak i barnehagen.* Masteroppgave i spesialpedagogikk, UiS.

Pedersen, H. (2011). *Foreldresamarbeid ved samlivsbrudd: En kvalitativ studie av tre foreldres opplevelse av samarbeidet med barnehagen ved samlivsbrudd.* Masteroppgave i spesialpedagogikk, UiS.

Størksen (2010). *Små barns opplevelser ved samlivsbrudd i hjemmet.* Posterpresentasjon på konferansen "Forskning om utdanning 2010" arrangert av Norges forskningsråd. Oslo Kongressenter, 8. november.

Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2008). *Norwegian Day-care centers' approach to children and families that experience divorce.* Paper presentation for the 18th EECERA Annual Conference, Stavanger, Norway. September 3rd-6th.

Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2008). *Q Methodology as a tool for studying consequences of divorce: A planned study of young children.* Paper presentation for the Sixth meeting of the European Divorce Research Network, Oslo, Norway, September 18th-19th.

Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2009). *Små barns deltakelse i en Q-studie med visuelle kort.* Paper-presentasjon på Nasjonal forskningskonferanse i Q-metode Universitetet i Stavanger, 19.-20. november.

Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2010). *Etisk refleksjon rundt datainnsamling blant små barn. Seminar om etikk i utdanningsforskning.* Arrangører: PRAKSISFOU (NFR) & Senter for profesjonsstudier (HiO). 08. juni.

Størksen, I. (2009). *BAMBI-prosjektet: Barnehagens møte med barn og familier som opplever samlivsbrudd.* Presentasjon på Senter for atferdsforskning sin 20-års Jubileumskonferanse 05. november.

Størksen, I. (2010). *Tidlig innsats – en investering for fremtiden? Erfaringer og refleksjoner basert på NFR prosjektene: BAMBI og SKOLEKLAR!* Faglig programstyreseminar for VAM, UTDANNING 2020 og PRUF. Norges forskningsråd, Radisson Blu SAS hotel, Oslo. 13. oktober.

Størksen, I. (2010). *Using Q methodology in the BAMBI project.* Presentation at 2010 Summer Workshop on Q Methodology in Assessment and Research. May 24.–28. 2010, Kent State University, Ohio, USA.

Størksen, I., Thorsen, A.A. & Berner, K.L. (2008). *Family Narratives Through the Eyes of an Adult Child of Divorce.* Paper presentation at the 24th annual conference of the International Society for the Scientific Study of Subjectivity, Hamilton, Ontario, October 2.-4.

Størksen, I. (2012). *Hva gjør vi når barnehagen opplever samlivsbrudd?* Foredrag på Barnehage2012, Norges Varemese, Lillestrøm, 9. mai.

Størksen, I. (2012). *Ulike tilnærminger for å samle data blant små barn – og kobling av ulike typer av data. Metodemangfold i forskningen – utfordringer og muligheter.* Arrangert av Norges forskningsråd (UTDANNING2020) 12. mars.

Thorsen, A.A. & Størksen, I. (2010). *The transformation from words to pictures in a child Q study. What may be gained, what may be lost in the process?* The 26th Annual ISSSS Conference, University of Akron, Ohio, USA. October 7th-9th.

Thorsen, A.A. (2011). *Recycling and adapting a visual Q sample into a new theme.* Presentation at the 27th Annual Q Conference at the University of Birmingham, September 7th-9th 2011, Birmingham, UK.

Tveit, H.S. (2011). *Små barn og samlivsbrudd: En kvalitativ studie av familierapeuters erfaringer når det gjelder symptomer og tiltak.* Masteroppgave i spesialpedagogikk, UiS.

Øverland, K. (2009). *Barnehageansatte sine subjektive emosjonelle opplevelser i forbindelse med arbeid med samlivsbrudd i barnehagen, studert ved hjelp av Q-metode.* Paperpresentasjon på Nasjonal forskningskonferanse i Q-metode Universitetet i Stavanger, 19.-20. november.

Øverland, K. (2009). *Embodiment and young children`s reactions of divorce. Can Q-Methodology be useful in investigating embodiment?* Paper presentation at the embodiment course: The corporal turn: cross-disciplinary reflections on embodiment. University of Stavanger, Sept. 15th-17th.

Øverland, K. (2010) Presentation at online seminar. Virtual Seminar on Counseling. *Q-methodology as a Tool for Agenda setting.* Kent State University, arranged by Dr. Jencius Martin, Department of Counseling. June 16th.

Øverland, K. (2010). *Daycare staff`s experiences with young children of divorce. A Q methodological study.* Paperpresentasjon på PHD dagene, Universitetet i Stavanger, 10.-11. november.

Øverland, K. (2011). *Daycare staff and teacher beliefs regarding reactions of children of divorce.* Presentation at the 27th Annual Q Conference at the University of Birmingham, September 7th-9th, Birmingham, UK.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Tveit, H.S. & Størksen, I. (2012). Små barn og samlivsbrudd – symptomer og tiltak. *Spesialpedagogikk*. no. 3 s.26-37.

Størksen, I. (2010). Bruk av Q-metode i Bambi-prosjektet. *Psykologisk Tidsskrift, NTNU*, 1, 16-21.

Størksen, I. (2009). Kan foreldres samlivsbrudd påvirke små barns tilpasning og tilknytning? Presentasjon av nasjonal og internasjonal forskning og et pågående norsk forsknings- og utviklingsprosjekt. *Impuls – tidsskrift for psykologi, UiO*, 63(2), 68-77.

Størksen, I. & Skeie, E. (2012). *Et barn – to hjem.* Veildermateriellet består av en veileder til ansatte, foreldrefoldere, barneboken "Koalabjørnens hemmelighet" og følelseskort til bruk i barnesamtaler. Oslo: Pedlex forlag.

Størksen, I. & Thorsen, A.A. (2008). Utfordringer for Kasper. *Første steg*, 2, 30-32.

Barnehagen – et inkluderende fellesskap

PROSJEKTLEDER: Sidsel Germeten

PROSJEKTPERIODE: 1.8.2008-1.9.2012

Bøker og kapitler

Germeten, S. & Nilsen, H.K. (2012). Flerkulturelle barnehager i nord: Ledelse og profesjonskunnskap. I: B. Aamotsbakken (red.), *Ledelse og profesjonsutøvelse i barnehage og skole* (s. 69–90). Oslo: Universitetsforlaget.

Germeten, S. (2012). Observasjon og sannhet. I: A. E. Rønbeck (red.), *Inspirert av Foucault: Diskusjoner rundt nyere pedagogisk empiri* (s. 36-52). Bergen: Fagbokforlaget.

Nilsen, H.K. (2012). Posisjoner om kulturelt mangfold og russisk i barnehage i Finnmark. I: A. E. Rønbeck (red.), *Inspirert av Foucault: Diskusjoner rundt nyere pedagogisk empiri* (s. 146-164). Bergen: Fagbokforlaget.

Sætveit, B. (2012). Diskurser om samiskhet i styringsdokumenter for barnehagen. Det særskiltes logikk? I: A. E. Rønbeck (red.), *Inspirert av Foucault: Diskusjoner rundt nyere pedagogisk empiri* (s. 165-183). Bergen: Fagbokforlaget.

Papers og konferanserapporter

Germeten, S. (2010). Rammeplanen med diskriminerende begreper. Utdanningsforbundet: *Første Steg*, 4.

Kleemann, C. (2010). *Language practices of Sami-Norwegian bilingual children – some findings of how children in a Sami kindergarten use their languages when playing.* Konferansen Outcomes of language contact in spoken languages, Universitetet i Tromsø, 20-21. mai.

Kleemann, C. (2010). *How is bilingualism visible in the everyday life of Sami/Norwegian bilingual children?* EECERA 2010, Birmingham, 6-8. september.

Kleemann, C. (2011). *Bilingual language acquisition and use in a Sáme kindergarten.* ISB8, Oslo 15.-18. juni.

Kleemann, C. (2012). *Role-play in two languages.* EECERA, Porto 29. August - 1. September.

Kleemann, C. & Niiranen, L. (2011). *Forskning i det flerkulturelle Finnmark. In Minoritet og majoritet i perspektiv – forskning om inkludering i barnehagen,* Norsk senter for barneforskning, NTNU. 2.-3. mars.

Niiranen, L. (2009). *Barnehagen som arena for språkopplæring i kvensk.* Seminar om nordnorske språkforhold, Universitetet i Tromsø. 28. September.

Niiranen, L. (2010): *Is it possible to revitalise the Kven language in kindergartens?* FinnForum IX at Lakehead University, Thunder Bay, Ontario, Kanada 27. May.

Niiranen, L. (2010). *Parents' view of revitalization of the Kven language in kindergarten.* SOAS-UCL / Mercator Research Conference: 'Languages of the Wider World': Understanding Resilience and Shift in Regional and Minority languages. International Conference: 7-8th April 2011, Fryske Akademy, Leeuwarden, Fryslân, The Netherlands.

Niiranen, L. (2010). *Revitalization of Kven culture and language in kindergarten – do visions meet reality?* EECERA, Birmingham 6. September.

Nilsen, H.K. (2009). *Å være russisk i barnehager i Finnmark – norske barnehager sett med russiske mødres øyne.* HiF-Rapport 2009:7. Alta: Høgskolen i Finnmark.

Nilsen, H.K. (2009). *Being Russian Parents in Kindergartens in Northern Norway.* Individual paper presentation in 19th EECERA Annual Conference in Strasbourg, August.

Nilsen, H.K. (2010). *Cultural Diversity in Kindergartens with Russian Immigrant Families.* Individual paper presentation in a self-organised symposium: "Multicultural and multilingual practice in kindergartens in Northern Norway", in 20th EECERA Annual Conference in Birmingham, September.

Nilsen, H.K. (2010). *Læringsmiljø for barn med minoritets-språklig bakgrunn i Finnmarksbarnehagene.* Foredrag på parallelle sesjoner på Oppvekst- og utdanningskonferansen 2010, 28.-29. Sept., Alta. Arr.: Fylkesmannen i Finnmark.

Nilsen, H.K. (2011). *Kulturelt og språklig mangfold.* HiF-rapport no.3, *Inkluderende barnehage.* 2011:7.

Nilsen, H.K. (2011). *Den norske barnehagen i Finnmark – sett med russiske mødres øyne.* Utdanningsforbundet: *Første Steg*, 2.

Nilsen, H.K. (2011). *Kulturelt og språklig mangfold – og norskhet – i barnehager med norsk-russiske barn i Finnmark.* HiF-Rapport 2011:7. Alta: Høgskolen i Finnmark.

Sætveit, B. (2009). *Narratives and their impact on self-construction and identity.* NERA (nordic educational research association)- konferanse 5.-7. mars i Trondheim.

Sætveit, B. (2009). *Narratives and identity. A study from the multicultural kindergartens in northern part of Norway.* EECERA (European early childhood education research association) konferanse i Strasbourg 26.-29. August.

Sætveit, B. (2010). *Joy and humour in kindergartens.* EECERA konferanse i Birmingham, 6.-8. September.

Barns medvirkning i et relasjonelt perspektiv – fokus på de yngste i barnehagen

PROSJEKTLEDER: Berit Bae

PROSJEKTPERIODE: 1.9.2007-30.6.2011

Artikler i nasjonale og internasjonale fagtidsskrift

Bae, B. (2009). Rom for medvirkning? Om kvaliteter i forholdet mellom førskolelærere og barn. *BARN*, 1, 9-28.

Bae, B. (2009). Children's right to participate – challenges in everyday interaction. *European Early Childhood Research Journal*, 17(3), 391-406.

Bae, B. (2010). Realizing children's right to participation in early childhood settings – some critical issues in a Norwegian context. *Early Years*, 30 (3), 205-218.

Grindland, B. (2011). Uenighet som demokratisk praksis i måltidsfellesskapet på småbarnsavdelingen. *Nordisk barnehageforskning*, 4 (2), 75-920.

Jansen, K.E. (2008). Narrativ og tekst. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 1 (92), 27-39.

Myrstad, A. og Sverdrup, T. (2009). Improvisasjon – et verktøy for å forstå de yngste barnas medvirkning i barnehagen? *Barn*, 2, 51-68.

Sandvik, N. (2009). A pedagogy of listening: following different and unknown pathways. *The first years Ngā Tau Tuatahi*, 11 (1), 21-25.

Sandvik, N. (2010). The art of/in research: assemblages at work. *Reconceptualizing Educational Research Methodology*, 1 (1), 29-40.

Sandvik, N. (2012). Re-thinking the idea/ideal of control: considering de/stabilizing intensities. *Contemporary Issues in Early Childhood*.

Bøker og kapitler

Bae, B. (2012). Barnehagebarns medvirkning. Overordnede perspektiver og internasjonal forankring. I: B. Bae (red.), *Medvirkning i barnehagen – potensialer i det uforutsette* (s. 13-31). Bergen: Fagbokforlaget.

Bae, B. (2012). Kraften i lekende samspill. Potensial for medvirkning og ytringsfrihet. I: B. Bae (red.), *Medvirkning i barnehagen – potensialer i det uforutsette* (s. 33-56). Bergen: Fagbokforlaget.

Fennefoss, A.T. og Jansen, K.E. (2008). *Småbarnspedagogikk og praksisfortellinger. Pedagogisk dokumentasjon gjennom tolkning og analyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Fennefoss, A.T. Jansen, K.E. (2009). *Småbarnspedagogikk og praktikberättelser*. Malmø: Gleerups Utbildning AB.

Fennefoss, A.T. og Jansen, K. E. (2012). Dynamikk og vilkår – Et spenningsfelt mellom det planlagte og barns medvirkning i barnehagens læringsaktiviteter. I: B. Bae (red.), *Medvirkning i barnehagen - potensialer i det uforutsette* (s. 123-146). Bergen: Fagbokforlaget.

Grindland, B. (2012). På kanten av kaos. Om orden og uorden i måltidsfellesskap på småbarnsavdeling i barnehagen. I: B. Bae (red.), *Medvirkning i barnehagen – potensialer i det uforutsette* (s. 57–78). Bergen: Fagbokforlaget.

Jansen, K. og Fennefoss, A.T. (2008). Når lærerutdannere forsker i studenters praksisarbeid, barnehagepersonalets arbeidsfelt og barns hverdag. I: T.M. Guldal, O.F. Lillemyr, G. Løkken, N. Naastad og F. Rønning (red.), *FoU i Praksis*, 2007 (s. 117–127). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Johannesen, N. og Sandvik, N. (2008). *Små barns medvirkning- noen perspektiver*. Oslo: Cappelen-Damm.

Johannesen, N. og Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet og inflytande- några perspektiv*. Stockholm: Liber.

Johannesen, N. (2012). Å se det unike i små barns uttrykk: Med Levinas som linse. I: B. Bae (red.), *Medvirkning i barnehagen – potensialer i det uforutsette* (s. 79–100). Bergen: Fagbokforlaget.

Liset, M. S., Myrstad, A. og Sverdrup, T. (red.) (2011). *Møter i bevegelse. Å improvisere med de yngste barna* (s. 11–21). Bergen: Fagbokforlaget.

Myrstad, A (2009). Kunnskapsutvikling gjennom linsa. I: B. Groven, T.M. Guldal, O.F.Lillemyr, N.Naastad og F.Rønning (red.), *FoU i Praksis 2008* (s. 285–293). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Myrstad, A. og Sverdrup, T. (2012). Legg merke til Emils fot. Ledet oppmerksomhet i barnehagens dokumentasjonsarbeid. I: Bae, B. (red.), *Medvirkning i barnehagen – potensialer i det uforutsette* (s. 147–164). Bergen: Fagbokforlaget.

Sandvik, N. (2012). Medvirkning i et immanent perspektiv: Sykkel til begjær. I: B. Bae, (red.), *Medvirkning i barnehagen – potensialer i det uforutsette* (s. 101–122). Bergen: Fagbokforlaget.

Sverdrup, T. og Myrstad, A. (2011). Improvisasjon som innstilling i det pedagogiske arbeidet med de yngste barna. I: M.S. Liset, A. Myrstad, T. Sverdrup (red.), *Møter i bevegelse. Å improvisere med de yngste barna* (s. 143–159). Bergen: Fagbokforlaget.

Papers og konferanserapporter

Bae, B. (2008). *Children's right to participate – pitfalls and possibilities*. Keynote at The 18th EECERA Conference in Stavanger. 2.-6. Sept.

Bae, B. (2008). Drøfting av samspillseksempler – demokratiske møtepunkter mellom teori og praksis? I: T.M. Guldal, O.F. Lillemyr, G. Løkken, N. Naastad og F. Rønning (red.), *FoU i Praksis 2007* (s. 43-55). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Bae, B. (2008). *Å utvikle barnehagepersonalets relasjonelle praksis*. FOU i Praksis, Trondheim 18.-19.04.

Fennefoss, A.T. & Jansen, K.E. (2008). *Development of Research Methods in Collaborative Research. Paper*. The 18th EECERA Conference in Stavanger. 2.-6. Sept.

Grindland, B. (2008). *Å forske på eller forske med? Hvordan kan tegning som metode være med å fremme deltakermedvirkning i forskningssamtalen?* FOU i praksis, Trondheim, 17.-18. 04.

Grindland, B. (2008). *Adults' different awareness of children's participation - upbringing for different democracies?* The 18th EECERA Conference , Stavanger, 2.-6. Sept.

Grindland, B. (2009). *Adult's constructions of children as participants in meals*. The 15 EECERA Conference , Strasbourg, 25-29.08.

Jansen, K.E. og Fennefoss, A.T. (2008). *Samarbeidsforskning om de yngste barnas læring og medvirkning i barnehagen: Hvordan kan vi forsvare at prosjektet er praksisrettet FOU?* FoU i Praksis, Trondheim, 18.-19.4.

Jansen, K.E. & Fennefoss, A.T. (2008). *Learning – a crucial point between teachers' didactic projects and children's participation*. Nera/NFPF konferanse. København, 6.3.

Jansen, K. (2009). *Learning, documentation and participation*. The 19th EECERA Conference, Strasbourg, 25-29.08.

Johannesen, N. (2007). *Participation in a local and global context*. RECE-konferanse, Hong Kong desember.

Johannesen, N. (2009). *How can listening to children using bodily language be a starting point for pedagogies of hope?* RECE-Conference, Betlehem, 22-26.06.

Johannesen, N. og Sandvik, N. (2008). *Listening is dangerous?* The 18th EECERA Annual conference in Stavanger. 2.-6. Sept.

Johannesen, N. (2009). ...where science meets philosophy in the face of the other... The 19th EECERA Conference, Strasbourg, 26.-29.09.

Johannesen, N. (2010). *Working with children under 3. A Norwegian perspective.* Konferanse arrangert av "Social Justice in early childhood", Sydney, Australia, 05.06.

Myrstad, A. (2008). *Kunnskapsutvikling gjennom linsa.* FOU i Praksis, Trondheim, 18.-19.04.

Myrstad, A. & Sverdrup, T. (2008). *Pedagogical Improvisation – a Key Concept in Children's Participation?* The 18th EECERA Conference in Stavanger. 2.-6. Sept.

Sandvik, N. (2007). *De yngste barnas posisjoneringer i pedagogiske prosesser.* NOVA/HIOs nasjonale konferanse om barnehageforskning, Oslo, nov.

Sandvik, N. (2008). *De yngste barnas posisjoneringer i pedagogiske prosesser.* Nasjonal barnehagekonferanse, Oslo, juni.

Sandvik, N. (2008). *It ain't necessarily so.* FOU i Praksis, Trondheim, 18.-19.04.

Sandvik, N. (2009). *Rhizo-material movements: a palimpsest.* Feminist Research Methods Conference, Stockholm, 05.02.

Sandvik, N. (2009). *Lines of flight' created by toddlers – pedagogical potentials?* NORDCRIT konferanse, Halden 16.06.

Sverdrup, T. (2008). *Å få et forskende fellesskap til å svinge.* FOU i Praksis, Trondheim, 18.-19.04.

Sverdrup, T. & Myrstad A. (2008). *Improvisation Principles in Practice.* Internasjonalt møte i Nordnorsk forskernettverk i aksjonsforskning, Universitetet i Tromsø, september.

Sverdrup, T. og Myrstad, A. (2009). *Improvisasjon som verktøy i dokumentasjons- og veiledningsprosesser.* Nasjonal konferanse om Vegledning av nyutdannede lærere, Universitetet i Tromsø 03.11.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Abrahamsen, G, Alvestad, M., Berge, A., Grindland, B., Johansson, E., Röthle, M. og Sageide, B. (2009). *Gode barnehager er bra – også for de små.* 20. nov. Stavanger Aftenblad

Bae, B (2009). Barns rett til medvirkning – fallgruver og muligheter. *Første Steg*, 1, 12-17.

Bae, B. (2010). De yngste barnas medvirkning. Tilnærminger og utfordringer i et praksisrettet FoU prosjekt. *Første Steg*, 3.

Jansen, K.E. og Fennefoss, A.T. (2007). Den reflekseive samtalen – som redskap til endring. *Første Steg*, 4, 16-19.

Jansen, K.E. m.fl. (2008). Et whroom av en læringsarena. *Første Steg*, 3, 12-18.

Larsen, A. S., Sandvik, N. og Ulla, B (2009). Demokratiske innganger til dokumentasjoner. *Første Steg*, 4.

Sverdrup, T. (2009). Å få et forskende fellesskap til å svinge. Erfaringer fra samarbeid mellom barnehage og høgskole. *Barnehagefolk*, 1, 68-75.

Sverdrup, T. og Myrstad, A. (2010). Å være sammen i "spontane rom" – de yngste barnas medvirkning i lys av et improvisasjonsperspektiv. *Barnehagefolk*, 1, 28-33.

Ulla, B, Larsen, A.S., Kolle, T. og Sandvik, N. (2007). Barns rett til medvirkning. *Fredrikstad Blad*, 20. November, s. 43.

Ulla, B, Larsen, A.S., Kolle, T. og Sandvik, N. (2008). Konstruert mystikk kaster skygger. *Utdanning*, 9, 42-43.

Ulla, B, Larsen, A.S., Kolle, T. og Sandvik, N. (2008). Fordi vi frykter det. *Utdanning*, 14-15.

Ulla, B, Larsen, A.S., Kolle, T. og Sandvik, N. (2008). Bekymringsverdig bagatellisering av førskolelærermangelen. *Første steg*, 2, 40.

Ulla, B, Larsen, A.S., Kolle, T. og Sandvik, N. (2008). Konfrontasjon om profesjon. *Første steg*, 1, 24-28.

Barnehagen i endring. Inkludering i praksis

PROSJEKTLEDER: Randi Dyblie Nilsen

PROSJEKTPERIODE: 1.1.2008-30.6.2011

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Lauritsen, K. Cultural Complexity and Border Markers in Norwegian Kindergartens. *Children and society*. Published online 30.12.2011.

Nygård, M. og Korsvold, T. (2009). Barnehagen: En inkluderende fellesarena? Om minoritetsspråklige barn i barnehagen. *Tidsskriftet FoU i Praksis*, (3) 2, 25-43.

Bøker og kapitler

Korsvold, T. (2011). Barndom – Barnehage – Inkludering. I: Tora Korsvold (red.), *Barndom – Barnehage – Inkludering* (s. 9-31). Bergen: Fagbokforlaget.

Korsvold, T. (2011). Likhet og forskjell i barnehagen. Tre generasjoner førskolelærere forteller. I: Tora Korsvold (red.), *Barndom – Barnehage – Inkludering* (s. 33-54). Bergen: Fagbokforlaget.

Lauritsen, K. (2011). Barnehagen i kulturell endring – tilpassing og motstand. I: Tora Korsvold (red.), *Barndom – Barnehage – Inkludering* (s. 55-75). Bergen: Fagbokforlaget.

Lundeby, H. og Ytterhus, B. (2011). Barn med funksjonsnedsettelse i en 'barnehage for alle'. I: Tora Korsvold (red.), *Barndom – Barnehage – Inkludering* (s. 76-103). Bergen: Fagbokforlaget.

Nilsen, R.D. (2011): Født med ski på beina? På ski i et fargerikt fellesskap. I: Tora Korsvold (red.), *Barndom – Barnehage – Inkludering* (s. 151-172) Bergen: Fagbokforlaget.

Papers og konferanserapporter

Korsvold, T. (2011). Der Wohlfahrtsstaat, der Kindergarten und die behinderten Kinder: Von einer unsichtbaren Kindheit zu Priorität, Teilnahme und Vielfalt. I: Max Kreuzer og Borgunn Ytterhus (red.), *Dabeisein ist nicht alles"-Inklusion und Zusammenleben im Kindergarten*. (2. utgave) Ernst Reinhardt Verlag GmbH & Co KG.

Korsvold, T. (2011). *Historiske perspektiver på inkludering. Tre generasjoner førskolelærere forteller*. Paper presentert på Mini-konferansen *Minoritet og majoritet i perspektiv – forskning om inkludering i barnehagen*. Britannia hotell, Trondheim, 2-3 mars.

Korsvold, T. (2009). *Presentation of analysis from subproject 2: 'Pre-school teachers' practices in a cultural and historical context and a particular stress on children with special needs*. Paper presentert på International Network Seminar, Kringler hotell, Nannestad, 17-19 November.

Kreuzer, M. og Ytterhus, B. (red.) (2011). *Dabeisein ist nicht alles"-Inklusion und Zusammenleben im Kindergarten*. (2. utgave). Ernst Reinhardt Verlag GmbH & Co KG.

Lauritsen, K. (2011). *Svinekjøtt og 'den norske matpakka' som grensemarkører*. Paper presentert på Mini-konferansen *Minoritet og majoritet i perspektiv – forskning om inkludering i barnehagen*. Britannia hotell, Trondheim, 2-3 mars.

Lauritsen, K. (2010). *The day care centre and cultural identity. Adjustment and resistance among the staff*. Paper presentert på 15th Metropolis conference, Haag, 5. oktober.

Lauritsen, K. (2010). *The day care centre and cultural identity. Food as identity markers.* Paper presentert på Nordic Migration Research Conference (NMRC), Malmø, 26. august.

Lauritsen, K. (2009). *The day care centre and cultural identity. Negotiations and cultural change.* Paper presentert på den internasjonale konferansen *The Modern child and the Flexible Labour Market: Exploring early childhood education and care*, Trondheim 29-30 april.

Lauritsen, K. (2009). *Barnehagen og kulturell identitet.* Paper presentasjon på nasjonal konferanse *FoU i Praksis 2009*, HiNT, Levanger, 23.-24. april.

Lauritsen, K. (2009). *The day care centre and cultural identity.* Paper presentert på 19th EECERA Conference, European Early Childhood Education Research Association, Strasbourg, 26.-29. august.

Lauritsen, K. (2009). *Presentation of preliminary analysis from subproject 3: Cultural identity and the day-care centre.* Paper presentert på International Network Seminar, Kringler hotell, Nannestad, 17.-19. november.

Lauritsen, K. (2008). *Cultural Identity and the Day-care Centre. Preliminary analysis.* Paper presentert på 18th EECERA Conference, European Early Childhood Education Research Association, Stavanger, 3.-6. september.

Lundeby, H. & Ytterhus, B. (2009). *Day-care centre as integrating social institutions for disabled children in Norway?* Paper presentert på 9th Conference of the European Sociological Association (ESA), Lisboa, 2.-5. september.

Nilsen, R.D. (2011). *Practices of global and generational relations in an early education and care institution in Norway.* Paper. 10th Conference of the European Sociological Association (ESA), Geneva, 7.-10. september.

Nilsen, R.D. (2011). *Minoritet og majoritet i perspektiv – forskning om inkludering i barnehagen.* Innledende refleksjoner. Mini-konferansen *Minoritet og majoritet i perspektiv – forskning om inkludering i barnehagen.* Britannia hotell, Trondheim, 2.-3. mars.

Nilsen, R.D. (2009). *A departure from Nordic child-centred ideology towards childhood as future investment and preparation? Some reflections from Norway on 'barnehage' policy and practice.* (Invited presentation). *The Nordic conference Parental Leave, Care Policies & Gender Equalities. Workshop 4. What is best for the children?* Reykjavik, 22. oktober.

Nilsen, R.D. (2009). *Introduction of the research project 'Child care in transition. Inclusive practices'* (Barnehagen i endring. Inkluderende praksiser). Paper presentert på International Network Seminar, Kringler hotell, Nannestad, 17.-19. november.

Nilsen, R.D. (2009). *Presentation of analysis from sub-project 3: Born with skies on your feet?* Paper presentert på International Network Seminar, Kringler hotell, Nannestad, 17.-19 november.

Nilsen, R.D. (2008). *Majority – minority relations and the practice of skiing in a Norwegian day-care context.* Paper presentert på 18th EECERA Conference, European Early Childhood Education Research Association, Stavanger, 3.-6. september.

Ytterhus, B., Wendelborg, C. og Lundeby, H. (2011). *Barn med funksjonsnedsettelse i en 'barnehage for alle'.* Paper presentert på Mini-konferansen *Minoritet og majoritet i perspektiv – forskning om inkludering i barnehagen.* Britannia hotell, Trondheim, 2.-3. mars.

Ytterhus, B. (2009). *Presentation of analysis from sub-project 1: The day-care centre – An inclusive social institution?* Paper presentert på International Network Seminar, Kringler hotell, Nannestad, 17.-19. november.

Ytterhus, B. (2011). *Das Kinderkollektiv: Eine Analyse der sozialen Position und Theilnahmevon behinderten Kindern in der Gleichhaltige Gruppe.* Im: Max Kreuzer og Borgunn Ytterhus (red.), *Dabeisein ist nicht alles-Inklusion und Zusammenleben im Kindergarten.* (2. utgave) Ernst Reinhardt Verlag GmbH & Co KG.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Intervju med Tora Korsvold (2011). Bredt perspektiv på inkludering i barnehagen. *Pedagogisk Bokorm*, 1, 2-3.

Korsvold, T. (2009). Barnehager, prioriteringer og ressurser. *Kronikk i Adresseavisen* 29.8.

Lauritsen, K. (2009). *Barnehagetilbudet til asylsøkjerbarn.* Notat til Østbergutvalget.

Intervju med Kirsten Lauritsen (2009). *Seigliva likhetstankegang.* *Forskning.no.* Publisert 13.06.

Intervju med Randi Dyblie Nilsen (2010). *Mindre gap mellom barn og voksne.* *Dagbladet*, 3.3.

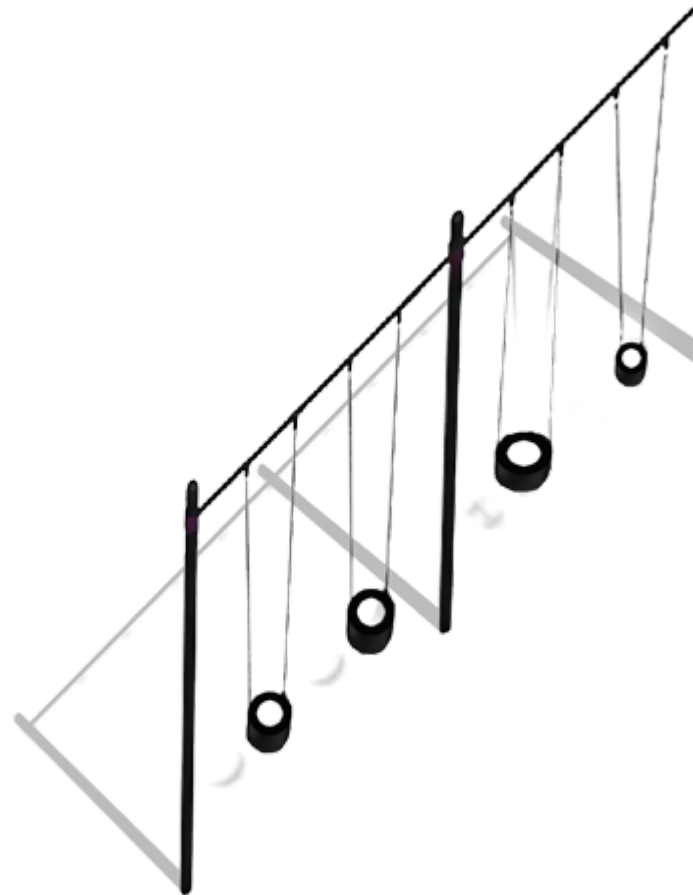
Intervju med Randi Dyblie (2008). *Forsker på barnehagen som integreringsarena.* PRAKSISFOU programmets nettsider, publisert 27.11.

Intervju med Randi Dyblie Nilsen (2008). Frykter økte klasse-skiller i barnehagene. *Aftenposten Aften utgave* 2.6.

Intervju med Randi Dyblie Nilsen (2007). Trenger mer kunnskap om barnehagen. *Utdanning*, 10.

Intervju med Randi Dyblie (2007). *Forskjellighet øker.* PRAKSIS-FOU programmets nettsides, publisert 27.11.

Nilsen, R.D., Korsvold, T., Lauritsen, K., Lundeby, H. og Ytterhus, B. (2009). Barnehagen og inkludering i praksis. *Første steg*, 4, 28-31.

Samarbeid for barnets helhetlige utbytte: Barnehagebarn med nedsatt funksjonsevne

PROSJEKTLEDER: David Lansing Cameron

PROSJEKTPERIODE: 1.6.2008-1.6.2010

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Eklund Nilsen, A.C. & Jensen, H.C. (2011). Cooperation and coordination around children with individual plans. *Scandinavian Journal of Disability Research*, iFirst, 1-14.

Cameron, L. & Tveit, A.D. (2011). The policy implementation challenges of individual plans for preschool children with disabilities. *International Journal about Parents in Education*, 12, 12-23.

Cameron, L. & Tveit, A.D. (2012). Profesjonsutøvelse i tverrfaglig samarbeid rundt et barn med spesielle behov i barnehagen. *Tidsskriftet FoU i Praksis*.

Papers og konferanserapporter

Cameron, D.L., & Tveit, A.D. (2009). *Individual plans to support collaboration for children with special needs in kindergarten.* *Diversity in Education, ERNAPE proceedings*. Malmö: Malmö University.

Cameron, L. (2010). *Multidisciplinary collaboration for children with severe disabilities in Norwegian preschools. Paper presented at Embracing Inclusive Approaches for Children and Youth with Special Educational Needs.* Riga, Latvia.

Eklund Nilsen, A.C. & Jensen, H. C. (2009). *Towards a holistic understanding? Experiences with a multi-perspective and action-oriented approach for understanding a certain cooperative practice.* The 9th European Sociological Association (ESA) Conference. Lisbon, Portugal. 2.-5. September.

Eklund Nilsen, A.C. & Jensen, H. C. (2009). *The importance of cooperation for the total benefit of children with special needs in kindergarten.* The 9th European Sociological Association (ESA) Conference. Lisbon, Portugal. 2.-5. September.

Kanestrøm, S. (2010). *Meningsfull samordning. En analyse av hvordan opplevelsen av mening kommer til uttrykk og påvirker samarbeidsrelasjoner.* Masteroppgave i pedagogikk, Universitetet i Agder.

Midtsundstad, J.H. (2012). *Patient or Participant: How professionals construct the child with special needs.* In T. Werler & N.R. Birkeland (Eds.). *When Education Meets the Care Paradigm.* Waxmann: Berlin.

Tveit, A.D. (2009). *Samarbeid for barnets helhetlige utbytte: Barnehagebarn med nedsatt funksjonsevne.* Statped's Fagforum 2009, Spesialpedagogikk: Vitenskap eller tradisjon? Kristiansand. 24.-26. november.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Midtsundstad, J.H. (2010). Barnehagen – viktig i samarbeidet om barn med individuell plan. *Første Steg*. Utdanningsakademiet.

Eklund Nilsen, A.C., & Cameron, D.L. (2011). *Uten barnehage hadde jeg blitt gal!* 25. mars 2011. Kronikk på Forskning.no

Eklund Nilsen, A.C., & Jensen, H.C. (2010). *Samarbeid til barnets helhetlige utbytte? En casebasert studie av samarbeidet rundt barnehagebarn med individuell plan.* Prosjektrapport. Agderforskning.

Styringsutfordringer, organisasjon og ledelse i barnehagesektoren

PROSJEKTLEDER: Ingrid Helgøy

PROSJEKTPERIODE: 1.1.2008-1.5.2010

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Helgøy, I., Homme, A. og Ludvigsen, K. (2010). Mot nye arbeidsdelingsmønstre og autoritetsrelasjoner i barnehagen? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 13 (1), 43-57.

Børhaug, K. og Lotsberg, D. (2010). Barnehageledelse i endring. *Nordisk Barnehageforskning*, 3(3), 79-94.

Børhaug, K. (2010). Medverknad for born i barnehagen – meir påverknad? *FOU i Praksis*, 4 (2), 9-23.

Børhaug, K. (2011). Barnehageorganisasjonen – autonomi eller standardisering? *FoU i Praksis*, 5 (2), 49-66.

Bøker og kapitler

Børhaug, K., Helgøy, I., Homme, A., Lotsberg, D.Ø. og Ludvigsen, K. (2011). *Styring, organisering og ledelse i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Papers og konferanserapporter

Homme, A. (2009). *Styringsutfordringer, organisasjon og ledelse i barnehagesektoren. De første funnene fra et pågående prosjekt i barnehager og kommuner. Ut av barnehagelabyrinten.* Barnehagekonferansen 2009, KS 2.-3. februar.

Helgøy, I. (2009). *Styringsutfordringer, organisering og ledelse i barnehagen.* Seminar Kunnskapsdepartementet; 23. mars.

Helgøy, I., Homme, A.D. og Ludvigsen, K. (2009). *Mot nye arbeidsmønstre og autoritetsrelasjoner i barnehagen?* NEON konferansen; 19.-20. november.

Helgøy, I. (2009). *Endring i barnehagen: styringsutfordringer, organisering og ledelse.* Trønds utdanningskonferanse; 16.-17. november.

Helgøy, I. og Homme, A. (2009). *Kommunenes rolle i omforming av barnehagen til læringsinstitusjon Barnehagepolitikk i et flernivåsystem.* XVIII Nordiska Kommunforskar-konferansen; Åbo. 26.-28. november.

Helgøy, I. (2009). *Hvordan styres barnehagen?* Konferanse, Fylkesmannen Hordaland 2. desember.

Helgøy, I. (2010). *Styringsutfordringer og lokal praksis i barnehagesektoren.* Storbykonferanse Bergen; 27.-29. oktober.

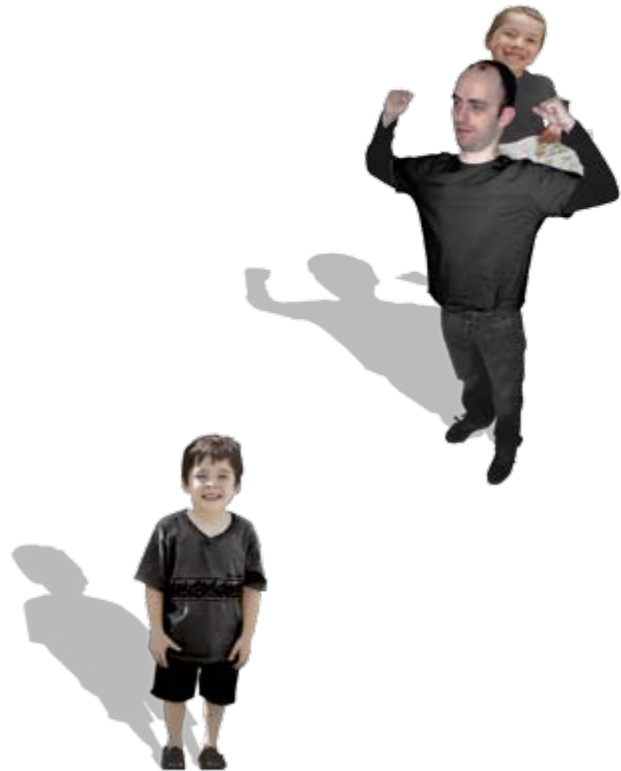
Ingrid, H. (2011). *Reformer og rammebetingelser i barnehage-sektoren. Nye utfordringer for styring, organisering og ledelse?* Fagforbundets styringskonferanse, Bergen 12.-13. april.

Børhaug, K. og Lotsberg D. (2011). *Konkurransse og alternativer i barnehagesektoren.* Paper til Nasjonal statsviterkonferanse, Bergen, 5-7 januar.

Børhaug, K. (2011). *Masseprodusert barndom? Organisering og leiing i store barnehagar.* Paper, FOU i praksis. Nordisk konferanse om praksisretta FoU i lærerutdanninga. Trondheim, 26-27 april.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Helgøy, I., Homme, A. og Ludvigsen, K. (2010). Økt vekt på læring gir styrket autoritet. *Første steg, 2.*

Barnehagen som kunnskaps og læringsinstitusjon. Barns språk som grunnleggende ferdighet: Barns læring om språk og gjennom språk

PROSJEKTLEDER: Liv Gjems

PROSJEKTPERIODE: 1.9.2007-30.9.2011

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Askeland, N. og Maagerø, E. (2010). Tasting words and letting them hang in the air. About subject-oriented language in kindergarten. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18, (1) 75-91.

Gjems, L. (2008). Voksnes samtalestøtte i barnehagen. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 5, 364-375.

Gjems, L. (2009). Adults as a context for social learning in kindergarten. *European Early Childhood Educational Research Journal*, 17 (3), 97-107.

Gjems, L. (2009). Samtalens betydning for å lære språk og språkets betydning for læring. *Spesialpedagogik*, 04, 12-20.

Gjems, L. (2009). Sosiokulturelle perspektiver på samtalen som læringsarena – spørsmål som inviterer til språklig aktivitet. *Tidsskriftet FoU i Praksis*, (3) 2, 9-24.

Gjems, L. (2010). Teachers talking to young children: invitations to negotiate meaning in everyday conversations. *European Early Childhood Educational Research Journal*, 18 (2), 139-149.

Gjems, L. (2010). Children's narrating as a way of learning about other people's beliefs in interaction with teachers. *Early Childhood Education Journal*, 38, 271-278.

Gjems, L. (2010). Kartlegging av barns språk. Godt for hvem – godt for hva. *Nordisk Barnehageforskning*, 3(3), 175-182.

Gjems, L. (2011). Why Explanations Matter: A study of collaboration on explanations between teachers and children in everyday conversations in kindergarten. *European Early Childhood Research Journal*, 19 (4).

Gjems, L. (2012). Learning by What They Hear: Children's Learning of Everyday and Subject-Oriented Concepts in Preschool. *Scandinavian Journal of Educational Research*. Published online.

Gjems, L. og Gjems, L. (i trykk). Samarbeid om kunnskapskonstruksjon mellom barn og førskolelærere i barnehagen. *Tidsskriftet FoU i Praksis*.

Gjems, L., Jansen, T.T. og Tholin, K.R. (i trykk). Fagsamtaler i barnehagen. *Nordisk Barnehagepedagogik*.

Jansen, T., Thorsby, T. og Rydfjord, K. (2011). Demokratiske samtaler i barnehagen? *Nordisk Barnehageforskning*, 4 (2), 91-102.

Jansen, T.T. og Tholin, K.R. (2011). Investigating how preschool teachers promote children's participation in a community founded on democratic principles. *European Early Childhood Education Research Journal*, 19 (3).

Bøker og kapitler

Aagre, W. (2011). Hva slags innsikt om barnets språk formidles i foreldresamtaler? I: L. Gjems og G. Løkken (red.), *Barns læring om språk og gjennom språk* (s.176-201). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Askeland, N. og Maagerø, E. (2010). Blod, snørr og gørr. Om å skrive om kroppen og kroppens funksjoner for barn. I: D. Skjelbred og B. Aamotsbakken (red.), *Faglig lesing i skole og barnehage* (s. 43–60). Oslo: Novus forlag.

Askeland, N. og Maagerø, E. (2011). Fagspråk i barnehagen. Frå riddere til gravemaskiner. I: L. Gjems og G. Løkken (red.), *Barns læring om språk og gjennom språk – Samtaler i barnehagen* (s.119-147). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Gjems, L. & Løkken, G. (2011) (red.). *Barns læring om språk og gjennom språk*. Oslo: Cappelen Akademisk.

Gjems, L. (2009). Praksis som grunnlag for profesjonsutvikling – Hva kan studier av voksen – barn – samtaler i barnehagen bidra med? *FoU i Praksis* (s. 95-105). Trondheim: Tapir Akademisk forlag.

Gjems, L. (2009). *Å samtale seg til kunnskap. Sosiokulturelle teorier om barns læring om språk og gjennom språk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Gjems, L. (2011). Læring i samtaler og samhandling mellom voksne og barn i barnehagen. I: V. Glaser, K.H. Moen, S. Mørreaunet og F. Søbstad. *Barnehagens grunnsteiner* (s.71-82). Oslo: Universitetsforlaget.

Gjems, L. (2011). Hverdagssamtalene – Barnehagens glemte læringsarena? I: L. Gjems og G. Løkken (red.), *Barns læring om språk og gjennom språk* (s. 43-67). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Jansen, T. T. og Tholin, K.R. (2011). Førskolelærernes handlinger og barns språklige deltakelse i prosjekt-samtaler. I: L. Gjems og G. Løkken (red.), *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen* (s.148-175). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Solem, M. Skarbø (2011). Emneutvikling i samtaler mellom barn og førskolelærere i barnehagen. I: L. Gjems og G. Løkken (red.), *Barns læring om språk og gjennom språk* (s.68-91). Oslo: Cappelen Damm Akademiske.

Solstad, T. (2008). *Les mer! Utvikling av lesekompetanse i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Solstad, T. (2011). Litterære samtaler i barnehagen. I: L. Gjems og G. Løkken (red.), *Barns læring av språk og gjennom språk* (s.92-118). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Papers og konferanserapporter

Askeland, N. og Maagerø, E. (2010). Å lære om verden! Taksonomier og metaforer i fagbøker for barn. I: Hans Vejleskov (red.), *Børnesprog 2009*. København: Forlaget UCC.

Gjems, L. (2009). *Samarbeid om forklaringer mellom førskolelærere og barn i daglige samtaler i barnehagen*. Paperpresentasjon, Nordisk Symposium for Børnesprågforskning, København.

Gjems, L. (2010). Samarbeid om konstruksjon av forklaringer mellom pedagoger og barn. I: H. Vejleskov (red.), *Report from the 12th Nordic Symposium on Child Language Research*. s. 56-68. Copenhagen, Proffesionshøjskolen.

Gjems, L., Jansen, T.T., & Tholin, R.K. (2010). *Fagsamtaler i barnehagen – bare et spørsmål om å spørre*. Konferansen FoU i Trondheim.

Gjems, L. (2009). *Why conversations matters. Peer reviewed paper*. AERA, San Diego, USA, Presented april 2009.

Gjems, L. (2011). *Everyday conversations in preschool matters –S an investigation of teacher – student interactions in preschool*. AERA, New Orleans, USA.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Askeland, N. og Maagerø, E. (2008). *Om å være liten og smake på ordene.* Felles kronikk i Tønsbergs blad, 11.12.

Gjems, L. (2008). En samtale i barnehagen er ikke bare en samtale. *Første Steg*, 40, 30–32.

Gjems, L. (2009). *Feil framstilling av barnehagen.* Debattinnlegg i Dagbladet 03.07.

Gjems, L. (2009). *Snakk med barna.* Intervju med “Glade barn i barnehagen”.

Gjems, L. (2009). *Utfordring å få tid til gode hverdagssamtaler.* Barnehage.no 01.07.

Gjems, L. (2009). *Snakk med barna.* Forskningsdagens annonsebilag fra Norges forskningsråd.

Gjems, L. (2010). *Om språk og språklæring: 1–4.* Intervju Barnehageforum.

Gjems, L. (2010). Hverdagssamtaler – en arena for språklæring. *Første Steg*, 3.

Gjems, L. (2010). *Barn, samtaler, læring.* P2 akademiet. Foredrag lest i radioprogrammet P2-Akademiet 23. og 26. januar.

Gjems, L. (2011). *Slipp samtalen løs.* Intervju i Bagspejlet, Danmarks Evalueringsinstitut.

Den flerkulturelle barnehagen i rurale strøk

PROSJEKTLEDER: Thor Ola Engen

PROSJEKTPERIODE: 1.8.2007-30.12.2013

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Andersen, C.E. og Sand, S. (2011). The Multicultural Kindergarten in rural areas in Norway – a good place for learning and participation for all children? *Teacher Education Teachers' Work Journal*, 2 (1), 28-40.

Bøker og kapitler

Andersen, C.E. (2012). Profesjonsutøvelse og ledelse i barnehagen. Et bidrag fra en survey om språklig og kulturelt mangfold utenfor de største byene. I: B. Aamotsbakken (red.), *Ledelse og profesjonsutøvelse* (s. 51-65). Oslo: Universitetsforlaget..

Andersen, C.E. & Sand, S. (red.) (2012). Utforsking av flerkulturelle praksiser i barnehagen. Idèhefte med erfaringer, refleksjoner og ideer fra forskningsprosjektet «*Den flerkulturelle barnehagen i rurale strøk*». Vallset: Oplandske Bokforlag.

Engen, T.O. og Sand, S. (2012). Årsplanlegging i barnehagen. I: T. Miller og S. Holm-Larsen (red.), *Innovativ evaluering i dagtilbud*. Fredrikshavn: Dafolo A/S.

Engen, T.O. og Sand, S. (2011). Årsplanlegging i barnehagen – en oversikt over teoretiske perspektiver og planleggingsredskaper. I: Reidar J. Pettersen (red.), *Om alt skal bli som før må alle ting forandres*. Festskrift til Bjørn Berg. Oslo: SEBU forlag.

Sand, S. (2011). Early Childhood Education in a Multicultural Norway. I M. Veisson, E. Hujala, P.K. Smith, M. Waniganayake & og Kikas, E. (Eds.), *Global Perspectives in Early Childhood Education. Diversity, Challenges and Possibilities* (s.125-140). Baltische Studien zur Erziehungs- und Sozialwissenschaft. Band 20. Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Papers og konferanserapporter

Sand, S (2012). *The multicultural kindergarten in rural areas in Norway: Searching for multicultural practices*. NERA's 40th Congress, DPU Copenhagen March 8-10.

Zachrisen, B. (2010). *The Multicultural Kindergarten in rural areas in Norway (Symposium): Play in a multicultural kindergarten*. 20th EECERA Annual Conference. Knowledge and Voice in Early Childhood: Who knows, who speaks, who listens? Birmingham, UK 6th-8th September.

Sand, S. (2010). *The Multicultural Kindergarten in rural areas in Norway (Symposium): What do they talk about? Informal talks between kindergarten staff and refugee parents*. 20th EECERA Annual Conference. Knowledge and Voice in Early Childhood: Who knows, who speaks, who listens? Birmingham, UK 6th-8th September.

Sand, S. (2012). *Searching for multicultural practices and perspectives in kindergartens in Rural Areas of Norway*. 22nd EECERA's Conference, Oporto, 29th Aug-1. Sept.

Sand, S. (2010). The multicultural kindergarten in rural areas in Norway: *“Passive tolerance or active respect? – about informal talks between staff and refugee parents in kindergartens.”* NERA’s 38th Congress – Active Citizenship, Malmö University. Sweden, 11-13 March, 2010.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

Andersen, C.E. (2011). Mer kunnskap om språklig og kulturelt mangfold i barnehagen må til. *Første Steg*, 4, 36-39.

Andersen, C.E. m.fl. (2011). *Den flerkulturelle barnehagen i rurale områder: Nasjonal surveyundersøkelse om minoritets-språklige barn i barnehager utenfor de store byene.* Rapport fra nasjonal surveyundersøkelse om minoritetsspråkelige barn i barnehager utenfor de store byene. Hamar: Høgskolen i Hedmark.

Meistring av førskulelærarrolla i eit arbeidsfelt med lekmannspreg

PROSJEKTLEDER: Peder Haug

PROSJEKTPERIODE: 1.1.2008-1.6.2013

Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift

Gulbrandsen, L. (2009). The Norwegian Cash-for-Care Reform. Changing behaviour and stable attitudes. *Nordisk Barnehageforskning*, 2 (1), 17-25.

Smeby, J. C. (2011). Profesjonalisering av førskoleyrket? *Arbetsmarknad og arbeidsliv*, 17 (4), 43-58.

Løvgren, M. og Gulbrandsen L. (2012). How early and how long? *Nordisk barnehageforskning*, 5 (7), 1-9.

Steinnes, G. S. (2012). Common sense or professional qualifications? Division of labour in kindergarten. *European Early Childhood Education Research Journal*. 4 (20).

Bøker og kapitler

Steinnes, G.S. (2010). Frå utdanning til yrke. Førskulelæraren som profesjonell aktør? I: T. Hoel, G. Engvik og B. Hansen (red.), *Ny som lærer – sjansespill og samspill* (s. 115–135). Trondheim: Tapir Akademisk forlag.

Løvgren, M. (2012). I barnehagen er alle like? Om arbeidsdeling blant ansatte i norske barnehage. I: B. Aamotsbakken (red.), *Ledelse og profesjonsutøvelse i barnehage og skole* (s. 37–49). Oslo: Universitetsforlaget.

Papers og konferanserapporter

Gulbrandsen, L. & Winsvold, A. (2009). *Quantity and Quality in Norwegian Day Care Centres*. Paper presented at the Conference "The Modern Child and the Flexible Labour Market: Exploring early childhood education and care" NOSEB, Trondheim. 29.-30. april.

Haug, P. (2012). *Korleis forklare låg arbeidsdeling i barnehagen?* Temakonferanse om barnehageforskning, Oslo: Noregs forskningsråd. 12. juni.

Haug, P. og Steinnes, G.S. (2011). *Educated kindergarten teachers, a prerequisite of quality in Norwegian kindergarten?* Nordic Early Childhood Education and Care – Effects and Challenges. Oslo 18.-20. mai.

Håberg, L.I. (2010). *Professional competence in kindergarten: a guarantee for children's learning and care?* ESFR Congress, Milano, Italia. 29. September-2. Oktober.

Løvgren, M. & Gulbrandsen, L. (2009). *Child Care Centre Staff and Children under 3*. Paper presented at the seminar "Under 3 i ECEC in Europe", Budapest. 5.-26. september.

Smeby, J.-C. (2010). Challenges to profession knowledge-based authority. Paper presenter på den svenske nettverkskonferansen "Den reglera[n]de professionen – professioner och politik", 30.09.-01.10., Gøteborg.

Smeby, J.-C. (2008). *Betraktes de nyutdannede som "ferdigvare"?* SPS-konferansen 2008. "Profesjonsutdanningene – hvorfor og hvordan bør de styrkes?", Oslo. 4. desember.

Smeby, J.-C. (2009). *Hva kan StudData fortelle oss om førskole-utdanningene?* Startkonferanse for Evaluering av førskolelærerutdanning 2008 – 2010, Oslo, NOKUT. 16. februar.

Smeby, J.-C. (2009). *Profesjonskunnskap som praktiske synteser.* Paper presentert på ”Gränssättning inom och utanför professioner”, Nationell nätverk för professionsstudier, Malmö. 17.-18. september.

Smeby, J.-C. (2009). *Hva kan StudData fortelle oss om førskole-utdanningene?* NOKUT seminar om evaluering av førskolelærerutdanningen. Oslo. 29. september.

Steinnes, G.S. (2008). *Meistring av førskulelærarrolla.* FOU i praksis. Trondheim.

Steinnes, G.S. (2009). *Utfordringer for nyutdanna førskolelærere.* Foredrag. NOKUT. Flueva startkonferanse. Oslo.

Steinnes, G.S. (2010). *Kindergarten teachers professional qualifications, – a prerequisite of quality in Norwegian kindergarten?* Symposium med L.T. Eik (HIVE) og E. Ødegård (HIT): “Newly qualified kindergarten teachers. Does their knowledge count?” EECERA-conference. Birmingham.

Steinnes, G.S. (2011). *Challenges to professional development. Kindergarten teachers as professionals.* Key note speaker. HIO, NQT-COME, Norsk nettverk for veiledning av nyutdanna lærere. *Fra nyutdannet lærer til profesjonell yrkesutøver i lærende fellesskap.* Oslo.

Steinnes, G. S. (2011). *Professional Qualifications for Kindergarten Staff. - Expertise or common sense?* Part of symposium: Kindergarten Teachers. Experts in a Field of Lay(wo)men? EECERA Conference. Geneve.

Svendsen, M. *Itte no knussel: Je tek dom alle! En kvantitativ studie av noen oppfatninger om egen profesjon og profesjonsutøvelses hos pedagogiske ledere på ulike alderssammensatte avdelinger.* Høgskolen i Oslo og Akershus, avd. for lærerutdanning og internasjonale studier. Masteroppgave i barnehagepedagogikk.

Vatne, B. (2010). *Norwegian kindergartens in the light of political interests.* EECERA 2010. European Early Childhood Research Association, Birmingham 6. – 8. september.

Vatne, B. (2010). *Towards an Academic Day in Norwegian Kindergarten.* ESFR 2010. European Society of Family Relations 5th Congress. Milano 28. september – 2. oktober.

Vatne, B. (2011). *Challenges in implementing language screening in Norwegian Kindergartens.* *Nordic Early Childhood Education and Care – Effects and Challenges.* Oslo.

Vatne, B. (2011). *Innhald i barnehagen i lys av politisk fokus.* *Nasjonal barnehagekonferanse, Ålesund,* 3. og 4. september.

Populærvitenskapelige artikler og rapporter

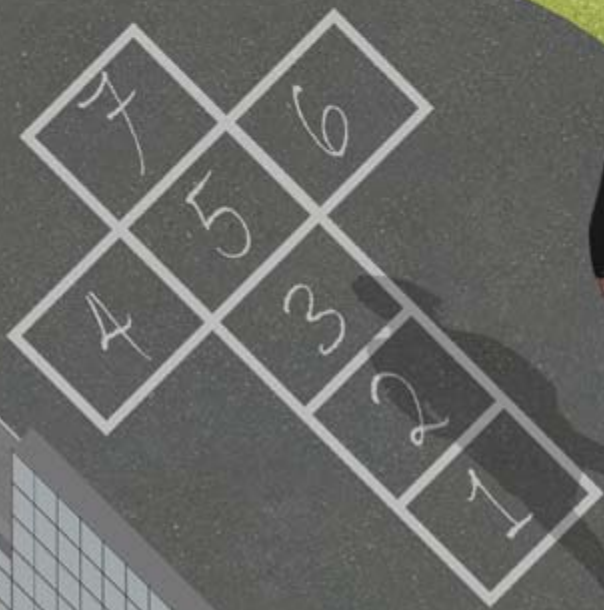
Håberg, L.I. og Vatne, B. Fagfolk blant lekfolk. *Første Steg, 2,* 24-26.

Steinnes, G.S. (2012). Ein arbeidsstad med særlege utfordringar. *Barnehagefolk,* nr. 1.

Kriterier for utvalg av publikasjoner

Publikasjonsoversikten fra prosjektene er laget for at andre forskere skal få en oversikt, og for at studenter skal kunne finne publiserte tekster innenfor de ulike prosjektene. Forskningsrådet har derfor lagt vekt på å rapportere ulike publiserte tekster som det er mulig å finne, enten på bibliotek eller på internett. I den første kategorien – *Artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrift* – er alle tekstene fagfellevurdert og publisert. I kategorien – *Bøker og kapitler* – er tekster både på norske og utenlandske forlag tatt med. Disse er i all hovedsak vurdert av konsulent i arbeidet fram mot publisering. I kategorien – *Papers og konferanserapporter* – er det lagt vekt på å ta med tekster som det vil være mulig å fremskaffe ved henvendelse til den enkelte forsker. Vi har i denne kategorien også tatt med publikasjoner som har kommet i etterkant av konferanser, såkalte proceedings. Den siste kategorien – *Populærvitenskapelige artikler og rapporter* – er viktig i PRAKSISFOU. I del 2 i denne rapporten har vi derfor lagt vekt på å presentere de bidragene som finnes i tekster det er mulig å fremskaffe.

Prosjektoversikt

Prosjekttittel	Prosjektleder	Prosjektansvarlig
Barnehagens arbeid for inkludering av barn med nedsatt funksjonsevne i et profesjonsperspektiv	Professor Anne-Lise Arnesen	Høgskolen i Østfold
Barn med nedsatt funksjonsevne. Praksis og verdier i barnehagen	Professor Randi Dyblie Nilsen	NTNU
Veien inn i skriftspråket for barn med hørselshemming. Muligheter for læring gjennom samhandling i barnehage og skole	Professor Eva Simonsen	Skådalen kompetansesenter
Digitale objekts plass i barns sosiale og språklige danning i barnehagen	Professor Knut Steinar Engelsen	Høgskolen i Stord/ Haugesund
Barnehagens møte med barn og familier som opplever samlivsbrudd	Førsteamanuensis Ingunn Størksen	Universitetet i Stavanger
Barnehagen – et inkluderende felleskap	Professor Sidsel Germeten	Høgskolen i Finnmark
Barns medvirkning i et relasjonelt perspektiv – fokus på de yngste i barnehagen	Førsteamanuensis Berit Bae	Høgskolen i Oslo og Akershus
Barnehagen i endring. Inkludering i praksis	Professor Randi Dyblie Nilsen	NTNU
Samarbeid for barnets helhetlige utbytte: Barnehage barn med nedsatt funksjonsevne	Førsteamanuensis David Lansing Cameron	Universitetet i Agder
Styringsutfordringer, organisasjon og ledelse i barnehagesektoren	Forskningsleder Ingrid Helgøy	Uni Research AS
Barnehagen som kunnskaps og læringsinstitusjon. Barns språk som grunnleggende ferdighet: Barns læring om språk og gjennom språk	Førsteamanuensis Liv Gjems	Høgskolen i Vestfold
Den flerkulturelle barnehagen i rurale strøk	Professor Thor Ola Engen	Høgskolen i Hedmark
Meistring av førskulelærarrolla i eit arbeidsfelt med lekmannspreg	Professor Peder Haug	Høgskolen i Volda

Programstyret PRAKSISFOU (2005-2010)

Professor Svein Lorentzen, NTNU (leder)
Instituttleder Elaine Munthe, Universitetet i Stavanger
Professor Tomas Kroksmark, Høgskolan i Jönköping
Førstelektor Marit Strømstad Høgskolen i Hedmark
Professor Gunhild Hagesæther, Norsk Lærerakademi
Professor Eva Gulløv, Danmarks Pædagogiske Universitet

Førsteamanuensis Svein Michelsen, Universitetet i Bergen (vara)
Avdelingsdirektør Bente Lie, Kunnskapsdepartementet
Avdelingsdirektør Jørgen Nicolaysen, Utdanningsdirektoratet
Spesialrådgiver Marit Dahl, Utdanningsforbundet
Rådgiver, Lars Møllerud, Kommunenes sentralforbund (vara)
Observatør fra UTDANNING 2020

Kontaktpersoner

Programkoordinator Kari Tonhild Aune og seniorkonsulent Bjørg Bergenhus

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
NO-0131 Oslo

Telefon: +47 22 03 70 00
Telefaks: +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

November 2012
ISBN 978-82-12-03142-5 (trykk)
ISBN 978-82-12-03143-2 (pdf)

Opplag: 7 500
Trykk: 07 Gruppen AS
Design: Agendum as
Illustrasjon: Anders Nederhoed/Svovel AS